

КОНГРЕГАЦІЯ У СПРАВАХ ДУХОВЕНСТВА

**ЗАГАЛЬНИЙ
КАТЕХИТИЧНИЙ
ДОВІДНИК**

Львів
Монастир Монахів Студитського Уставу
Видавничий відділ «Свічадо»
1999

*Висловлюємо щирю подяку
КОНГРЕГАЦІЇ У СПРАВАХ ДУХОВЕНСТВА
за допомогу у здійсненні
українського видання*

© Copyright 1997, Libreria Editrice Vaticana
© Комісія у справах катехизації при
Патріаршій курії УГКЦ, укр. видання, 1999

ISBN 966-561-149-6

Скорочення

I

Біблійні

Ав. – Авакум	Мр. – Марко
Авд. – Авдій	Мт. – Матей
Ам. – Амос	Муд. – Мудрість
Аг. – Аггей	Неем. – Неемія
Бт. (Бут.) – Буття	Од. – Одкровення
Вар. – Варух	Ос. – Осія
Вих. – Вихід	П. п. – Пісня пісень
Втор. – Второзаконня	Пл. Єр. – Плач Єремії
Гл. (Гал.) – До галатів	Прип. – Приповідки
Дан. – Даниїл	Проп. – Проповідник
Ді. – Діяння Апостолів	Пс. – Псалом
Ез. – Езра	Пт. – Петро
Ест. – Естера	Рм. (Рим.) – До римлян
Еф. – До ефесян	Сам. – Самуїл
Євр. – До євреїв	Сир. – Ісус Сирах
Єз. – Єзекиїл	Сл. (Сол.) – До солунян
Єр. – Єремія	Соф. – Софонія
Зах. – Захарія	Суд. – Судді
І. Н. – Ісус Навин	Тм. (Тим.) – До Тимотея
Іс. – Ісая	Тов. – Товит
Йо. – Йоан	Флм. – До Филимона
Кл. (Кол.) – До колосян	Флп. – До филип'ян
Кр. (Кор.) – До Корінтян	Хр. – Хроніка
Лев. – Левіт	Цар. – Царі
Лк. – Лука	Чис. – Числа
Мак. – Макавеїв	Юд. – Юдита
Мал. – Малахія	Як. – Яків
Міх. – Міхей	

II

Документи Учительського Уряду Церкви

- AA II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декрет про апосто-
лят мирян *Apostolicam actuositatem* (18 листопада
1965 р.)
- AG II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декрет про місійну
діяльність Церкви *Ad gentes* (7 грудня 1965 р.)
- CA SSван йавло II. Енцикліка *Centesimus annus*
(1 травня 1991 р.): AAS 83 (1991), р. 793-867
- CD II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декрет про пастир-
ський уряд єпископів у Церкві *Christus dominus*
(11 жовтня 1965 р.)
- CCC *Catechismo della Chiesa Cattolica* (Катехизм Като-
лицької Церкви) (11 жовтня 1992 р.)
- CCL *Corpus Cristianorum. Series Latina* (Turnholti 1953–)
- CIC *Codex Iuris Canonici* (25 січня 1983 р.)
- ChL SSван йавло II. Апостольське поучення *Christifideles
Laici* (30 грудня 1988): AAS 81 (1989), р. 393-521
- COINCAT Міжнародна Рада із справ катехитичних. *La cate-
chesi degli adulti nella comunita cristiana*. – Libreria
Editrice Vaticana, 1990
- CSEL *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* (1866–)
- CT SSван йавло II. Апостольське поучення про кате-
хизу в наш час. *Catechesi tradendae* (Передавання
катехизи) (16 жовтня 1979): AAS 71 (1979), р.
1277–1340
- DCG (1971) Конгрегація у справах духовенства. Загальний кате-
хитичний довідник. *Ad normam decreti* (11 квітня
1971 р.): AAS 64 (1972), р. 97–176
- DH II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декларація про ре-
лігійну свободу. *Dignitatis humanae* (7 грудня 1965 р.)

- DM SSван йавло II. Енцикліка *Dives in Misericordia* (30 листопада 1980): AAS 72 (1980), р. 1177-1232
- DS Н. Denzinger – А. Schönmetzer. Enchiridion Symbolorum Definitionum et Declarationum de Rebus Fidei et Morum. Editio. XXXV emendata. – Romae, 1873
- DV II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Догматична конституція про Боже Об'явлення *Dei Verbum* (18 листопада 1965 р.)
- EA SSван йавло II. Апостольське поучення. *Ecclesia in Africa* (14 вересня 1995): AAS 88 (1996), р. 5-82
- EN ПАВЛО VI. Апостольське поучення. *Evangelii nuntiandi* (8 грудня 1975): AAS 58 (1976), р. 5-76
- EV SSван йавло II. Енцикліка *Evangelium vitae* (25 березня 1995 р.): AAS 87 (1995), р. 401-522
- FC SSван йавло II. Апостольська конституція *Familiaris consortio* (22 листопада 1981 р.): AAS 73 (1981), р. 81-191
- FD SSван йавло II. Апостольська конституція *Fidei depositum* (11 жовтня 1992 р.): AAS 86 (1994), р. 113-118
- GCM Конгрегація у справах евангелізації народів. *Guida per i catechisti* (3 грудня 1993). – Vaticano, 1993
- GE II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis* (28 листопада 1965)
- GS II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Душпастирська конституція про Церкву у сучасному світі. *Gaudium et spes* (7 грудня 1965 р.)
- LC Конгрегація у справах віровчення. *Libertatis Conscientia* (22 березня 1986 р.): AAS 79 (1987), р. 554-599
- LE ІВАН ПАВЛО II. Енцикліка *Laborem exercens* (14 вересня 1981 р.): AAS 73 (1981), р. 577-647

- LG II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Догматична конституція про Церкву. *Lumen gentium* (21 листопада 1964 р.)
- MM ІВАН ХХІІІ. Енцикліка *Mater et magistra* (15 травня 1961 р.): AAS 53 (1961), р. 401-464
- MPD Синод єпископів. Звернення до Божого народу про катехизу в наш час *Cum iam ad exitum* (28 жовтня 1977 р.). – Typis Polyglottis Vaticanis, 1977
- NA II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декларація про відношення Церкви до нехристиянських релігій *Nostra aetate* (28 жовтня 1965 р.)
- PВ ІВАН ПАВЛО ІІ. Апостольська конституція *Pastor bonus* (28 червня 1988 р.): AAS 80 (1988), р. 841-930
- PG *Patrologiae Cursus completu*. Series Graeca, ed. Jacques – P. Migne, Parisiis, 1857–
- PL *Patrologiae Cursus completus*, Series Latina, ed. Jacques – P. Migne, Parisiis, 1844–
- PO II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декрет про служіння і життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis* (7 грудня 1965 р.)
- PP ПАВЛО VI. Енцикліка *Populorum Progressio* (26 березня 1967 р.): AAS 59 (1967), р. 257-299
- RH ІВАН ПАВЛО ІІ. Енцикліка *Redemptor hominis* (4 березня 1979 р.): AAS 71 (1979), р. 257-324
- RICA *Rito dell'Iniziazione Cristiana degli Adulti*. – Editio Typica, Typis Polyglottis Vaticanis, 1972
- RM ІВАН ПАВЛО ІІ. Енцикліка *Redemptoris missio* (7 грудня 1990): AAS 83 (1991), р. 249-340
- SC II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Конституція про святу літургію *Sacrosanctum concilium* (4 грудня 1963 р.)
- SCh *Sources Chrétienne*. Collection. – Paris, 1946–

- SRS ІВАН ПАВЛО ІІ. Енцикліка *Sollicitudo Rei Socialis* (30 грудня 1987 р.): AAS 80 (1988), р. 513-586
- TMA ІВАН ПАВЛО ІІ. Апостольський лист *Tertio millennio adveniente* (Наближення третього тисячоліття) 10 листопада 1994): AAS 87 (1995), р. 5-41
- UR ІІ ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР. Декрет про єкуменізм *Unitatis redintegratio* (21 листопада 1964 р.)
- UUS ІВАН ПАВЛО ІІ. Енцикліка *Ut unum sint* (25 травня 1995 р.): AAS 87 (1995), р. 921-982
- VS ІВАН ПАВЛО ІІ. Енцикліка *Veritatis splendor* (6 серпня 1993 р.): AAS 85 (1993), р. 1133-1228

ВСТУП

1. II Ватиканський Собор доручив приготувати Довідник з «катехитичного навчання християнського народу»¹. Виконуючи це доручення Собору, Конгрегація у справах духовенства звернулася до спеціальної комісії експертів і провела консультації з єпископськими конференціями світу, які прислали з цього приводу численні пропозиції та зауваження. Створена з цією метою богословська комісія разом з Конгрегацією у справах віровчення ознайомила з підготованим текстом. 18 березня 1971 р. Папа Павло VI затвердив цей текст і 11 квітня того ж року він був проголошений під назвою *Directorium Catechiticum Generale* (Загальний катехитичний довідник).

2. Тридцять років, що минули від закінчення II Ватиканського Собору до порогу третього тисячоліття, є, безперечно, часом великого провидіння, коли йдеться про напрямки катехизи та її розвиток. Це був час, який певним чином оживив євангелізаційний динамізм ранньої Церкви, а також відповідно пригадав вчення Отців Церкви і сприяв мудрому поверненню до давньої практики катехуменату. З 1971 р. *Directorium Catechiticum Generale* став для партикулярних Церков орієнтиром на довгій дорозі відновлення катехизи, точкою відліку як щодо змісту, так і щодо педагогіки застосовуваних методик.

Шлях, пройдений за цей час катехизою, позначений великодушним посвяченням багатьох людей та численними подиву гідними починаннями, які, без сумніву, принесуть очікувані плоди в дозріванні віри дітей, молоді і дорослих. Не

¹ CD 44.

обійшлося і без криз, доктринальних недоліків та досвідів, які збіднили якість катехизи. Ці кризи переважно виникали внаслідок еволюції світового культурного контексту та еkleзіальних проблем, які не мали катехитичного характеру.

3. Упродовж цих років Учительський Уряд Церкви ніколи не відмовлявся від виконання своєї душпастирської опіки над катехизою. В усіх частинах світу багато єпископів та численні єпископські конференції спричинилися до розвитку катехитичної діяльності, в тому числі через видання катехизмів та душпастирських настанов, розвиваючи формування спеціалістів та полегшуючи катехитичні пошуки. Ці зусилля виявилися плідними і в значній мірі вплинули на катехитичну працю партикулярних Церков.

Катехитичне відродження особливо збагатилося завдяки *Обрядам християнського втаємничення дорослих*, проголошеним 6 січня 1972 р. Конгрегацією в справах Божого культу.

Особливо варто пригадати служіння папи Павла VI, який провадив Церкву в перші роки після Собору. Папа Іван Павло II про нього сказав: «Своєю діяльністю, своїм проповідуванням, своїм авторитетним поясненням рішень II Ватиканського Собору, що його він вважав великим катехизмом сучасності, і цілим своїм життям мій вельмишановний попередник Павло VI був зразком піклування про катехизу Церкви»².

4. Вирішальною віхою для катехизи були думки, висловлені на Загальному синоді єпископів, присвяченому євангелізації в сучасному світі, який відбувся в жовтні 1974 р. Рішення, прийняті на цьому синоді, були представлені папі Павлові VI, який 8 грудня 1975 р. проголосив апостольське поучення *Evangelii nuntiandi*. У цьому документі, між іншим, подано особливо важливий принцип, згідно з яким катехиза

² СТ 2.

— це евангелізаційна діяльність в контексті великої місії Церкви. Відтепер катехиза повинна розглядатися як одна із постійних турбот Церкви, місіонерськи переказана до нашого часу.

Крім того, синод, скликаний Павлом VI у жовтні 1977 р., вибрав катехизу темою свого аналізу та роздумів. Цей синод побачив «у катехитичному оновленні неоціненний дар уділений Святим Духом сучасній Церкві»³.

5. Іван Павло II прийняв цю спадщину в 1978 р. і свої перші рекомендації сформулював в апостольському поученні *Catechesi tradendae*, від 16 жовтня 1979 р. Це поучення тісно пов'язане з поученням *Evangelii nuntiandi* і ще раз повністю вводить катехизу в контекст евангелізації.

Папа Іван Павло II впродовж свого понтифікату неухильно виголошує незмінну науку про надзвичайно високу цінність катехизи. Серед виступів, послань та листів, першорядне значення мають дванадцять енциклік: починаючи з *Redemptor hominis* і закінчуючи *Ut unum sint*. Самі ці енцикліки становлять основну й органічну доктринальну цілісність, тісно пов'язану з відновленням еклезіального життя, постульованого II Ватиканським Собором.

Коли йдеться про катехитичну цінність документів, які містять навчання Івана Павла II, то серед них можна виділити наступні: *Redemptor hominis* (4 березня 1979 р.), *Dives in misericordia* (30 листопада 1980 р.), *Dominum et vivificantem* (18 травня 1986 р.), а якщо йдеться про підтвердження незмінної важливості місійного наказу — *Redemptoris missio* (7 грудня 1990 р.).

6. Чергові та позачергові Загальні синоди єпископів мали особливий вплив на катехизу. З огляду на цей винятковий вплив, необхідно згадати Синоди 1980 р. і 1987 р., присвя-

³ СТ 3.

чені місії родини та покликанням мирян. Слідом за документами синодів з'явилися відповідні апостольські поучення Івана Павла II *Familiaris consortio* (22 листопада 1981 р.) і *Christifideles laici* (30 грудня 1988 р.). Надзвичайний синод єпископів 1987 р., крім цього, вирішальним чином вплинув на сучасне і майбутнє катехизи нашого часу. Принагідно було оцінено двадцять років, упродовж яких впроваджувалися в життя рішення II Ватиканського Собору, після чого Отці Синоду запропонували Святішому Отцеві опрацювати універсальний Катехизм Католицької Церкви. Пропозиція надзвичайного Засідання Синоду була охоче прийнята і підтримана Іваном Павлом II. Після довгого і складного процесу опрацювання Катехизм Католицької Церкви був переданий єпископам та партикулярним Церквам через апостольську конституцію *Fidei depositum* від 11 жовтня 1992 р.

7. Ця важлива подія і сукупність вказаних фактів та подій поставили вимогу переглянути *Directorium Catechisticum Generale* з метою пристосування цього цінного богословсько-душпастирського інструмента до нової ситуації та нових вимог. Апостольська Столиця розпочинає цю загальнокорисну справу зібранням спадщини і синтетичним впорядкуванням того, що стосується катехитичної діяльності, беручи, звичайно, до уваги перспективу сучасного етапу в житті Церкви.

Робота над новим опрацюванням Загального катехитичного довідника, розпочата Конгрегацією у справах духовенства, була виконана групою єпископів та фахівців у галузі богослов'я та катехизи. Він був представлений для консультацій єпископським конференціям, різним спеціалістам та інститутам чи Центрам катехитичного навчання. При перегляді, що дуже суттєво, був збережений дух та зміст тексту від 1971 р.

Нова редакція *Загального катехитичного довідника* мала врахувати дві основні вимоги:

— з одного боку, контекстуалізувати катехизу в євангелізацію, що постулювали апостольські поучення *Evangelii nuntiandi* і *Catechesi tradendae*;

— з другого, звернути увагу на зміст віри, запропонований *Катехизмом Католицької Церкви*.

8. Новий текст *Загального Катехитичного Довідника*, хоч і зберігає основну структуру тексту від 1971 р., характеризується наступним:

— *Введення*, в якому в загальних рисах представлена інтерпретація та розуміння ситуації, в якій знаходяться люди та Церква, виходячи з віри та довір'я до могутньої сили зерна Євангелія. Це короткі звертання до місій.

— *Перша частина*⁴ складається з трьох розділів, які тісно пов'язують катехизу з соборовою конституцією *Dei Verbum*, включаючи її в рамки євангелізації, так як це запропоновано в *Evangelii nuntiandi* і *Catechesi tradendae*. Крім того, пояснюється природа катехизи.

— *Друга частина*⁵ має два розділи. В першому, під заголовком *Норми і критерії представлення євангельської благовісті в катехизі*, в новому викладі і в ширшій перспективі, збережено повноту змісту попередньої редакції розділу. Другий розділ повністю новий, представляє Катехизм Католицької Церкви, як основний текст для передавання віри в катехизі і для розробки місцевих катехизмів. В тексті подані також основні принципи, які повинні лягти в основу розробки катехизмів для партикулярних і місцевих Церков.

— *Третя частина*⁶ досить поновлена; в ній сформульовані суттєві елементи педагогіки віри, натхненної Божою педа-

⁴ Відповідає другій частині DCG (1971).

⁵ Має ті самі цілі, що й частина третя DCG (1971).

⁶ Відповідає четвертій частині DCG (1971).

гогікою. Це питання має важливе значення як для богослов'я, так і для гуманітарних наук.

— *Четверта частина*⁷ називається *Адресати катехизи*. В п'яти коротких розділах розглядаються досить різноманітні ситуації, в яких знаходяться люди, до яких звернена катехиза, на аспекти, які стосуються суспільно-релігійної ситуації, а особливо питання інкультурації.

— У *п'ятій частині*⁸ центр ваги катехизи зосереджено на партикулярній Церкві, першочерговим обов'язком якої є укладання та програмування всієї катехитичної діяльності, опіка та керівництво нею. Особливого значення набуває опис завдань різних працівників катехизи (які завжди є в підпорядкуванні пастиря партикулярної Церкви) і вимог, необхідних для відповідного формування.

— *Закінчення*, яке заохочує до посилення катехитичної діяльності в наш час, завершує всі роздуми і спрямовує до довіри в діяння Святого Духа та в дієвість Слова Божого, яке сіється в любові.

9. Мета даного Довідника залишається тією ж, що і тексту від 1971 р. У ньому здійснена спроба «представлення основних богословсько-душпастирських принципів, взятих з Учительського Уряду Церкви, а також зокрема з документів II Ватиканського Собору для того, щоб за їх допомогою краще виконати душпастирське завдання в царині служіння Слова», а точніше катехизи⁹. Основним наміром було і зали-

⁷ Відповідає п'ятій частині DCG (1971). Хоч дехто, приводячи важливу мотивацію, пропонував, щоб цій частині передувала частина про педагогіку, все ж було вирішено, беручи до уваги нову редакцію третьої частини, залишити такий порядок, як в тексті 1971 р. Це є спробою підкреслити, що увага до адресата є участю в Божій педагогіці, в «сходженні» Бога в історії спасіння (пор.: DV 13), а також в Його пристосуванні в Об'явленні до ситуації людини.

⁸ Містить ті ж елементи, що й частина шоста DCG (1971).

⁹ Пор.: DCG (1971). Передмова.

шається радше подання думок та принципів, а не практичних рекомендацій для безпосереднього застосування. Такий підхід і такий метод використовуються насамперед для того, щоб в характері та меті катехизи уникнути будь-яких недоліків і помилок¹⁰.

Безпосередньо на єпископату покладена конкретніша відповідальність за застосування цих принципів і реалізацію пропозицій через керівництва та національні, регіональні або єпархіальні довідники, а також через катехизми та інші засоби, метою яких є ефективне сприяння катехизи.

10. Очевидно, що не всі частини Довідника мають однакове значення. Ті, в яких говориться про Боже Об'явлення, про природу катехизи чи про критерії, якими керується християнське проповідування, є важливими для всіх. Частини ж, що стосуються теперішньої ситуації, методології і способу застосування катехизи в різних вікових групах чи різних культурних контекстах, повинні сприйматися скоріше як вказівки та орієнтири¹¹.

11. Довідник адресований насамперед єпископам, єпископським конференціям і взагалі тим особам, що за їх дорученням працює і під їх керівництвом знаходиться катехитичний сектор. Очевидно, що Довідник може стати важливим знаряддям у формуванні кандидатів на душпастирів, для неперервності формування священиків і в формуванні катехитів.

Безпосередньою метою Довідника є допомога в укладанні катехитичних довідників та катехизмів. За пропозицією багатьох єпископів було додано численні примітки, які можуть бути дуже корисні в опрацюванні згаданих посібників.

¹⁰ Пор.: Там само.

¹¹ Пор.: Там само.

12. Оскільки Довідник призначений для використання партикулярними Церквами, становище і душпастирські потреби яких можуть дуже відрізнятись від загальних, то очевидно, що бралися до уваги тільки спільні чи загальні ситуації. Те саме стосується опису організації катехизи на різних рівнях. При користуванні Довідником необхідно враховувати ці зауваження. Як вже відзначалося в тексті від 1971 р., те, що буде недостатнім в тих регіонах, де катехиза вже досягла високого якісного і методичного рівня, можливо, виявиться надмірним в інших місцях, де катехиза ще не досягла такого рівня.

13. Публікуючи цей документ, який ще раз засвідчить турботу Апостольської Столиці про катехитичне служіння надзвичайно необхідне для виконання місії Церкви у світі, висловлюємо побажання, щоб його було прийнято, проаналізовано і вивчено дуже уважно, з урахуванням душпастирських потреб кожної партикулярної Церкви, і щоб він міг в майбутньому надихати на глибше вивчення і дослідження, що відповідало б потребам катехизи, нормам і вказівкам Учительського Уряду Церкви.

«А втім, молисься, брати, за нас, щоб Господнє слово ширилося та звеличувалося, як і у вас» (2 Сол. 3, 1).

Ватикан, 15 серпня 1997 р.

В ПРАЗНИК УСПЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

† ДАРІО КАСТРІЛЛОН ГОЙОС
*Архиєпископ-емерит Букарамангі
 Про-Препфект*

† КРЕСЧЕНЗІО СЕПЕ
*Архиєпископ тит. Граду
 Секретар*

ВВЕДЕННЯ

Звістування Євангелія в сучасному світі

«Ось вийшов сіяч сіяти. Коли він сів, децю з зерна впало при дорозі, та прилетіло птаство й видзьобало його.

Інше впало на ґрунт каменистий, де не було землі багато, і вмить зійшло, бо земля була не глибока. Коли ж зійшло сонце, воно згоріло і, за браком коріння, висхло.

А інше впало між тернину, і зійшла тернина та його поглинула, тож воно не дало плоду.

Ще ж інше впало на добру землю — і дало плід, що сходив і ріс; і принесли: те у тридцять, те у шістдесят, а те й у сто разів більше» (Мр. 4, 3-8).

14. Метою цього введення є надихнути священників і працівників катехизи до усвідомлення необхідності безнастанно доглядати засіяне поле і робити це з вірою і милосердям. Подана тут інтерпретація сучасного світу має тимчасовий, пов'язаний з історичною ситуацією, характер.

«Ось вийшов сіяч сіяти» (Мр. 4, 3)

15. Притча про сіяча служить спонукою до євангелізації. «Зерно це Слово Боже» (Лк. 8, 11). Сіяч — це Ісус Христос. Він проповідував Євангеліє в Палестині дві тисячі років тому і послав своїх учнів, щоб сіяли його у світі. Нині Ісус Христос, присутній в Церкві через свого Духа, продовжує сіяти Слово Отця на полі світу.

Якість ґрунту, в який воно падає, завжди дуже різна. Євангеліє падає «при дорозі» (Мр. 4, 4), коли його не слухають по-справжньому; падає на «ґрунт каменистий» (Мр. 4, 5), не потрапляючи вглиб землі; або, коли падає

«між тернину» (Мр. 4, 7) і скоро заглушується в серцях людей, зайнятих різними клопотами. Однак, частина потрапляє на «добру землю» (Мр. 4, 8), тобто доходить до тих людей, що відкриті для особистого зв'язку з Богом і солідарні з ближніми, і приносять щедрі плоди.

Ісус у притчі розповідає Добру Новину, що Царство Боже приходить, незважаючи на «опір» ґрунту, напруження, конфлікти і світові проблеми. Зерно Євангелія запліднює людську історію і обіцяє щедрий урожай. Ісус також зауважує, що лише в добре підготованому серці проростає Боже Слово.

Погляд на світ очима віри

16. Церква продовжує сіяти Євангеліє Ісуса на великому Божому полі. Християни, знаходячись в найрізноманітніших суспільних умовах, дивляться на світ тими самими очима, якими Ісус бачив суспільство свого часу. Учень Ісуса Христа істинно, зсередини бере участь в «радіості і надії, смутку і журбі сучасних людей»¹, вдивляється в історію людства, діє в ній не лише своїм розумом, але й вірою. У світлі віри світ є одночасно тим, що «постав й існує з любові Творця; і хоча він підвладний неволі гріха, проте Христос — зломивши владу Лихого — висвободив його своїм розп'яттям і воскресінням»².

Християнин знає, що в кожній дійсності і в кожній людській події одночасно наявні:

- творча активність Бога, який передає кожному створінню свою доброту;
- сила гріха, який обмежує і приголомшує людину;
- динамізм, який струменить з Пасхи Христа, як початок

¹ GS 1.

² GS 2.

оновлення, який вселяє в християнина надію на остаточне «звершення»³.

Погляд на світ, який би виключав один із цих трьох аспектів, не був би автентично християнським. Адже важливо, щоб катехиза вміла привести катехуменів і катехизованих до відчитування актуальних проблем у світлі богослов'я⁴.

ПОЛЕ, ЯКИМ Є СВІТ

17. Церква, матір людей, з глибоким болем бачить насамперед «незліченні юрби чоловіків і жінок, дітей, дорослих і людей похилого віку, які страждають від нестерпного тягара злиднів»⁵. За допомогою катехизи, в якій суспільне вчення Церкви займало б своє місце⁶, вона прагне пробудити в серцях християн «заангажування задля справедливості»⁷ і «преференційний вибір на користь вбогих»⁸ у світі, в якому її присутність була б справді світлом, яке освітлює, і сіллю, яка перетворює.

Права людини

18. Аналізуючи поле, яким є світ, Церква дуже чутлива до всього, що ображає людську гідність. Вона знає, що з цієї гідності випливають права людини⁹, об'єкт постійної турботи

³ Пор.: GS 2.

⁴ Пор.: SRS 35.

⁵ SRS 136; Пор.: EN 30.

⁶ Пор.: CT 29.

⁷ SRS 41; Пор.: Синод єпископів (1971. Справедливість в світі. (30 листопада 1971), III; Виховання справедливості. AAS 63 (1971), 935-937; LC 77.

⁸ SRS 42; Пор.: ChL 42; CCC 2444-2448; TMA 51.

⁹ Пор.: Іван XXIII. *Pacem in terris* (11 квітня 1963), 9-27; AAS 55 (1963), 261-270. В ній перелічені найосновніші права людини.

і заангажування християн. Через це її погляд охоплює не лише економічні і суспільні показники¹⁰, а насамперед показники культурні і релігійні. Церква прагне до інтегрального розвитку осіб і народів¹¹.

Церква з радістю констатує, що «добročинний рух пронизує і охоплює всі народи світу, які щораз краще розуміють, що таке людська гідність»¹². Це розуміння виражається у живій турботі про повагу до прав людини і в найрішучішому відкиненні того, що їх порушує. Сьогодні особливо наголошується на праві на життя, на працю, на виховання, на створення сім'ї, на участь у суспільному житті і на свободу совісті.

19. Однак, в багатьох місцях і в очевидній невідповідності з чутливістю до пошанування людської гідності, відбувається явне порушення прав людини¹³. Таким чином розвиваються інші форми зубожіння, які знаходяться в нематеріальній площині: йдеться про культурне і релігійне зубожіння, яким також стурбована церковна спільнота. Справді, заперечення або обмеження прав людини, в більшій мірі, ніж позбавлення матеріальних благ, зубожують особу і народи¹⁴.

В контексті своєї евангелізаційної місії Церква має на цьому широкому полі людських прав завдання, від якого не може відректися, — привести до усвідомлення непорушності гідності кожної людської особи. «Усвідомлення самим собою й іншими непорушності гідності кожної людської особи є суттєвим, а подекуди центральним і спільним зав-

В номерах 28-34 (AAS 55 [1963], 270-273) вказані також головні «обов'язки людини». Катехиза повинна звернути увагу на обидва аспекти.

¹⁰ Пор.: SRS 15a.

¹¹ Пор.: PP 14; CA 29.

¹² ChL 5a. Пор.: SRS 266; VS 31в.

¹³ Пор.: ChL 5a; Синод єпископів (1985). II, D, I.

¹⁴ Пор.: SRS 15; CCC 2444; CA 576.

данням цього служіння в ім'я людства, до виконання якого покликана Церква, а в ній — католики-миряни¹⁵. Катехиза повинна підготувати їх до цього завдання.

Культура і культури

20. Сіяч знає, що зерно падає в конкретний ґрунт і мусить внести всі елементи, необхідні для вирощення плоду¹⁶. Він також знає, що іноді деякі з цих елементів можуть вирішити, які будуть сходи і врожай.

Конституція *Gaudium et spes* підкреслює велике значення науки і техніки у виникненні і розвитку сучасної культури. Наукова ментальність, яка походить з них, «глибоко змінює культуру і спосіб мислення»¹⁷, викликаючи сильний відгук людський і релігійний. Раціональність наукова і та, що базується на досвіді, має глибокий вплив на сучасну людину.

Однак, усвідомлення того, що цей вид раціональності не може усе пояснити, знаходить щораз численніших прихильників. Самі науковці стверджують: щоб глибше зрозуміти людську істоту, крім строгих експериментальних знань необхідний інший вид знань. Філософські рефлексії над мовою показують, наприклад, що символічне мислення є формою доступу до недосяжної іншим способом таємниці людської особи. Таким чином, стає необхідний такий раціоналізм, який не розбивав би людську істоту, а інтегрував і впорядковував її емоційність, надаючи найповніший сенс життю.

21. Разом з цією «універсальнішою формою людської культури»¹⁸ сьогодні констатується і зростаюче прагнення нової

¹⁵ ChL 37a; Пор.: СА 47в.

¹⁶ Пор.: АГ 22а.

¹⁷ GS 5.

¹⁸ GS 54.

оцінки автохтонних культур. Залишається актуальним побажання Собору: «Сприяти динамізмові і поширенню нової культури, щоб не пропала дієва вірність успадкованим традиціям?»¹⁹

— В багатьох місцях втрачається живе усвідомлення того, що традиційні культури руйнуються домінуючими зовнішніми впливами і відчужуючим наслідуванням імпортованих стилів життя. Так поступово знищуються самоідентичність і власні цінності народів.

— Констатується також величезний вплив засобів масової інформації, які через економічні чи ідеологічні мотиви часто нав'язують світогляд, який не шанує культурного обличчя народів, до яких він звертається.

Таким чином, в інкультурації євангелізація отримує один зі своїх найбільших викликів. Церква повинна в світлі Євангелія прийняти всі позитивні цінності культури і культур²⁰ і відкинути ті елементи, які утруднюють людям і народам розвиток їх справжніх можливостей.

Релігійна і моральна ситуація

22. Серед елементів, які складають культурну спадщину певного народу, особливого значення для сіяча набирає релігійно-моральний фактор. В сучасній культурі дуже поширилася релігійна байдужість. «Та багато наших сучасників зовсім не розуміють, або й відкидають цю внутрішню життєву злуку з Богом»²¹.

Атеїзм як заперечення Бога «слід причислити до найсерйозніших проблем сучасності»²². Він виражається в різних

¹⁹ GS 56в.

²⁰ Пор.: EN 20; СТ 53.

²¹ GS 19.

²² Там само.

формах, а сьогодні особливо у формі секуляризму — автономного бачення людини і світу, — «згідно з яким вона сама себе пояснює, без потреби звертатися до Бога»²³. Однак в специфічно релігійній сфері є ознаки «повернення до *sacrum*»²⁴, нового прагнення трансцендентних і Божественних реалій. Сучасний світ широко і живо свідчить про «пробудження релігійних шукань»²⁵. У цьому явищі, зрозуміло, «не бракує двозначностей»²⁶. Бурхливий розвиток сект і нових релігійних рухів, а також поява «фундаменталізму»²⁷, — це факти, що ставлять перед Церквою серйозні питання і повинні бути уважно проаналізовані.

23. Нинішня моральна ситуація розвивається паралельно з релігійною. Відзначається справжнє затемнення онтологічної правди про людську особу. Це робиться таким чином, що прийняття Бога наче б то мало означати внутрішній злам прагнень людини²⁸. Отож в багатьох місцях спостерігається «етичний релятивізм, який позбавляє життя громадянського суспільства міцної моральної точки відліку»²⁹.

Євангелізація знаходить в релігійно-моральній сфері привілейоване поле діяльності. Тому першочерговою місією Церкви є звітування Бога, свідчення про Нього перед світом. Йдеться про те, щоб привести до пізнання правдивого обличчя Бога і Його плану любові і спасіння щодо людей, так як об'явив його Ісус.

²³ EN 55; Пор.: GS 19; LC 41.

²⁴ Синод єпископів (1985). II, А, 1.

²⁵ ChL 4.

²⁶ RM 38.

²⁷ CA 29 і CA 46в.

²⁸ Пор.: GS 36; Іван Павло II. *Dominum et vivificantem* (18 травня 1986), 38; AAS 78 (1986), 851-852, вказує крім цього на наступний зв'язок: «В результаті ідеологія “смерті Бога” в теоретичній і практичній площині може легко виявитися ідеологією “смерті людини”».

²⁹ VS 101; Пор.: EV 19-20.

Для підготовки таких свідків необхідно, щоб Церква розвинула катехизу, яка сприятиме зустрічі з Богом і утверджуватиме постійний зв'язок сопричастя з Ним.

ЦЕРКВА НА ПОЛІ СВІТУ

Віра християн

24. Учні Ісуса занурені в світ як закваска, але як і в кожному епоху, підвладні впливу людських обставин. Тому необхідно поставити питання про сучасний стан віри християн.

Катехитичне оновлення, яке відбувається в останні десятиліття, дає позитивні результати³⁰. Катехиза дітей, молоді і дорослих започаткувала тип християнина, справді свідомого своєї віри і єдності з нею в житті. Вона спричинилася до:

- нового живого досвідчення Бога як милосердного Отця;
- нового і глибшого відкриття Ісуса Христа не лише в Його Божестві, але й в Його правдивій людськості;
- того, що люди відчули відповідальність за місію Церкви в світі;
- усвідомлення суспільних вимог віри.

25. Однак, з огляду на сьогоднішню релігійну панораму перед синами Церкви гостро постає потреба встановити, «в якій мірі й вони самі піддалися атмосфері секуляризму й етичного релятивізму?»³¹

До першої категорії належать «хрещені люди, але такі, що зостаються поза покровом християнського життя»³². Отже, йдеться про «християн, які не практикують»³³, хоч в глибині серця багатьох з них релігійне почуття зникло не

³⁰ Пор.: СТ 3; МРД 4.

³¹ ТМА 366; Пор.: GS 19в.

³² EN 52; Пор.: СТ 19 і 42.

³³ EN 56.

повністю. Спонування їх до віри є справжнім покликанням Церкви.

Крім них є також і «прості люди»³⁴, які виражають свою віру часто надзвичайно щирими релігійними почуттями і стійкою «народною релігійністю»³⁵. Вони мають певну віру, але «недостатньо знають її основи»³⁶. Крім того, є багато високоосвічених християн, релігійне формування яких завершилося в дитинстві, і які не відчують потреби у розвитку і доведенні до зрілості своєї віри «в іншому світлі»³⁷.

26. Не бракує також охрещених християн, які, на жаль, приховують своє християнство як через неправильне розуміння форми міжрелігійного діалогу, так і через невігідність свідчення своєї віри в Ісуса Христа в сучасному суспільстві.

Такий стан християнської віри голосно закликає сіяча до розвитку *нової евангелізації*³⁸, насамперед в Церквах з давніми християнськими традиціями, де секуляризм заподіяв найбільшу шкоду. У цій новій ситуації, коли є потреба в евангелізації, місійне проповідування і катехиза, насамперед молоді і дорослих, займають перше місце.

Внутрішнє життя еклезіальної спільноти

27. Важливо розглянути життя еклезіальної спільноти і її внутрішні властивості. Спочатку треба виявити, як був сприйнятий Церквою і які плоди приніс II Ватиканський Собор. Визначні документи собору не залишилися мертвою буквою; їх ефективність є широко визнана. Чотири конституції (*Sac-*

³⁴ EN 52.

³⁵ EN 48; Пор.: СТ 54; ChL 346; DCG (1971), 6; Синод єпископів (1958). II, А, 4.

³⁶ EN 52.

³⁷ Пор.: EN 52; СТ 44.

³⁸ Пор.: ChL 346; RM 33г.

rosanctum Concilium, Lumen gentium, Dei Verbum і *Gaudium et spes*) стали для Церкви джерелом натхнення. Справді:

— Літургійне життя поглиблено розуміється як джерело і вершина еклезіального життя.

— Народ Божий оживив свідомість «спільного священства»³⁹, закоріненого в хрещенні. Разом з тим він щораз більше відкриває всезагальне покликання до святості і живіше почуття служіння в любові.

— Церковна спільнота оживила розуміння Слова Божого. Наприклад, інтенсивніше читається, медитується і переживається Святе Письмо.

— По-новому розуміється післанництво Церкви у світі. На основі внутрішнього оновлення Собор відкрив католиків на потребу євангелізації, обов'язково поєднаної з розвитком діалогу зі світом, з допомогою людям, з необхідністю зустрічі з різними культурами і релігіями, а також пов'язаної з пошуками єдності християн.

28. Поряд з цими позитивними результатами слід відзначити «недоліки і труднощі, які виникли у сприйнятті Собору»⁴⁰. Незважаючи на наявність такої широкої і глибокої еклезіологічної доктрини, ослабилось розуміння і відчуття приналежності до Церкви. Часто бачимо «неприятність до Церкви»⁴¹; часто її розглядають односторонньо, як звичайну установу, позбавлену її тайни.

У деяких ситуаціях займаються особливі позиції, протилежні до такої інтерпретації і такого застосування оновлення Церкви, якого домагається II Ватиканський Собор. Позиції та ідеології такого ґатунку довели до поділів та упереджень щодо свідчення сопричастя, яке є неминучим у справі євангелізації. Євангелізаційна діяльність Церкви, а в її рамках

³⁹ LG 10.

⁴⁰ Синод єпископів (1985), I, 3.

⁴¹ Там само.

катехиза, повинні рішучіше шукати міцної еклезіальної єдності. З цією метою слід наполегливо підтримувати і поглиблювати автентичну еклезіологію сопричастя⁴², щоб сприяти зародженню в християнах глибокої еклезіальної духовності.

Становище катехизи: життєздатність і проблеми

29. В останні роки ми відзначаємо численні позитивні аспекти катехизи, що демонструють її життєздатність. Серед них слід виділити:

— Велику кількість священиків, ченців, черниць і мирян, які з ентузіазмом і терпеливістю присвячують себе катехизі. Це одна з найважливіших справ Церкви.

— Слід також підкреслити місійний характер сьогоднішньої катехизи і її орієнтацію на те, щоб у світі, в якому зникає релігійне почуття, забезпечити прийняття віри катехуменів та катехизованих. У цій динаміці легко побачити, що катехиза повинна набути характеру інтегрального формування і не повинна звестися до простого навчання; отже, вона буде вимушена взяти такий курс, щоб провадити до правдивого навернення⁴³.

Відповідно до того, що було сказано, особливого значення в катехитичних планах в багатьох партикулярних Церквах набирає розвиток катехизи дорослих⁴⁴. Такий вибір виступає як першочерговий у душпастирських планах багатьох епархій. Він займає центральне місце також в церковних рухах і групах.

— Катехитична думка, якій, без сумніву, сприяють останні рекомендації Учительського Уряду Церкви, розвинулася і поглибилася. У цьому значенні численні партикулярні Церк-

⁴² Пор.: Конгрегація у справах віровчення. *Communio notio* (28 травня 1992), п. 1: AAS 85 (1993), с. 838; TMA 36г.

⁴³ Пор.: СТ 43б.

⁴⁴ Пор.: СТ 43.

ви вже сьогодні мають у своєму розпорядженні пристосовані й відповідні душпастирські рекомендації.

30. Необхідно, однак, з особливою увагою проаналізувати деякі проблеми, щоб запропонувати відповідні розв'язання:

– Перша стосується розуміння катехизи як школи віри, поглибленої і практикованої впродовж всього християнського життя; це розуміння ще повністю не дійшло до свідомості катехитів.

– Якщо говорити про фундаментальне спрямування, то катехитична діяльність просякнута поняттям «Об'явлення». Однак соборове розуміння Об'явлення має менший вплив як дійсно надихаючий елемент катехизи. У багатьох катехизах покликаються майже виключно на Святе Письмо, і вони недостатньо супроводжуються посиланнями на досвід і рефлексії, набуті протягом двохтисячолітнього життя Церкви⁴⁵. Не досить чітко виявляється в цьому випадку еклезіальна природа катехизи. Взаємозалежність між Святим Письмом, Традицією і Учительським Урядом Церкви, «кожного на свій лад»⁴⁶, ще не оживляє гармонійно катехитичного передавання в Церкві.

Виходячи з мети катехизи, якою є розвиток сопричастя з Ісусом Христом, необхідним є більш зрівноважене представлення цілої правди про тайну Христа. Часом наголошується тільки на Його людськості, не вказується безпосередньо на Його Божественність. В інших випадках, правда рідших в наш час, так сильно акцентується Його Божественність, що не проглядається вже дійсність тайни Воплочення Слова⁴⁷.

– З'являються численні проблеми щодо змісту катехизи. Існують певні доктринальні недоліки, які стосуються правди

⁴⁵ Пор.: СТ 276.

⁴⁶ DV 10в.

⁴⁷ Пор.: СТ 296.

про Бога і про людину, про гріх, благодать і останні речі. Постає необхідність глибшого морального формування; зустрічається неадекватне представлення історії Церкви і малого значення надається її суспільній науці. У деяких регіонах з'являються катехизми і тексти, що є результатом окремих ініціатив, в яких проглядаються окремі тенденції і робляться такі різні акценти, що це шкодить кінцевому згуртуванню в єдності віри⁴⁸.

— «Катехиза внутрішньо пов'язана з усією літургійною і таїнственною діяльністю»⁴⁹. Однак, катехитична практика часто засвідчує слабкий і фрагментарний зв'язок з богослуженням. Це виражається через малу увагу до літургійних знаків і обрядів, недооцінювання літургійних джерел, в тому, що катехитична діяльність мало зв'язана або цілком не зв'язана з літургійним роком; в рамках катехитичних процесів не приділяється належної уваги богослуженням.

— Якщо йдеться про педагогіку, то поряд з надмірним наголошуванням деякими авторами на цінностях методик і технік, не звертається належна увага на вимоги і оригінальність власної педагогіки віри⁵⁰. Легко впадається в дуалізм «зміст-метод» і зводиться до одного або другого значення. Педагогічний вимір ще не був підданий такому необхідному богословському розпізнанню.

— Якщо йдеться про різницю культур в служінні віри, проблемою залишається вміле проповідування Євангелія в рамках культурного пласту народів, до яких воно звернене, таким чином, щоб воно як велика новина могло бути прийняте в життя особи і суспільства⁵¹.

— Приготування до апостольства і місійної праці є одним з основних завдань катехизи. Однак, в той час, коли в

⁴⁸ Пор.: СТ 30.

⁴⁹ СТ 23.

⁵⁰ Пор.: СТ 58.

⁵¹ Пор.: EN 63.

катехитичній діяльності зростає новий порив до формування світських вірних для християнського свідчення, для міжрелігійного діалогу, для світського заангажування, слабою і невідповідною ще залишається підготовка до місійної діяльності «*ad gentes*». Звичайна катехиза часто відводить місіям другорядне місце.

ЗАСІВАННЯ ЄВАНГЕЛІЯ

31. Дослідивши ґрунт, сіяч посилає своїх робітників, щоб вони звітували Євангеліє в цілому світі, передаючи їм силу свого Духа. В наш час Він показує їм, як читати знаки часу і вимагає від них більш старанного приготування, до засіву.

Як читати знаки часу

32. Голос Духа, якого Ісус послав від Отця своїм учням, перебуває в самих історичних подіях⁵². За мінливістю сучасної ситуації і в глибоких мотивах викликів, які стають перед євангелізацією, обов'язково треба відчитати знаки Божої присутності або провидіння⁵³. Мова йде про аналіз, який треба зробити у світлі віри. Покликаючись на завжди потрібні людські науки⁵⁴, Церква старається розкрити суть існуючої ситуації через призму історії спасіння. Її оцінки дійсності — це завжди розпізнання, що беруть під увагу її місію.

⁵² Пор.: FC 46; ChL 36.

⁵³ GS 11. Пор.: GS 4.

⁵⁴ Пор.: GS 62r; FC 5в.

Деякі виклики катехизі

33. Щоб мати змогу виявити свою життєздатність та ефективність, катехиза повинна сьогодні спрямовувати свою діяльність на вирішення таких проблем і в таких напрямках:

– вона повинна стати, насамперед, євангелізаційним служінням Церкви з підкресленим місійним характером;

– вона повинна звертатися до деяких своїх привілейованих адресатів, якими були і продовжують бути діти, молодь і дорослі;

– за прикладом патристичної катехизи вона повинна формувати особистість віруючого, а отже, повинна бути справжньою і властивою школою християнської педагогіки;

– повинна проповідувати основні тайни християнства, виховуючи тринітарний досвід життя в Христі як осередді віри;

– вона повинна розглядати як своє першочергове завдання, приготування і формування глибоко віруючих катехитів.

Частина I

**Катехиза в
євангелізаційній місії
Церкви**

Катехиза в євангелізаційній місії Церкви

«Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню» (Мр. 16, 15).

«Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все, що Я вам заповідав» (Мт. 28, 19-20).

«Та ви приймете силу Святого Духа, що на вас зійде, і будете Моїми свідками... аж до краю землі» (Ді. 1, 8).

Місійний наказ Христа

34. Після свого воскресіння Ісус послав від Отця Святого Духа, щоб Він доповнював зсередини діло спасіння і керував учнями, які мали продовжити Його післанництво в цілому світі, те, з яким Він був посланий Отцем. Він був першим і найбільшим євангелізатором. Він проголосив Царство Боже¹ як нове і остаточне Боже втручання в історію, а також назвав це проголошення Євангелієм – Доброю Новиною. Він присвятив йому усе своє життя: показав радість приналежності до Царства², його вимоги і його *charta magna*³, містерію, яку воно охоплює⁴, братерське життя тих, які до нього входять⁵, а також його майбутню повноту⁶.

¹ Пор.: Мр. 1, 15 і парал. місця; RM 12-20; CCC 541-560.

² Пор.: Мт. 5, 3-12

³ Пор.: Мт. 5, 1-7, 29.

⁴ Пор.: Мт. 13, 11.

⁵ Пор.: Мт. 18, 1-35.

⁶ Пор.: Мт. 24, 1-25, 46.

Значення і ціль цієї частини

35. Ця частина має на меті визначити властивий характер катехизи. Перший розділ, який торкається богословських принципів, коротко нагадує окреслення поняття Об'явлення, представлене у соборовій конституції *Dei Verbum*. Вона специфічно окреслює спосіб розуміння служіння Слова. Поняття *Божого слова, Євангелія, Царства Божого і Традиції*, які містяться у цій догматичній конституції, мають підставове значення для катехизи. Поряд з цими поняттями обов'язковим вихідним пунктом для катехизи є поняття *євангелізації*. Його динаміка й елементи по-новому і глибше представлені в апостольському поученні *Evangelii nuntiandi*.

Другий розділ визначає місце катехизи в рамках процесу євангелізації, а також співвідносить її з іншими формами служіння Божого слова. Завдяки цьому співвідношенню легше відкривається властивий характер катехизи.

Третій розділ безпосередньо аналізує катехизу як таку: її еклезіальну природу, її об'єднуючу мету, якою є сопричастя з Ісусом Христом, її завдання та оживляючу катехуменальну інспірацію.

Таке розуміння катехизи глибоко зумовлює вибір і упорядкування її складових частин (пізнавальної, дослідної, поставової), уточнює її адресатів, а також визначає необхідну для досягнення її мети педагогіку. Поняття катехизи пройшло семантичну еволюцію протягом двадцяти століть історії Церкви. У цьому Довіднику концепція катехизи надирається післясоборовими папськими документами, насамперед апостольськими поученнями *Evangelii nuntiandi* та *Catechesi tradendae*, а також енциклікою *Redemptoris missio*.

РОЗДІЛ 1

Об'явлення і його передавання за допомогою евангелізації

«Благословен Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що благословив нас із неба всяким духовним благословенством у Христі... Він дав нам пізнати тайну своєї волі, той задум доброзичливий і ухвалений у Ньому (Христі), щоб, коли настане повнота часів, здійснити його — об'єднати все у Христі: небесне й земне» (Еф. 1, 3-10).

Об'явлення провіденціального задуму Божого

36. «Бог, створюючи все своїм Словом і зберігаючи його, в речах сотворених дає людям вічне свідчення про себе»¹. Людина, яка за своєю природою і покликанням є «відкрита на Бога», слухаючи послання сотворінь, може дійти до впевненості в існуванні Бога, причини і цілі всього, а також можливості Його об'явлення людині. Конституція *Dei Verbum* II Ватиканського Собору описала Об'явлення як акт, через який Бог об'являється людям як особа. Отже, Бог виказує себе Таким, що хоче передавати себе самого, роблячи людську особу учасницею своєї Божої природи². У такий спосіб Він реалізує свій задум любові.

«Сподобалося Богові, в своїй доброті і мудрості, об'явити себе самого і подати до відома тайнство своєї волі... щоб запросити і прийняти їх (людей) до спільноти з собою»³.

¹ DV 3.

² Пор.: 2 Пт. 1, 4; CCC 51-52.

³ DV 2.

37. Цей провіденціальний задум⁴ Отця, об'явлений повністю в Ісусі Христі, реалізується силою Святого Духа.

Він охоплює:

– об'явлення Бога, Його «внутрішньої правди»⁵, Його «таємниці»⁶, справжнього покликання і гідності людської особи⁷;

– пропозицію спасіння, дану всім людям як дар благодаті і Божого милосердя⁸, яка є основою визволення від зла, гріха і смерті⁹;

– остаточне покликання, щоб зібрати всіх розпорошених дітей в Божу родину, реалізуючи таким чином братерську єдність серед людей¹⁰.

Об'явлення: діла і слова

38. Неосяжний Бог, щоб об'явитися людині, застосовує певну педагогіку¹¹; використовує людські ситуації і слова, щоб передати свій задум; чинить це поступово і поетапно¹², щоб краще підійти до людей. Отож, Бог діє таким чином, щоб люди дійшли до пізнання Його спасенного задуму через події історії спасіння і богонатхненні слова, які супроводжують і пояснюють ці події.

«Цей устрій спасіння здійснюється і вчинками, і словами, внутрішньо так між собою пов'язаними, що діла, вчинені

⁴ Пор.: Еф. 1, 9.

⁵ DV 2.

⁶ EN 11.

⁷ Пор.: GS 22а.

⁸ Пор.: Еф. 2, 8; EN 27.

⁹ Пор.: EN 9.

¹⁰ Пор.: Йо. 11, 52; AG 26 і За

¹¹ Пор.: DV 15; СТ 58; ChL 61; CCC 53 і 122; св. Іриней Ліонський. *Adversus haereses*, III, 20, 2: *SCh* 211, 389-393. Пор.: у цьому Довіднику ч. III розд. 1.

¹² CCC 54-64.

Богом, в історії спасіння виявляють науку і словами визначені справи та їх підтверджують, а слова проголошують діла і вияснюють тайну в них закрити»¹³.

39. Так само євангелізація, яка передає світові Об'явлення, здійснюється через діла і слова. Вона є одночасно свідцтвом і проповіддю, словом і тайною, навчанням та запрошенням.

Катехиза, зі свого боку, передає діла і слова Об'явлення; вона повинна оголошувати його і розповідати про нього, а разом з тим пояснювати глибокі тайни, які воно містить. Оскільки Об'явлення, крім того, є джерелом світла для людської особи, катехиза не тільки нагадує дивні Божі діла, довершені в минулому, але, у світлі самого Об'явлення інтерпретує знаки часів і теперішнє життя людей, оскільки в них реалізується Божий задум спасіння світу¹⁴.

Ісус Христос — посередник і повнота Об'явлення

40. Бог поступово об'являвся людям через пророків і через спасенні події, аж до сповнення свого Об'явлення через післання свого Сина¹⁵.

«Ісус Христос... цілою своєю приявністю і появою, словами і ділами, знаками і чудесами, а передовсім смертю своєю і славним воскресінням з мертвих, зіславши, вкінці, Духа істини, вивершив Об'явлення довівши його до досконалості свідченням...»¹⁶

Ісус Христос не тільки найбільший з пророків, але одвічний Син Бога, який став чоловіком. Він, отже, остаточна

¹³ DV 2.

¹⁴ Пор.: DCG (1971) 116.

¹⁵ Пор.: Євр. 1, 1-2.

¹⁶ DV 4.

подія, до якої спрямовані всі події історії спасіння¹⁷. Він дійсно «єдине, досконале і остаточне Слово Отця»¹⁸.

41. Служіння Слова повинно підкреслити ту предивну характерну рису економії Об'явлення, що Син Божий входить в історію людей, приймає людське життя і смерть, а також здійснює новий і остаточний союз між Богом і людьми. Власне завданням катехизи є показати, ким є Ісус Христос, чим є Його життя і Його служіння, а також представити християнську віру як наслідування Його Особи¹⁹. Отже, вона повинна постійно опиратися на Євангелія, які є «серцем цілого Святого Письма, тому що вони є головним свідченням про життя і вчення Воплоченого Слова, нашого Спасителя»²⁰.

Факт, що Ісус Христос є повнотою Об'явлення, є основою «христоцентризму»²¹ катехизи. В об'явленому посланні Тайна Христа — це не елемент, який більше наголошений, ніж інші, а центр, на базі якого впорядковуються і взаємно пояснюються всі інші елементи.

Поширення Об'явлення Церквою, діло Святого Духа

42. Боже Об'явлення, яке досягає кульмінаційної точки в Ісусі Христі, призначене для всього людства: «Бог... хоче, щоб усі люди спаслися і прийшли до розуміння правди»

¹⁷ Пор.: Лк. 24, 27.

¹⁸ ССС 65. Св. Іван від Хреста висловлюється таким чином: «Цим одним Словом Він сказав нам все одразу» (*Вихід на гору Кармель*, II, 22).

¹⁹ Пор.: СТ 5; ССС 520 і 2053.

²⁰ ССС 125, який цитує DV 18.

²¹ СТ 5. Тема *христоцентризму* більш детально розглядається в праці: Ціль катехизи: сопричастя з Ісусом Христом (ч. I, розд. 3) і Христоцентризм євангельського послання (ч. II, розд. 1).

(1 Тм. 2, 4). В силу цієї загальної спасенної волі Бог постановив, щоб Об'явлення передавалось усім народам і всім поколінням, а також назавжди збереглося в цілості²².

43. Щоб сповнити цей Божий задум, Ісус Христос заснував Церкву на фундаменті – апостолах і, зіславши їм від Отця Святого Духа, послав їх, щоб вони в цілому світі проповідували Євангеліє. Апостоли словами, вчинками і писаннями вірно виконали цей наказ²³.

Ця апостольська Традиція продовжується в Церкві і через Церкву. А ціла Церква, пастирі й вірні, чують над її збереженням і поширенням. Отже, Євангеліє інтегрально і живо зберігається в Церкві. Учні Ісуса Христа неперервно його контемплують і медитують, переживають в щоденному житті і проповідують його в своїй місії. Святий Дух постійно оживляє Церкву, коли вона переживає Євангеліє; чинить так, що вона постійно зростає в розумінні себе самої, керує нею і підтримує її в проповідуванні Євангелія в цілому світі²⁴.

44. Інтегральне збереження Об'явлення, Божого слова, що міститься в Традиції і Святому Письмі, як і його постійне передавання, гарантують їх автентичність. Учительський Уряд Церкви, укріплований Святим Духом і обдарований «харизмою правди», виконує свою функцію «автентичної інтерпретації Божого слова»²⁵.

45. Церква, будучи «загальним таїнством спасіння»²⁶, яку приводить в дію Святий Дух, передає Об'явлення за допо-

²² Пор.: DV 7.

²³ Пор.: DV 7a.

²⁴ Пор.: DV 8; CCC 75–79.

²⁵ Пор.: DV 106; CCC 85-87.

²⁶ LG 48; AG 1; GS 45; пор. CCC 774-776.

могою євангелізації, тобто звістує Добру Новину про спасенний задум Отця, а в таїнствах передає Божі дари.

Об'явленому Богові належить виявити послух віри, якою людина свobodно пристає до «Євангелія Божої благодаті» (Ді. 20, 24), у повній згоді розуму і волі. Людина, ведена вірою і завдяки дару Святого Духа, доходить до контемплювання і досвідчування Бога любові, який у Христі об'явив багатства своєї слави²⁷.

Євангелізація²⁸

46. «Церква існує для євангелізації»²⁹, тобто, щоб «донести Добру Новину до всього людського роду, щоб вона, проникаючи в нього своєю силою, з середини творила з нього нове людство»³⁰. Місійний наказ Ісуса охоплює різні, внутрішньо пов'язані між собою, аспекти: «проповідуйте» (Мр. 16, 15), «зробіть учнями... навчаючи їх»³¹, «будьте моїми свідками»³², «хрестить»³³, «чинить це на мій спомин» (Лк. 22, 19), «любить один одного» (Йо. 15, 12). Проповідання, свідчення, навчання, таїнства, любов до ближнього, учнівство — усі ці аспекти є дорогами і засобами поширення єдиного Євангелія і елементами євангелізації.

²⁷ Пор.: Кл. 1, 26.

²⁸ В конституції *Dei Verbum* (п. 2-5) і в Катехизмі Католицької Церкви (§ 50-175) говориться про віру як відповідь на Об'явлення. У цьому контексті з катехитично-душпастирських причин, віра пов'язується більше з євангелізацією ніж з Об'явленням, так як в реальності Об'явлення зазвичай доходить до людини за посередництвом євангелізаційного післанництва Церкви.

²⁹ EN 14.

³⁰ EN 18.

³¹ Пор.: Мт. 28, 19-20.

³² Пор.: Ді. 1, 8.

³³ Пор.: Мт. 28, 19.

Деякі з них набувають такого великого значення, що іноді починають ототожнюватися з цілою справою евангелізації. Однак, «жодна така неповна і недосконала дефініція не може бути достатньою для багатой, різносторонньої і динамічної дійсності, якою є евангелізація»³⁴. Таким чином їй загрожує зубожіння і навіть спотворення. Справді, вона повинна розвиватися «цілісно»³⁵ і охоплювати два свої внутрішні полюси: свідчення і проповідування³⁶, слово і таїнство³⁷, внутрішні переміни і перетворення суспільні³⁸. Ті, що займаються евангелізацією повинні вміти діяти, опираючись на її «глобальну візію»³⁹, та ідентифікувати її з цілим післанництвом Церкви⁴⁰.

Процес евангелізації

47. Церква, хоча і має постійно у собі повноту засобів спасіння, діє поступово⁴¹. Соборовий декрет *Ad gentes* вияснив динамізм процесу евангелізації: християнське свідчення, діалог і наявність любові (11-12), проповідування Євангелія і заклик до навернення (13), катехуменат і християнське втаємничення (14), формування християнської спільноти через таїнства і служіння (15-18)⁴². Це динамізм заснування і будування Церкви.

³⁴ EN 17.

³⁵ EN 28.

³⁶ Пор.: EN 22а.

³⁷ EN 476.

³⁸ Пор.: EN 18.

³⁹ EN 24г.

⁴⁰ Пор.: EN 14.

⁴¹ Пор.: AG 6б.

⁴² В динаміці евангелізації слід розрізняти «ситуації початкові» (*initia*), «поступовий розвиток» (*gradus*) і ситуації зрілості: «До різних умов або ситуацій треба застосовувати відповідні дії» (AG 6).

48. Згідно з цим євангелізацію треба розуміти як процес, через який, керована Святим Духом Церква проповідує і поширює Євангеліє в цілому світі. Церква:

– ведена *любов'ю* проникає і перетворює весь дочасний порядок, охоплюючи і відновлюючи культури⁴³;

– дає народам *свідчення*⁴⁴ нового способу існування і життя, який характеризує християн;

– безпосередньо проповідує Євангеліє, через *«перше звітування»*⁴⁵, закликаючи до навернення⁴⁶;

– через *«катехизу»*⁴⁷ і *«таїнства втаємничення»*⁴⁸ вводить у віру та християнське життя тих, які навертаються до Ісуса Христа, або тих, які починають подорож, йдучи з Ним, включаючи одних і провадячи других до християнської спільноти⁴⁹;

– неперервно оживляє в вірних дар *сопричастя*⁵⁰ через постійне виховання віри (проповідь, інші форми служіння Слова), таїнства і практику любові;

– безнастанно пробуджує *місії*⁵¹, посилаючи всіх учнів Христа проповідувати Євангеліє словами і діями у цілому світі.

49. Внаслідок цього процес євангелізації⁵² в результаті поділений на етапи або *«суттєві моменти»*⁵³: місійна діяльність

⁴³ Пор.: EN 18-20; RM 52-54; AG 11-12 і 22.

⁴⁴ Пор.: EN 21 і 41; RM 42-43; AG 11.

⁴⁵ EN 51, 52, 53; пор. СТ 18, 19, 21, 25; RM 44.

⁴⁶ Пор.: AG 13; EN 10 і 23; СТ 19; RM 46.

⁴⁷ EN 22; СТ 18; пор. AG 14; RM 47.

⁴⁸ AG 14; CCC 1212; пор. CCC 1229-1233.

⁴⁹ Пор.: EN 23; СТ 24; RM 48-49; AG 15.

⁵⁰ Пор.: ChL 18.

⁵¹ Пор.: ChL 32, який показує внутрішній зв'язок між *«сопричастям»* і *«місією»*.

⁵² Пор.: EN 24.

⁵³ Пор.: СТ 18.

серед невіруючих або релігійно байдужих; катехитично-містагогійна діяльність серед тих, які вибирають Євангеліє, і серед тих, які відчувають потребу доповнення чи відновлення їх втаємничення; душпастирська діяльність серед зрілих вірних християн в лоні християнської спільноти⁵⁴. Однак, ці моменти не є закінченими етапами, а можуть повторюватись, якщо це потрібно, коли дають більш відповідну євангельську поживу для духовного зростання кожної особи або самої спільноти.

Служіння Божого Слова в євангелізації

50. Служіння Слова⁵⁵ — це основний елемент євангелізації. Присутність християн серед різних груп людей і свідчення життя потребують пояснення і виправдання у безпосеред-

⁵⁴ Пор.: АГ 6д; RM 33 і 48.

⁵⁵ Пор.: Ді. 6, 4; *Служіння Божого Слова* здійснюється в Церкві через:

— висвячених служителів (пор. СІС 756-757);

— членів інститутів посвяченого життя в силу їх посвяти (пор. СІС 758);

— світських вірних в силу їх хрещення і миропомазання (пор. СІС 759).

Якщо говорити про поняття служіння (*servitium*), то слід зауважити, що тільки постійно покликаючись на єдине і загальне *служіння Христа*, можна також до невисвячених вірних застосовувати, у певній мірі, без двозначності, поняття *служіння*... В первісному сенсі воно виражає діяльність, з допомогою якої члени Церкви продовжують між собою і у світі місію Христа. Натомість, коли поняття диференціюється щодо різних *munera i officia*, тоді треба ясно сказати, що *тільки* силою *святих свячень* воно отримує свою повноту і однозначність, яку йому завжди надавала традиція (пор. Іван Павло II. Виступ перед учасниками Симпозіуму на тему участі світських вірних у священничому служінні. — *L'Osservatore Romano*, 23 квітня 1994, с. 4).

ньому проповідуванні Господа Ісуса Христа. «Нема справжньої євангелізації без проповідування імені і вчення, життя і обітниць, Царства і тайни Ісуса з Назарета, Сина Божого»⁵⁶. Ті, які вже є учнями Христа, потребують постійно кормитися Божим Словом, щоб зростати в своєму християнському житті⁵⁷.

Служіння Слова у Церкві в рамках євангелізації передає Об'явлення, послуговуючись «словами» людськими. Однак, вони завжди покликаються на «діла»: на діла, які Бог звершив і вершить, особливо в літургії, на свідчення життя християн, на перетворюючу діяльність, яку християни, об'єднуючись з багатьма людьми доброї волі, звершують у світі. Це людське слово Церкви є знаряддям, яким послуговується Святий Дух, щоб продовжувати діалог з людством. Він є першочерговим суб'єктом служіння Слова, Тим, через кого живий голос Євангелія лунає в Церкві, а через Церкву — у світі⁵⁸.

Служіння Слова здійснюється в «різних формах»⁵⁹. Починаючи від апостольських часів⁶⁰, Церква у своєму прагненні офірувати Боже Слово якнайвідповіднішим способом виконувала це служіння в найрізноманітніших формах⁶¹. Всі вони служать розвитку основних функцій, які повинно розвивати служіння Слова.

⁵⁶ EN 22. Пор.: EN 51-53.

⁵⁷ Пор.: EN 42-45, 54, 57.

⁵⁸ DV 8с.

⁵⁹ PO 46. Пор.: CD 13в.

⁶⁰ У Новому Завіті зафіксовані дуже різні форми цього єдиного служіння: «проповідування», «навчання», «заохочення»... Багатство висловів гідне уваги.

⁶¹ *Форми*, з допомогою яких здійснюється єдине служіння Слова, не є внутрішньо зв'язані з християнським посланням. Це скоріше акценти, нюанси, більш чи менш безпосередні, пристосовані до ситуації віри кожної особи і кожної групи людей в їх конкретних обставинах.

Функції і форми служіння Божого Слова

51. Найголовніші функції служіння Слова такі:

— *Скликання і покликання до віри*

Це функція, яка більш безпосередньо впливає з місійного наказу Христа. Вона здійснюється через «перше звістуння», звернене до невіруючих, до тих, які вибрали невір'я, до охрещених, які живуть на узбіччі християнського життя, до тих, які належать до інших релігій...⁶² Релігійне пробудження дітей в християнських родинах — це також особлива форма цієї функції.

— *Втаємничення*

Ті, які, спонукувані благодаттю, вирішують іти за Христом, втаємничуються в життя віри, літургії і любові Божого народу⁶³. Церква реалізує цю функцію насамперед через катехизу, в тісному зв'язку з таїнствами, як у випадку, коли вони мають прийматися, так і у випадку, коли вони вже прийняті. Важливими формами є: катехиза неохрещених дорослих, котрі перебувають в катехуменаті; катехиза охрещених дорослих, які бажають повернутися до віри, або тих, які прагнуть доповнити своє втаємничення; катехиза дітей і наймолодших, яка має характер впровадження. Християнське виховання в сім'ї і навчання релігії в школі також виконують функцію втаємничення.

— *Постійне виховання віри*

Цю функцію називають «постійною катехизою»⁶⁴. Вона звернена до християн, впроваджених в основні елементи, які повинні оживляти і доводити до зрілості їх віру протягом

⁶² Пор.: EN 51-53.

⁶³ AG 14.

⁶⁴ Є багато причин, які обґрунтовують вживання виразів «постійне виховання віри» або «постійна катехиза», при умові, що не

цілого життя. Це функція, яка реалізується в дуже різноманітних формах: «систематично і принагідно... індивідуально і в спільноті, організовано і спонтанно»⁶⁵.

— *Літургійна функція*

Служіння Слова включає також літургійну функцію, оскільки її здійснення в рамках богослуження є його інтегруючою частиною⁶⁶. Воно може в особливий спосіб виявлятися в проповіді. Інші форми — це втручання та заохочення, які відбуваються під час відправлення Слова. Треба також звертати увагу на безпосереднє приготування до прийняття різних таїнств, на їх уділення, а передовсім на участь вірних в Євхаристії як основній формі виховання віри.

— *Богословська функція*

Її мета — розвинути розуміння віри, вплітаючи її в динаміку *fides quaerens intellectum*, тобто віри, яка шукає розуміння⁶⁷. Для виконання цієї функції богослов'я потребує контакту і діалогу з філософськими формами думки, з гуманістичними ідеями, які формують культуру, і з науками про людину. Вона приймає форми, які сприяють «систематичному і науковому дослідженню правд віри»⁶⁸.

релятивізується первісний, основний і специфічний характер катехизи як основного взаємичення. Вираз «постійне виховання віри» поширився в катехитичній практиці від II Ватиканського Собору, щоб вказати на другий ступінь катехизи, наступний щодо катехизи взаємичення, а не на цілу катехитичну діяльність. Треба зауважити, як було прийнято це розрізнення між *основним* формуванням і формуванням *постійним* у приготуванні пресвітерів. Див.: Іван Павло II. *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992 р.), розд. V і VI, особл. п. 71: AAS 84 (1992) 729 і наст., 778 наст., 782-783.

⁶⁵ DCG (1971) 19г.

⁶⁶ Пор.: SC 35; CCC 1154.

⁶⁷ Пор.: Конгрегація у справах віровчення. *Donum veritatis* (24 травня 1990 р.), 6: AAS 82 (1990) 1552.

⁶⁸ DCG (1971) 17; пор. GS 62е.

52. Найважливішими формами служіння Слова є перше звітування, або місійне проповідування, катехиза перед хрещенням і після хрещення, літургійна форма і богословська форма. Часто трапляється, що ці форми, з огляду на душпастирські обставини, повинні виконувати багато функцій. Наприклад, катехиза разом з функцією втаємничення часто повинна братися за місійні завдання. Залежно від обставин, проповідь повинна виконувати функції заклику та органічної містагогії.

Навернення і віра

53. Проповідуючи світові Добру Новину про Об'явлення, євангелізація запрошує людей до навернення і віри⁶⁹. Заклик Ісуса: «Покайтеся і вірте в Євангеліє» (Мр. 1, 15), звучить також сьогодні завдяки євангелізації, здійснюваній Церквою. Християнська віра — це насамперед навернення до Ісуса Христа⁷⁰, повне і щире пригорнення до Його Особи, а також рішення йти за Ним⁷¹. Віра — це особиста зустріч з Ісусом Христом, а також ставання Його учнем. Це вимагає постійного заангажування, щоб думати, як Він, оцінювати, як Він, і жити, як Він жив⁷². Таким чином, віруючі з'єднуються зі спільнотою учнів і роблять віру Церкви своєю вірою⁷³.

54. Це «так», сказане Ісусові Христові, повноті Об'явлення Отця, включає подвійний вимір: довірливе віддання себе Богові, а також повну любові згоду на все те, що Він нам об'явив. Це можливо тільки завдяки дії Святого Духа⁷⁴.

⁶⁹ Пор.: Рм. 10, 17; LG 16; AG 7; CCC 846-848.

⁷⁰ Пор.: AG 13а.

⁷¹ Пор.: СТ 56.

⁷² Пор.: СТ 206.

⁷³ Пор.: CCC 166-167.

⁷⁴ Пор.: CCC 150, 153 і 176.

Вірою

- «людина ціла вручає себе свobodно Богові,
- віддаючи “повну повинність ума і волі об’явленому Богові” і добровільно приймаючи дане ним об’явлення»⁷⁵.

«Віра має подвійне віднесення: до особи і до правди; акт віри відноситься до правди через довіру особи, яка про неї свідчить»⁷⁶.

55. Віра передбачає зміну життя, «метаною»⁷⁷, тобто глибоку перемену розуму і серця; призводить до того, що віруючий приймає «новий принцип життя, до того ж життя у спільноті, встановлений Євангелієм»⁷⁸. Ця зміна життя віруючого виявляється на всіх рівнях життя християнина: в його внутрішньому житті поклоніння і прийняття Божої волі; в його діяльній участі в місії Церкви; в його подружньому і сімейному житті; в професійному житті; у виконанні обов’язків економічного і суспільного характеру.

Віра і навернення впливають з «серця», тобто з самої глибини людської особи, охоплюючи її цілу. Зустрічаючи Ісуса Христа і пригортаючись до Нього, людина отримує заспокоєння своїх найглибших потреб, знаходить те, чого завжди шукала, і знаходить це в такий спосіб, що набагато перевищує її сподівання⁷⁹. Віра відповідає на це, часто несвідоме і постійно обмежене, «сподівання»⁸⁰ пізнання правди про Бога, людину і призначення, яке її очікує. Вона немов чиста вода⁸¹, яка оживляє мандрівку людини, її паломництво в пошуках свого дому.

⁷⁵ DV 5.

⁷⁶ CCC 177.

⁷⁷ Пор.: EN 10; AG 136; CCC 1430-1431.

⁷⁸ EN 23.

⁷⁹ Пор.: AG 13

⁸⁰ Пор.: RM 45в.

⁸¹ Пор.: RM 46г.

Віра — це дар Божий. Вона може народитися в людському серці тільки як плід «попереджаючої і допоміжної благодаті Божої»⁸² і як цілком добровільна відповідь на діяння Святого Духа, який «дає всім насолоду в прийманні й віруванні в правду»⁸³.

Діва Марія найдосконаліше пережила ці виміри віри. Церква почитає в Ній «найчистіше сповнення віри»⁸⁴.

Процес постійного навернення

56. Віра — це дар, призначений для зростання в серці віруючих⁸⁵. З моменту, як людина пригортається до Ісуса Христа, в ній починається процес постійного навернення, який триває ціле життя⁸⁶. Той, хто приходить до віри, є ніби новонароджене дитя⁸⁷, яке буде поволі зростати і перетвориться в дорослу особу, яка прямує до «досконалої людини»⁸⁸, до зрілості за повнотою Христа.

З богословської точки зору в процесі віри і навернення можна відмітити різні важливі моменти:

а) *Зацікавлення Євангелієм*. Першим є той момент, коли в серці людини невіруючої, байдужої, або яка сповідує іншу релігію, в результаті першого звітування народжується, зацікавлення Євангелієм, хоч це ще не є усвідомленим рішенням. Цей перший порух людського духа в напрямі віри, який вже є плодом благодаті, визначається за допомогою різних понять: «прихильність до віри»⁸⁹, «євангель-

⁸² DV 5; CCC 153.

⁸³ DV 5; CCC 153.

⁸⁴ CCC 149.

⁸⁵ СТ 20а: «Бо йдеться, насправді, про зростання на рівні пізнання і життя зерна, посіяного Святим Духом у першій оповіщенні й дієво переданого у хрещенні».

⁸⁶ Пор.: RM 466.

⁸⁷ Пор.: 1 Пт. 2, 2; Євр. 5, 13.

⁸⁸ Еф. 4, 13.

⁸⁹ RICA 12.

ське приготування»⁹⁰, схильність до вірування, «релігійний пошук»⁹¹. Церква називає «симпатиками»⁹² тих, які виявляють цей неспокій.

б) *Навернення*. Це перше зацікавлення Євангелієм вимагає часу на пошук⁹³, щоб воно могло перетворитися у твердий вибір. Рішення щодо віри повинно бути обдумане і дозріле. Такий пошук, спонукуваний Святим Духом і проповіданням керигми, підготовляє навернення, яке буде, очевидно, «початкове»⁹⁴, але вже воно несе з собою пригортання до Ісуса Христа, а також бажання йти за Ним. На такому «головному виборі» опирається ціле християнське життя Господнього учня⁹⁵.

в) *Визнання віри*. Довіривши себе Ісусові, віруючі починають прагнути глибше Його пізнати і ототожнитися з Ним. Катехиза впроваджує їх у пізнання віри і в розуміння християнського життя, допомагаючи в їх духовній мандрівці, через яку здійснюється «поступова зміна думок і звичаїв»⁹⁶, яка полягає у відреченні і боротьбі, а також радощах, які Бог щедро уділяє. Отже, учень Ісуса Христа стає здатним дати живе, безпосереднє і діяльне визнання віри⁹⁷.

г) *Дорога до досконалості*. Та підставова зрілість, з якої народжується визнання віри, не є кінцевим пунктом у постійному процесі навернення. Визнана в хрещенні віра є фундаментом духовної будівлі, призначеної для зростання. Охрещений, якого завжди побуджує Святий Дух, зміцнюють

⁹⁰ Пор.: Євсевій Кесарійський. *Praeparatio evangelica*, I, 1; Sch 206, 6; LG 16; AG 3a.

⁹¹ ChL 4в.

⁹² RICA 12 і 111.

⁹³ Пор.: RICA 6 і 7.

⁹⁴ AG 13б.

⁹⁵ Пор.: AG 13; EN 10; RM 46; VS 66; RICA 10.

⁹⁶ AG 13б.

⁹⁷ Пор.: MPD 8б; CCC 187-189.

таїнства, молитва і практика любові, а також підтримують різноманітні форми постійного виховання віри, старається зробити своїм прагнення Христа: «Будьте досконалі, як Отець ваш небесний»⁹⁸. Це заклик до повноти, звернений до кожного охрещеного.

57. Служіння Слова служить цьому процесові повного навернення. Характерною рисою першого звітування є заклик до віри; характерною рисою катехизи є надання підстави до навернення і підставової структури християнському життю, а характерною рисою постійного виховання віри, в якому виділяється проповідь, є постійне кормлення, якого потребує кожний живий організм, щоб жити⁹⁹.

Різні суспільно-релігійні обставини і євангелізація

58. Перед євангелізацією світу відкривається дуже різноманітна і мінлива релігійна панорама, в якій можна виділити насамперед «три ситуації»¹⁰⁰, що вимагають відповідних і диференційованих відповідей.

а) Ситуація тих «народів, груп людей, суспільно-культурних середовищ, в яких Христос і Його Євангеліє невідомі або в яких бракує достатньо зрілих християнських спільнот, щоб вони могли втілювати віру у своє середовище і проповідувати її іншим групам людей»¹⁰¹. Така ситуація вимагає «місії *ad gentes*»¹⁰² з євангелізаційною діяльністю, сконцентрованою, в міру можливості, на молоді й дорослих. Її специфічний характер випливає з факту, що вона звернена до

⁹⁸ Мт. 5, 48; пор. LG 11в; 40б; 42г.

⁹⁹ Пор.: DV 24; EN 45.

¹⁰⁰ Пор.: RM 33.

¹⁰¹ RM 33б.

¹⁰² RM 33б. Дуже важливо усвідомити «простору» (*fines*), які RM визнає за «місією *ad gentes*». Не йдеться тільки про «територіальні

нехристиян, яких запрошує до навернення. У цій ситуації катехиза розвивається звичайно в рамках катехуменату хрещення.

б) Крім цього, існують ситуації, в яких у певному суспільно-культурному контексті досить значущими є «християнські спільноти, які посідають відповідні й солідні церковні структури, мають ревну віру і життя, випромінюють свідчення Євангелія у своєму середовищі і почуваються зобов'язаними до загального місіонерства»¹⁰³. Ці спільноти потребують інтенсивної «*душпастирської діяльності Церкви*», враховуючи, що вони складаються з осіб і родин з глибоким християнським почуттям. У такому контексті необхідно, щоб катехиза дітей, підлітків і молоді розвинула правдиві процеси систематизованого християнського втаємничення, які дозволили би їм увійти в доросле життя зі зрілою вірою, яка робить їх євангелізаторами. У цих ситуаціях дорослі також є адресатами різних способів християнського формування.

в) В різних країнах з християнською традицією, а іноді також і в наймолодших Церквах, існує «посередня ситуація»¹⁰⁴, коли «цілі групи охрещених втратили живий сенс віри або просто не вважають вже себе членами Церкви, провадячи життя, далеке від Христа і Його Євангелія»¹⁰⁵. Ця ситуація вимагає «*нової євангелізації*». Її особливість впливає з того, що місійна діяльність звертається до охреще-

простори» (RM 37 ad a), але також «про нові середовища і суспільні явища» (RM 37), якими є великі міста, молодіжні середовища, мігранти... а також «культурні простори, або ж сучасні “ареопаги”» (RM 37), як і світ комунікації, науки, екології. Відповідно до такого стану справ партикулярна Церква, вже вкорінена на якійсь території, реалізує «місію *ad gentes*» не тільки *ad extra*, але також *ad intra* своїх кордонів.

¹⁰³ RM 33в.

¹⁰⁴ RM 33г.

¹⁰⁵ RM 33г.

них людей різного віку, які живуть тільки зовнішньо у християнському релігійному контексті. У цій ситуації вибір першого звітування і основної катехизи є найвідповідальніший.

Взаємний зв'язок між різними видами євангелізаційної діяльності, які відповідають різним ситуаціям

59. Ці суспільно-релігійні ситуації, очевидно, різняться між собою, і їх не можна ототожнювати. Така різноманітність, яка завжди існувала в місіонерстві Церкви, набирає сьогодні, у світі, який змінюється, певного нового характеру. Часто різні ситуації виникають на тій самій території. У багатьох великих містах, наприклад, співіснують ситуація, що вимагає «місії *ad gentes*», і ситуація, що потребує «нової євангелізації». Поряд з цим наявні динамічні місійні християнські спільноти, оживлювані відповідною «душпастирською діяльністю». Сьогодні часто трапляється, що на території якоїсь партикулярної Церкви треба відповідати на всі ці ситуації. «Межі між душпастирською опікою, новою євангелізацією і специфічною місійною діяльністю неможливо чітко окреслити, і недопустимо творити між ними бар'єри чи закриті поділи»¹⁰⁶. Очевидно, «всі вони мають вплив, спонукують і помагають одна одній»¹⁰⁷.

Тому, якщо йдеться про взаємне збагачення євангелізаційної діяльності, треба взяти до уваги, що:

— Місії *ad gentes*, без огляду на територію чи діапазон, в якому вони реалізуються, мають специфічну місійну відповідальність, яку Христос довірив своїй Церкві, і тому вони є зразковою моделлю цілої місійної діяльності Церкви.

¹⁰⁶ RM 346.

¹⁰⁷ RM 34в. Текст конкретно говорить про взаємозбагачення між місіями *ad intra* і *ad extra*. В RM 59в показано, як «місія *ad gentes*» надихає народи до розвитку, тоді як «нова євангелізація» в більш розвинених країнах творить ясну свідомість солідарності з іншими.

«Нова євангелізація не може зайняти місце або замінити «місію *ad gentes*», яка надалі залишається специфічною місійною діяльністю і першочерговим завданням»¹⁰⁸.

— «Моделлю кожної катехизи є катехуменат хрещення — специфічне формування, завдяки якому навернений у віру дорослий провадиться до визнання віри хрещення у Навечір'я Пасхи»¹⁰⁹. Це катехуменальне формування повинно надихати інші форми катехизи в їхніх цілях і в їхній динаміці.

— «Катехизацію дорослих слід визнати цільовою формою катехизи, до якої певним чином спрямовані, завжди також необхідні, усі інші форми»¹¹⁰. З цього випливає, що катехиза інших вікових груп повинна мати її за точку відліку, а також узгоджуватися з нею в єдиному катехитичному процесі в рамках єпархіального душпастирства.

Отже, катехиза поміщена в рамки євангелізаційної місії Церкви як її «суттєвий» момент, який її внутрішньо оживлює і формує її самоідентичність. Катехитичне служіння, таким чином, стає основним еклезіальним служінням в реалізації місійного наказу Ісуса.

¹⁰⁸ Пор.: RM 31; 34.

¹⁰⁹ MPD 8.

¹¹⁰ DCG (1971) 20; пор. CT 43; ч. IV, розд. 2.

РОЗДІЛ 2

Катехиза в процесі євангелізації

«Те, що ми чули і що знаєм, і батьки наші нам оповідали, не затаїмо ми перед їхніми синами, звіщаючи родові, що прийде, хвалу Господню та його потугу, і чудеса, які він чинив» (Пс. 78, 3-4)

«Він (Аполлос) був наставлений на шлях Господній і, палаючи духом, бесідував і навчав точно про Ісуса» (Ді. 18, 25).

60. У цьому розділі висвітлюється зв'язок катехизи з іншими елементами євангелізації, складовою частиною якої вона є.

Під цим кутом зору, насамперед, описується зв'язок катехизи з *першим звістуванням*, яке реалізується у місії. Після цього розкривається внутрішній зв'язок між катехизою та *таїнствами християнського втаємничення*. На завершення висвітлюється фундаментальна роль катехизи у щоденному житті Церкви у її завданні *постійного виховання* віри.

Особлива увага приділяється відношенню між катехизою і навчанням релігії в школі, оскільки обидва ці види діяльності глибоко взаємопов'язані і разом з сімейним християнським вихованням стають основою формування дітей і молоді.

Перше звістування і катехиза

61. Перше звістування звернене до невіруючих і тих, які фактично живуть у стані релігійної байдужості. Його мета – звіщати Євангеліє і закликати до навернення. Катехиза, «відмінна від першого звістування Євангелія»¹, розвиває і

¹ СТ 19.

допомагає дозріванню початкового навернення, виховуючи наверненого до прийняття віри і вводячи його у християнську спільноту. Отже, відношення між цими двома формами служіння Слова є зв'язком відмінностей у взаємодоповненні.

Перше звітування, до здійснення якого покликаний кожний християнин, є частиною того «ідіть»², з яким Ісус звернувся до своїх учнів; воно наказує виходити, заохочувати, пропонувати. Натомість катехиза виходить з умови, на яку вказав сам Ісус: «Хто увірує»³, хто навернеться, хто відважиться. Обидва види діяльності мають важливе значення і одна викликає другу: йти і приймати, звітувати і виховувати, закликати і включати.

62. Однак, у душпастирській практиці важко визначити межу між цими двома видами діяльності. Часто люди, яких катехизують, фактично потребують справжнього навернення. Тому Церква прагне, щоб перший етап катехитичного процесу, назагал, був присвячений забезпеченню навернення⁴. У «*missio ad gentes*» це завдання виконується через «прекатехуменат»⁵. У контексті «нової евангелізації», воно виконується за допомогою «керигматичної катехизи», яку дехто називає «прекатехизою»⁶, оскільки вона надихається прекатехуменатом і є пропозицією Доброї Новини в перспективі твердого вибору віри. Тільки опираючись на навернення, тобто беручи до уваги внутрішню позицію того, «хто увірував», катехиза в стислому сенсі зможе виконувати своє специфічне завдання виховання віри⁷.

² Мр. 16, 15; Мт. 28, 19.

³ Мр. 16, 16.

⁴ Пор.: СТ 19; DCG (1971) 18.

⁵ RICA 9-13; пор.: CIC 788.

⁶ У цьому Довіднику передбачається, що, як правило, адресат «керигматичної катехизи», або «*попередньої катехизи*» зацікавлений або порушений Євангелієм. Якщо чогось подібного нема, то перше, що вимагається, це «*перше звітування*».

⁷ Пор.: RICA 9, 10, 50; СТ 19.

Той факт, що катехиза на початку приймає ці місійні завдання, не звільняє партикулярну Церкву від здійснення інституційної інтервенції першого звітування як найбільш безпосередньої актуалізації місійного наказу Ісуса. Катехитичне відновлення повинно опиратися на цю попередню місійну євангелізацію.

КАТЕХИЗА НА СЛУЖБІ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВТАЄМНИЧЕННЯ

Катехиза — суттєвий «момент» процесу євангелізації

63. Апостольське поучення *Catechesi tradendae*, вводячи катехизу в рамки післанництва Церкви, нагадує, що євангелізація — це багата, складна і динамічна реальність, яка охоплює суттєві відмінні між собою «моменти». І додає: «Катехиза... є одним з цих моментів... дуже важливим... в цілому процесі євангелізації»⁸. Це означає, що є діяльність, яка «приготовляє»⁹ катехизу, і діяльність, яка з неї «випливає»¹⁰.

Катехитичний «момент» відповідає періодові, в якому формується навернення до Ісуса Христа, закладаються основи цього першого пригорнення. Навернені, через навчання та його поглиблення, відповідно розкладене на ціле християнське життя¹¹, впроваджуються в тайну спасіння і в євангельське життя. Отже, йдеться про те, щоб «ввести їх у повноту християнського життя»¹².

⁸ СТ 18; пор.: СТ 20в.

⁹ СТ 18.

¹⁰ Там само.

¹¹ АГ 14.

¹² СТ 18.

64. Реалізуючи в різних формах цю містагогійну функцію служіння Слова, катехиза закладає фундамент під будівлю віри¹³. Інші функції цього служіння будуть зводити потім різні поверхи цієї ж будівлі.

Катехиза втаємничення є, таким чином, необхідною ланкою між місійною діяльністю, яка закликає до віри, і діяльністю душпастирською, яка безнастанно живить християнську спільноту. Отже, вона не є працею факультативною, а основною і фундаментальною діяльністю як для формування особистості учня, так і для формування спільноти. Без неї місіонерська діяльність не мала би тяглості і була би безплідна. А душпастирська діяльність без неї не мала би коріння і була би нестійкою і безладною. Будь-яка буря розвалила би всю будівлю¹⁴.

По суті, «від неї (катехизи) найбільше залежить... внутрішній розвиток (Церкви) і його відповідність Божому плану»¹⁵. У цьому значенні катехизу слід вважати першочерговим моментом євангелізації.

Катехиза на службі християнського втаємничення

65. Віра, якою людина відповідає на звістування Євангелія, вимагає хрещення. Внутрішній зв'язок між цими двома реаліями коріниться у волі самого Христа, який доручив своїм Апостолам навчати всі народи і хрестити їх. «Наказ уділювати хрещення, а отже, таїнственна місія, включений в наказ проповідувати Євангеліє»¹⁶.

Ті, які навернулися до Ісуса Христа і були виховані до прийняття віри завдяки катехизі, приймаючи таїнства хрис-

¹³ Св. Кирило Єрусалимський. *Catecheses illuminandorum*. I, 11: PG 33, 351-352.

¹⁴ Пор.: Мт. 7, 24-27.

¹⁵ СТ 13; пор.: СТ 15.

¹⁶ ССС 1112

тиянського втаємничення: хрещення, миропомазання і Євхаристію, є «визволені з влади тьми, померлі, поховані й воскреслі разом з Христом, отримують Духа усиновлення і святкують разом з усім Божим народом пам'ять про смерть і воскресіння Господа»¹⁷.

66. Отже, катехиза є основним елементом християнського втаємничення і тісно пов'язана з таїнствами втаємничення, особливо з хрещенням, «таїнством віри»¹⁸. З'єднуючою ланкою між катехизою і хрещенням є визнання віри, яке є одночасно внутрішнім елементом цього таїнства і метою катехизи. Ціль катехизації — це конкретна допомога в живому, прямому і діяльному визнанні віри¹⁹. Щоб його досягнути, Церква передає катехуменам і катехизованим живий досвід Євангелія, яким вона володіє, і свою віру, щоб вони, визнаючи її, зробили її своєю. Тому автентична катехиза — це завжди впорядковане і систематичне впровадження в Об'явлення, яке сам Бог дав про себе в Ісусі Христі, яке зберігається в глибокій пам'яті Церкви і в Святому Письмі, і передається завдяки живій і діяльній «традиції» з покоління в покоління»²⁰.

¹⁷ AG 14; пор. CCC 1212 і 1229.

¹⁸ CCC 1253. У катехуменаті хрещення дорослих, характерному для місії *ad gentes*, катехиза передуює хрещенню. В катехизі охрещених (дітей, молоді, дорослих) формування здійснюється пізніше. Однак, навіть у цьому випадку, те, до чого прагне катехиза, — це допровадити до відкриття і переживання незмірних багатств вже отриманого хрещення. CCC вживає вираз — катехуменат після хрещення. ChL 61 називає її *катехизою після хрещення*.

¹⁹ Пор.: CD 14.

²⁰ CT 22; пор. CT 18г, 216.

Основні характерні риси катехизи втаємничення

67. Те, що катехиза є «суттєвим моментом» процесу євангелізації і служить християнському втаємниченню, надає їй певних характерних рис²¹. Вона є:

— органічним і систематичним формуванням віри. Синод 1977 р. підкреслив необхідність катехизи «цілісної і добре впорядкованої»²², оскільки живе й органічне поглиблення тайни Христа — це те, що насамперед відрізняє катехизу від усіх інших форм представлення Божого Слова.

Це органічне формування — щось більше ніж навчання, це поглиблення цілого християнського життя, «інтегральне християнське втаємничення»²³, яке допомагає автентичному наслідуванню Христа, сконцентроване на Його Особі. Отже, мова йде про виховання для пізнання віри і життя нею таким чином, щоб ціла людина, у своєму найглибшому досвіді, почувалася оживлюваною Божим Словом. Так можна допомогти учневі Христа перемінитися в нове створіння, до чого зобов'язує хрещення, і так сповідувати віру, щоб це виходило з «серця»²⁴.

— Це основне, суттєве формування²⁵, зосереджене навколо того, що є серцевиною християнського досвіду, в найосновніших правдах віри і найосновніших євангельських

²¹ Пор.: СТ 21.

²² СТ 21. У цьому синодальному викладі варто підкреслити дві думки, які були прийняті *Catechesi tradendae*: турбота про врахування *душпастирської проблеми* («наголос на необхідності органічного і систематичного християнського навчання, оскільки з різних сторін помітне прагнення до зменшення його значення»), а також те, що органічність катехизи вважається її *основною характерною рисою*.

²³ СТ 21.

²⁴ Пор.: СТ 20; Св. Августин. *De catechizandis rudibus*, IV, 8: CCL 46. 128129.

²⁵ Пор.: СТ 216.

цінностях. Катехиза забезпечує фундамент духовної будівлі християнина, оживлює корені його віри, робить його здатним приймати наступну солідну поживу в звичайному житті християнської спільноти.

68. Коротко кажучи, катехиза втаємничення, маючи характер органічний і систематичний, не зводиться до чогось чисто принагідного чи випадкового²⁶; будучи формуванням християнського життя, включаючи чисте навчання, вона перевищує його²⁷ і, маючи основне значення, стримить до того, що є «спільне» для християн, не входячи в дискусійні проблеми, ані не перетворюючись у богословський пошук. Будучи, врешті, втаємниченням, вона включає у спільноту, яка живе вірою, священнодіє її і про неї свідчить. Отже, вона одночасно виконує завдання втаємничення, виховання і навчання²⁸. Це багатство, пов'язане з катехуменатом невірних дорослих, повинно надихати інші форми катехизи.

КАТЕХИЗА, ЩО СЛУЖИТЬ ПОСТІЙНОМУ ВИХОВАННЮ ВІРИ

Постійне виховання віри у християнській спільноті

69. Постійне виховання віри слідує за основним і передбачає його. Обидва типи виховання виконують різні і взаємодоповнюючі функції служіння Слова в служінні постійного процесу навернення. Катехиза втаємничення дає основи християнського життя тим, які йдуть за Ісусом. Постійний процес навернення перевищує те, що дає базова катехиза. Щоб розвинути такий процес, необхідна християнська спіль-

²⁶ Пор.: СТ 21в.

²⁷ Пор.: АГ 14; СТ 33; ССС 1231.

²⁸ Пор.: DCG (1971) 31.

нота, яка прийняла би втаємничених, щоб підтримувати їх і формувати у вірі. «Існує-бо небезпека, що катехиза буде безплідною, якщо спільнота віруючих і християнського життя, не прийме катехумена (на певному етапі катехитичного навчання) до свого кола»²⁹. Дружелюбність, яку виказує спільнота щодо втаємниченого, сприяє його повній інтеграції в спільноту.

70. У християнській спільноті учні Ісуса Христа дістають поживу з подвійної трапези: «З трапези і Божого слова, і Тіла Христового»³⁰. Євангеліє і Євхаристія — це постійна пожива для паломника до дому Отця. Дія Святого Духа чинить так, що дар «сопричастя» і завдання «післанництва» щораз інтенсивніше поглиблюються і оживлюються.

Постійне виховання віри звернене не тільки до кожного християнина зокрема, щоб супроводжувати його в змаганні до святості, але й до християнської спільноти як такої, щоб вона дозрівала як у своєму внутрішньому житті любові до Бога і до братів, так і в її відкритості як місійної спільноти на світ. Бажання і молитва Ісуса до Отця — це безнастанний заклик: «Щоб усі були одно, як Ти, Отче, в Мені, а Я в Тобі, щоб і вони були в Нас об'єднані; щоб світ увірував, що Ти мене послав»³¹. Поступове наближення до цього ідеалу вимагає від спільноти великої вірності дії Святого Духа, неперервного кормлення Господнім Тілом і Кров'ю і постійного виховання віри у слуханні Слова.

При цій трапезі Божого Слова проповідь займає привілейоване місце, оскільки «продовжує шлях віри, вказаний катехизою, і доводить його до належного завершення. Разом з тим, проповідь заохочує учнів Господа, щоб вони щоденно

²⁹ СТ 24.

³⁰ DV 21.

³¹ Йо. 17, 21.

розпочинали своє духовне паломництво у правді, прославі і благодаренні»³².

Різноманітні форми постійної катехизи

71. З метою постійного виховання віри, служіння Слова опирається на різні форми катехизи. Серед них можна назвати наступні:

— Вивчення і заглиблення у Святе Письмо, яке читається не тільки в Церкві, але й з Церквою та її завжди живою вірою, що допомагає відкрити Божу правду, яка в ньому міститься, так щоб викликати відповідь віри. Так звана *lectio divina* є виключною формою живого вивчення Біблії³³.

— Християнське відчитання подій, якого домагається місійне покликання християнської спільноти. Необхідним під цим оглядом є вивчення суспільної науки Церкви, оскільки «її основною метою є пояснення цієї дійсності (життя людини в суспільстві та в міжнародному контексті) через дослідження узгодженості чи неузгодженості його з вченням Євангелія»³⁴.

— Літургійна катехиза, яка підготовляє до прийняття таїнств, а також допомагає розумінню і глибшому досвідченню літургії. Вона пояснює зміст молитов, значення жестів і

³² СТ 48; пор. SC 52; DV 24; DCG (1971) 17; *Missale Romanum, Ordo Lectionum Missae*, 24, Editio Typica Altera, Libreria Editrice Vaticana, 1981.

³³ Пор.: DV 21-25; Папська Біблійна Комісія. *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa* (21 вересня 1993), IV, С, 2-3. – Ватикан, 1993.

³⁴ SRS 41; пор. СА 5, 53-62; DCG (1971) 26; Конгрегація у справах католицького виховання. *Orientamenti per lo studio e l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa nella formazione sacerdotale* (30 грудня 1988). – Рим, 1988

знаків, виховує для діяльної участі, для контемпляції і мовчання. Її слід вважати «надзвичайною формою катехизи»³⁵.

– Принагідна катехиза, яка в конкретних обставинах особистого, сімейного, суспільного і церковного життя старається допомогти інтерпретувати і переживати їх у перспективі віри³⁶.

– Ініціативи духовного формування, які зміцнюють переконання, відкривають нові перспективи і допомагають бути наполегливими в молитві та нових завданнях наслідування Христа.

– Систематичне поглиблення християнського післанництва за допомогою богословського навчання, яке дійсно виховувало би у вірі, вело б до покращення її розуміння і давало б можливість християнинові обґрунтувати його надію у сучасному світі³⁷. В певному сенсі таке навчання можна назвати «катехизою вдосконалюючою».

72. Дуже важливо, щоб катехиза втаємничення дорослих — охрещених і неоохрещених, катехиза втаємничення дітей і молоді, а також постійна катехиза були добре пов'язані з катехитичною програмою християнської спільноти, щоб партикулярна Церква зростала гармонійно та щоб її евангелізаційна діяльність впливала з автентичних джерел. «Йдеться... про те, щоб катехиза дітей, молоді, дорослих, постійна катехиза не були немов би відділені одна від одної... треба, щоб вони були взаємодоповнюючими»³⁸.

³⁵ СТ 23; див. SC 35в; CIC 777, п. 1 і 2.

³⁶ Див.: СТ 21в і 47; DCG (1971) 96в, г-д.

³⁷ Див.: 1 Пт. 3, 15; Конгрегація у справах віровчення. *Donum Veritatis*, 6б; цит., 1552; Див.: СТ 61, де йдеться про кореляцію, яка існує між катехизою і богослов'ям.

³⁸ СТ 45в.

КАТЕХИЗА І НАВЧАННЯ РЕЛІГІЇ В ШКОЛІ

Самостійний характер навчання релігії в школі

73. На особливу увагу в рамках служіння Слова заслуговує самостійний характер навчання релігії в школі і його зв'язок з катехизою дітей і молоді.

Зв'язок між навчанням релігії в школі та катехизою — це зв'язок розподілу та взаємодоповнюваності. «Існує нерозривний зв'язок і разом з тим чітка різниця між навчанням релігії та катехизою»³⁹.

Особливого характеру навчання релігії в школі надає той факт, що воно покликане проникати на терен культури, а також входить у зв'язок з іншими галузями знань. Як своєрідна форма служіння слова, навчання релігії в школі вводить Євангеліє в систематичний і критичний особистісний процес засвоєння культури⁴⁰.

У засвоюваному учнями світі культури, представленому галузями знань і різними шкільними дисциплінами, навчання релігії в школі передає динамічний зачин Євангелія, а також старається «нав'язувати до інших галузей науки і виховання саме з тією метою, щоб благовість доходила до розуму учнів безпосередньо на самому терені їх навчання і щоб ціла їхня культура була згармонізована у сьайві світла віри»⁴¹.

³⁹ Конгрегація у справах католицького виховання. Релігійний вимір виховання у католицькій школі: Напрямки для рефлексії і ревізії (7 квітня 1988), 68. — Ватикан, 1988; Іван Павло II. Звернення до священників Римської дієцезії (5 березня 1981)// *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, IV 1* (1981). — Р. 629-630; CD 13в; СІС 761.

⁴⁰ Див.: Конгрегація у справах католицького виховання. Католицька школа (19 березня 1977), 26. — Ватикан, 1977.

⁴¹ СТ 69. Треба зауважити, як підкреслює СТ 69, що особливість навчання релігії в школі полягає не у можливості діалогу

Отже, необхідно, щоб викладання релігії в школі стало шкільною дисципліною, яка вимагає такої самої системності й організації, як інші дисципліни. Воно повинно висвітлювати християнство — його послання і події історії, з такою самою серйозністю і глибиною, з якою представляють свій зміст інші дисципліни. Однак, навчання релігії в школі не ставиться поруч тих дисциплін як щось додаткове, а як елемент необхідного міждисциплінарного діалогу. Цей діалог може бути реалізований насамперед на тому рівні, на якому кожна дисципліна формує особистість учня. Таке представлення християнського послання впливатиме на те, як учні зрозуміють початок світу і сенс історії, основи етичних вартостей, функцію релігії в культурі, призначення людини, відносини з природою. Навчання релігії в школі за допомогою цього міждисциплінарного діалогу дає основи, зміцнює, розвиває і доповнює виховну діяльність школи⁴².

Шкільний контекст і адресати навчання релігії в школі

74. Навчання релігії в школі відбувається в різних шкільних середовищах, а це призводить до того, що воно набуває різних акцентів, хоч і зберігає свій власний характер. Ці акценти залежать від правових і організаційних умов, дидактичної концепції, особистих рис учителів та учнів, а також від зв'язку між навчанням релігії в школі та сімейною і парохіяльною катехизією.

з культурою взагалі, оскільки це стосується всіх форм служіння Слова. Навчання релігії в школі передбачає більш безпосередній розвиток цього діалогу в особистісному процесі систематичного і критичного втаємничення та зустрічі з культурною спадщиною, які розвиває школа.

⁴² Див.: Конгрегація у справах католицького виховання. Релігійний вимір виховання в католицькій школі, 70.

Неможливо звести до однієї форми всі моделі навчання релігії в школі, які історично розвинулися в рамках узгоджень між державами і єпископськими конференціями. Проте, необхідна цілеспрямована діяльність, щоб, згідно з відповідними засадами, навчання релігії в школі відповідало своїм цілям і своїм характерним рисам⁴³.

Учні «мають право на правдиве і повне навчання релігії, до якої вони належать. Це їх право на глибше пізнання особи Христа і цілості переданого Ним спасенного вчення не можна обмежувати. Конфесійний характер навчання релігії в школі, яке здійснює Церква відповідно до усталених в різних країнах способів і форм, є, тим самим, необхідною гарантією, даною родинам і учням, які вибирають таке навчання»⁴⁴.

Визначене таким чином і доповнене іншими формами служіння Слова (катехиза, літургійні відправи і т. д.) навчання релігії є для католицької школи необхідною частиною її виховного завдання і підставою її існування⁴⁵.

Навчання релігії в школі в рамках державної школи і позаконфесійної школи, там, де державна влада або інші обставини накладають спільне для католиків і некатоликів навчання релігії, повинно мати більш єкуменічний і пізнавальний міжрелігійний характер⁴⁶.

В інших обставинах навчання релігії в школі повинно мати характер радше культурний, зорієнтований на пізнання

⁴³ Див.: Іван Павло II. Звернення до учасників Симпозіуму, організованого Радою Єпископських Конференцій Європи на тему навчання католицької релігії в державній школі (15 квітня 1991), 5: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV/1, р. 780 і далі.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Див.: СТ 69; Конгрегація у справах католицького виховання. Релігійний вимір виховання в католицькій школі, 66.

⁴⁶ Див.: СТ 33.

інших релігій, адекватно представляючи католицьку релігію⁴⁷.

В цьому випадку також, особливо якщо подається учителем зі щирою пошаною, навчання релігії в школі зберігає вимір правдивого «євангельського приготування».

75. Життя і віра учнів, які вчать релігію у школі, характеризується значними і постійними змінами. Шкільне навчання релігії, щоб досягнути свої цілі, повинно брати до уваги цей факт.

Навчання релігії в школі допомагає віруючим учням краще зрозуміти відношення християнського послання до спільних для різних релігій і характерних для кожної людини великих екзистенціальних проблем, до ширшої, ніж наявні в культурі, візії життя і до найважливіших моральних проблем, серед яких опинилося тепер людство. Натомість учні, які перебувають в стані пошуку або релігійних сумнівів, зможуть відкрити в шкільному навчанні релігії, чим саме є віра в Ісуса Христа, як відповідає Церква на їх питання, і цим отримають нагоду краще проаналізувати власне рішення. Якщо ж учні невіруючі, то навчання релігії в школі набирає рис місійного проповідування Євангелія спрямованого на прийняття рішення щодо віри, яку потім у контексті спільноти катехиза буде провадити до росту і дозрівання.

Християнське виховання в сім'ї, катехиза і навчання релігії в школі, що служать вихованню віри

76. Християнське виховання в сім'ї, катехиза і навчання релігії в школі, відповідно до притаманного їм характеру, внутрішньо пов'язані між собою у християнському вихованні дітей і молоді. Проте, у практиці треба взяти до уваги різні

⁴⁷ Див.: СТ 34.

змінні елементи, характерні для цієї дійсності, щоб поступати реалістично і второпно з душпастирської точки зору, впроваджуючи загальні вказівки.

Тому кожна єпархія або душпастирський регіон повинні зробити аналіз наявних обставин як тоді, коли йдеться про життя і християнське втаємничення дітей в рамках сім'ї, так і коли йдеться про формування, яке традиційно або в зв'язку з місцевою ситуацією виконують парохії, школи тощо.

Отже, партикулярна Церква і єпископська конференція встановлюють власні рекомендації для різних середовищ, заохочуючи діяльність різноманітну і взаємодоповнюючу.

РОЗДІЛ 3

Природа, ціль і завдання катехизи

«І щоб усякий язык визнав, що Ісус Христос є ГОСПОДЬ на славу Бога Отця» (Флп. 2, 11).

77. Після визначення місця катехизи в рамках євангелізаційної місії Церкви, її зв'язку з різними елементами євангелізації та іншими формами служіння Слова, у цьому розділі буде зроблено спробу проаналізувати саму катехизу, а особливо:

— еклезіальну природу, тобто суб'єкт катехизи, оживлюваної Святим Духом Церкви;

— мету, яку вона насамперед ставить, здійснюючи катехизацію;

— завдання, через посередництво яких вона реалізує цю мету і які є її більш безпосередніми цілями;

— внутрішнього ступенювання катехитичного процесу і катехуменальної інспірації, яка його оживлює.

У цьому розділі, крім того, буде глибше розглянуто власний характер катехизи (описаний вже в попередньому розділі), з вказівкою на її зв'язок з іншими формами еклезіальної діяльності.

Катехиза: діяльність еклезіальної природи

78. Катехиза — це за своєю суттю еклезіальний акт¹. Справжнім суб'єктом катехизи є Церква, яка, продовжуючи місію

¹ Порівняй те, що було сказано в розд. 1 цієї частини: *Поширення Об'явлення Церквою, діло Святого Духа* в частині II, розділі 1: *Еклезіальність євангельського послання*. Див.: EN 60, де мова йде про *еклезіальність* кожної євангелізаційної дії.

Ісуса-Учителя, оживлювана Святим Духом, була покликана, щоб бути вчителем віри. Отже, Церква, наслідуючи Матір Господа, вірно зберігає Євангеліє у своєму серці², проповідує його, священнодіє, переживає і передає у катехизі всім тим, які вирішили піти за Ісусом Христом.

Це проповідування Євангелія є живим актом церковної традиції³:

— тому що Церква проповідує віру, якою живе сама, проповідує своє розуміння тайни Бога і Його спасенного задуму; своє бачення найвищого покликання людини; стиль євангельського життя, яке обдаровує радістю Царства; надію, яка її оживляє; любов, яку почуває до людства і всіх Божих створінь.

— Церква передає віру діяльно, засіваючи її в серцях катехуменів і катехизованих, щоб оживлювати їх найглибший досвід⁴. Визнання віри, отримане від Церкви (*traditio*), проростаючи і розвиваючись під час катехитичного процесу, віддається (*redditio*) і збагачується цінностями різних культур⁵. Таким чином катехуменат перетворюється в основний центр зростання вселенськості і є зачином церковної віднови.

79. Церква, передаючи віру і нове життя через християнське втаємничення, діє як матір людей, яка народжує дітей зачатих діянням Святого Духа і зроджених з Бога⁶. Тобто,

² Див.: LG 64; DV 10a.

³ Див.: DCG (1971) 13.

⁴ Див.: AG 22a.

⁵ Див.: СТ 28; RICA 25 і 183-187. *Traditio-redditio symboli* (передавання і віддання Символу віри) було і залишається важливим елементом катехуменату хрещення. Біполярність цього жесту виражає подвійний вимір віри: отриманий дар (*traditio*), а також свобідну та інкультуровану відповідь. Див.: СТ 28, де мова йде про пристосування цієї практики до нашого часу.

⁶ Див.: LG 64.

«оскільки Церква є нашою матір'ю, вона також є учителькою нашої віри»⁷; є одночасно матір'ю й учителькою. За допомогою катехизи вона кормить своїх дітей своєю власною вірою і включає їх у членство церковної родини. Як добра матір, вона жертвує їм Євангеліє у повній його автентичності й чистоті, яке разом з тим дається їм як відповідна пожива, збагачена культурно, і як відповідь на найглибші прагнення людського серця.

Ціль катехизи: сопричастя з Ісусом Христом

80. «Кінцевою ціллю катехизи є довести людину не тільки до зустрічі з Ісусом, а до поєднання і навіть глибокої дружби з Ним»⁸.

Вся євангелізаційна діяльність спрямована на розвиток сопричастя з Ісусом Христом. Починаючи від «початкового» навернення⁹ особи до Господа Ісуса, викликаного Святим Духом через перше звітування, ціллю катехизи є дати основу цьому першому прив'язанню і вести його до зрілості. Отже, йдеться про допомогу тому, хто якраз навернувся, щоб він міг: «Краще пізнати того Ісуса, якому довірився, а саме, пізнати Його “таємницю”, Царство Боже, яке Він проголошує, вимоги і обітниці Його євангельського заклику, дороги, які Він визначив для всіх тих, які захочуть піти за

⁷ ССС 169. Відношення між *материнством Церкви* і її виховною функцією дуже добре показав св. Григорій Великий: «Після запліднення, зачавши своїх дітей, Церква завдяки проповідницькому служінню провадить їх до зростання у своєму лоні через своє навчання» (*Moralia in Iob*, XIX, 12: ССЛ 143а, 970).

⁸ СТ 5; див. ССС 426; АГ 14а. У зв'язку з цією христологічною метою катехизи дивися те, що сказано в розділі 1, частини I: «Ісус Христос - посередник і повнота Об'явлення», і те, що говорить про Нього в розділі 1 частини II: *Христос-центризм євангельського послання*.

⁹ АГ 136.

Ним»¹⁰. Хрещення — таїнство, через яке ми «уподібнюємося до Христа»¹¹ — підтримує своєю благодаттю цю справу катехизи.

81. Сопричастя з Ісусом Христом силою свого динамізму спрямовує учня до поєднання з усім тим, з чим був глибоко поєднаний сам Ісус Христос: з Богом, Його Отцем, який послав Його у світ, зі Святим Духом, який керував Ним у Його місії; з Церквою, Його Тілом, за яку Він себе видав, і з людьми, Його братами, долю яких Він захотів розділити.

Ціль катехизи виражається визнанням віри в єдиного Бога: Отця, Сина і Святого Духа

82. Катехиза — це та особлива форма служіння Слова, яка провадить до зрілості початкове навернення, аж доки не приведе його до живого, безпосереднього і діяльного визнання віри: «Катехиза має свій початок у визнанні віри і провадить до визнання віри»¹².

Визнання віри, тісно пов'язане з хрещенням¹³, має виключно тринітарний характер. Церква хрестить «в ім'я Отця і Сина і Святого Духа» (Мт. 28, 19)¹⁴, триєдиного Бога, якому християнин довіряє своє життя. Катехиза втаємничення підготовляє, перед або після хрещення, до цього вирішального завдання. Постійна катехиза допомагатиме дозріванню цього визнання віри, проповідуванню його в Євхаристії і відновленню зобов'язань, які з нього випливають. Важливо, щоб у катехизі були добре поєднані христологічне визнання віри: Господь є Ісус, з визнанням тринітарним:

¹⁰ СТ 20в.

¹¹ LG 76.

¹² Див.: МРД 8; ССС 185-197.

¹³ Див.: ССС 189.

¹⁴ Див.: ССС 189-190 і 197.

Вірую в Отця і Сина, і Святого Духа, оскільки це два способи вираження тієї самої християнської віри. Той, хто через перше звістування наворачтається до Ісуса Христа і визнає Його як Господа, започатковує підтримуваний катехизою процес, який неодмінно провадить до безпосереднього визнання Пресвятої Тройці.

Через визнання віри в єдиного Бога християнин відрікається від служіння будь-якому людському абсолютіві: владі, задоволенню, расі, предкам, державі, грошам¹⁵, визволяючись від усіх божків, які могли би його поневолити. Це є підтвердженням його бажання служити Богові і людям без жодних обмежень. Проповідуючи віру в Пресвяту Тройцю, сопричастя осіб, учень Ісуса Христа підтверджує разом з тим, що любов Бога і ближнього — це принцип, який формує ціле його буття і всю його діяльність.

83. Визнання віри є повним тільки тоді, коли воно покликається на Церкву. Кожний охрещений персонально виголошує Символ Віри, оскільки немає жодної, більш особистої дії. Однак, проголошує його в Церкві і через Церкву, оскільки чинить це як її член. «Вірую» і «віруємо» взаємобумовлюються¹⁶.

Поєднуючи своє визнання віри з визнанням віри Церкви, християнин включається в її місію бути «загальним таїнством спасіння» за життя світу. Той, хто виголошує визнання віри, бере на себе завдання, які не раз можуть стати причиною переслідувань. В історії християнства мученики є особливими проповідниками і свідками¹⁷.

¹⁵ Див.: ССС 2113.

¹⁶ Див.: ССС 166-167 і 196.

¹⁷ Див.: RM 45.

Завдання катехизи актуалізують її ціль

84. Ціль катехизи реалізується через різні завдання, які взаємно накладаються¹⁸. Реалізуючи їх, катехиза, очевидно, надихатиметься тим, як Ісус формував своїх учнів: поучав їх про різні виміри Божого Царства («Вам дано знати тайни Небесного Царства», Мт. 13, 11)¹⁹, вчив їх молитися («Коли ви молитесь, кажіть...», Лк. 11, 2)²⁰, показував їм євангельську поставу («Навчіться від Мене, бо Я лагідний і сумирний серцем», Мт. 11, 29), включав їх у свою місію («Послав їх перед собою... куди сам мав прийти», Лк. 10, 1)²¹.

Завдання катехизи відповідають вихованню різних вимірів віри, оскільки катехиза — це інтегральне християнське формування, яке «торкається всіх елементів християнського життя»²². В силу свого внутрішнього динамізму віра вимагає, щоб її знали, відправляли, переживали і виражали в молитві. Катехиза повинна культивувати кожний з цих вимірів. Проте, віра переживається у християнській спільноті і проповідується в місії — вірою діляться і віру проповідують. Ці виміри також треба розвивати в катехизі.

II Ватиканський Собор так висловився про ці завдання катехизи: вона «роз'яснює і скріплює віру, кормить життя в душі Христовому, провадить до діяльної і свідомої участі в літургійній містерії та побуджує до апостольської праці»²³.

¹⁸ DCG (1971) 21-29 теж розрізняє ціль (*finis*) і завдання (*munera*) катехизи. Вони є специфічними цілями, в яких конкретизується її основна ціль.

¹⁹ Див.: Мр. 4, 10-12.

²⁰ Див.: Мт. 6, 5-6.

²¹ Див.: Мт. 10, 5-15.

²² СТ 216.

²³ GE 4; Див.: RICA 19; CIC 788, 2.

Основні завдання катехизи: допомога у пізнанні, священнодіянні, переживанні й контемплюванні тайни Христа

85. Основні завдання катехизи такі:

— *Розвиток пізнання віри*

Той, хто зустрів Христа, прагне Його якнайкраще пізнати, а також прагне пізнати задум Отця, Який Його послав. Пізнання змісту віри (*fides quae*) необхідне через прийняття віри (*fides qua*)²⁴. Вже на людському рівні любов до особи веде до бажання щораз краще її пізнавати. Отже, катехиза повинна провадити до «поступового схоплення (зрозуміння) цілої правди про Божий план»²⁵, впроваджуючи учнів Ісуса Христа у пізнання Традиції і Святого Письма, яке є найвищим пізнанням Христа Ісуса (Див.: Флп. 3, 8)²⁶.

Поглиблення пізнання віри по-християнськи просвічує людське життя, зміцнює життя віри, а також робить здатним обґрунтовувати її у світі. Передавання Символу віри, змісту Святого Письма і віри Церкви є реалізацією цього завдання.

— *Літургійне виховання*

Справді, «Христос повсякчасно є присутній у своїй Церкві, перш усього в літургійних діях»²⁷. Сопричастя з Ісусом Христом веде до священнодіяння Його спасенної присутності в таїнствах, а особливо в Євхаристії. Церква палко бажає, щоб усі вірні християни йшли до повної, свідомої та діяльної участі в літургійних відправах, чого вимагає сама природа літургії і до якої через хрещення має право і обов'язок християнський народ²⁸.

²⁴ Див.: DCG (1971) 36а.

²⁵ DCG (1971) 24.

²⁶ DV 25а.

²⁷ Див.: SC 7.

²⁸ Див.: SC 14.

Тому, окрім розвитку пізнання значення літургії і таїнств, катехиза повинна виховувати в учнях Ісуса Христа «молитву, благодарення, покуту, відмовляння молитов з вірою, духа спільноти, властивого розуміння символіки»²⁹, оскільки все це є необхідне для правдивого літургійного життя.

— *Моральне формування*

Навернення до Ісуса Христа передбачає мандрівку з Ним. Отже, катехиза повинна передавати учням настанови Учителя. Таким чином вони здійснюють паломництво внутрішнього перетворення, в якому, беручи участь у пасхальній тайні Господа, «переходять від старої до нової людини, удосконаленої в Христі»³⁰. Нагірна Проповідь, в якій Ісус подає заповіді і витискає на них духа блаженств³¹, є необхідною точкою відліку для морального формування. Євангелізація — це «також проповідування і пропозиція певної моралі»³²; вона виявляє всю свою інтерпелюючу силу, коли разом з проголошуваним словом вміє запропонувати також слово пережите. Це моральне свідчення, до якого підготовляє катехиза, повинно вміти показати суспільні наслідки євангельських вимог³³.

— *Навчання молитви*

Сопричастя з Ісусом Христом провадить учнів до прийняття молитовної і контемплативної постави, яку мав Учитель. Навчитися молитися з Ісусом - це означає молитися з тими самими почуттями, з якими Він звертався до Отця: поклонінням, прославою, подякою, синівською довірою, про-

²⁹ DCG (1971) 256.

³⁰ AG 13.

³¹ Див.: LC 62; CCC 1965-1986. У CCC у параграфі 1697 уточнюються характерні риси, які катехиза повинна розвивати у плані морального формування.

³² VS 107.

³³ Див.: СТ 29д.

ханням, захопленням Його славою. Ці почуття віддзеркалені в молитві *Отче наш*, якої Ісус навчив учнів і яка є зразком кожної християнської молитви. Отже, «*передавання Господньої молитви*»³⁴, синтезу цілого Євангелія³⁵, є правдивим проявом здійснення цього завдання. Коли катехиза просякнута духом молитви, тоді розуміння цілого християнського життя досягає своєї глибини. Цей клімат стає особливо необхідним, коли катехумен і катехизовані опиняються перед найбільш вимогливими аспектами Євангелія і почуваються слабкими, або, коли вражені, відкривають Боже діяння в їх житті.

Інші основні завдання катехизи: втаємничення і виховання для життя у спільноті і для післанництва

86. Катехиза вчить християнина жити у спільноті і робить його здатним до діяльної участі в житті й місії Церкви. II Ватиканський Собор вказує пастирям на необхідність формування автентичної християнської спільноти³⁶, а катехуменам — навчатися успішно співдіяти в проповідуванні Євангелія та будіванні Церкви³⁷.

— Виховання для життя у спільноті

а) Християнське життя у спільноті не можна імпровізувати, а треба старанно до нього виховувати. Навчання Ісуса про життя у спільноті, процитоване в Євангелії від Матея, вимагає певних постав, які повинна забезпечити катехиза. Отже, воно вказує на духа простоти і покори («*Якщо... не станете, як діти...*», Мт. 18, 3), турботу про найменших («*А хто спокусить одного з тих малих, що*

³⁴ RICA 25 і 188-191.

³⁵ Див.: CCC 2761.

³⁶ Див.: РО 6г.

³⁷ Див.: АГ 14г.

вірують у мене...», Мт. 18, 6); особливу увагу до тих, які віддалилися («*Піде шукати ту, що заблукала...»,* Мт. 18, 12); братнє докоряння («*Піди й докори йому віч-на-віч»,* Мт. 18, 15); спільну молитву («*Коли двоє з вас згодиться на землі просити що б там не було...»,* Мт. 18, 19); взаємне прощення («*До сімдесяти раз по сім...»,* Мт. 18, 22). Братня любов об'єднує ці постави («*Як Я був полюбив вас, так любіте і ви один одного!*» Йо. 13, 34).

б) Виховуючи це почуття спільноти, катехиза дуже дбати-ме про екуменічний вимір і заохочуватиме до братнього відношення до інших Церков і християнських спільнот. Тому, щоб досягнути цю мету, катехиза ясно представить цілу доктрину католицької Церкви, уникаючи таких виразів чи способів викладу, які можуть привести до помилки. Крім того, вона буде забезпечувати «добре ознайомлення з іншими релігіями»³⁸, з якими ми посідаємо спільні дідбра, як-от «записане Боже Слово, життя в благодаті, віра, надія, любов, а також інші внутрішні дари Святого Духа»³⁹. Катехиза матиме екуменічний вимір в такій мірі, в якій зуміє розбудити і оживити «правдиве прагнення єдності»⁴⁰ не задля простого іренізму, а задля досконалої єдності, якщо Господь її запрогне, і дорогами, якими Він захоче.

— *Впровадження в місію*

а) Катехиза сприяє також місійній активності⁴¹. Вона старається, щоб учні Ісуса були здатні до своєї присутності як християни у суспільстві, у професійному, культурному, громадському житті. Вона готуватиме їх також до жертвування їхньої співпраці в різних еклезіальних завданнях, згідно з покликанням кожного. Це євангелізаційне завдання

³⁸ DCG (1971) 27.

³⁹ UR 36.

⁴⁰ СТ 32; Див.: CCC 821; СТ 32-34.

⁴¹ Див.: СТ 24в; DCG (1971) 28.

у випадку мирян впливає з таїнств християнського втаємничення і світського характеру їх покликання⁴². Важливо також використовувати кожний засіб, щоб будити священниці покликання і покликання особливої посвяти себе Богові в різних формах монашого та апостольського життя, а також запалити в серцях особливе місійне покликання.

Євангельське відношення, яке Ісус передав своїм учням, коли включив їх у свою місію, — це власне те, яке повинне оживлюватися в катехизі: йти у пошуках загубленої вівці; проповідувати і одночасно оздоровлювати; опікуватися вбогими, не маючи золота, ані калитки; вміти приймати відкинення і переслідування, довіритися Отцеві і з допомогою Святого Духа, не очікувати іншої нагороди ніж радість праці для Царства⁴³.

б) Виховуючи це місійне почуття, катехиза готуватиме до міжрелігійного діалогу, який може допомогти вірним плідно спілкуватися з визнавцями інших релігій⁴⁴. Катехиза покаже, що зв'язок Церкви з нехристиянськими релігіями — це насамперед зв'язок спільного початку і спільної мети людського роду, а також зв'язок різноманітних «зерен Слова», які Бог вклав у ті релігії. Катехиза допоможе також навчитися поєднувати і разом з тим відрізняти «проповідування Христа» від «міжрелігійного діалогу». Ці два елементи, зберігаючи їх внутрішній зв'язок, не повинні ані бути змішаними, ані вважатися рівноцінними⁴⁵. «Діалог не звільняє від євангелізації»⁴⁶.

⁴² Див.: LG 316; ChL 15; CCC 898-890.

⁴³ Див.: Мт. 10, 5-42; Лк. 10, 1-20.

⁴⁴ Див.: EN 53; RM 55-57.

⁴⁵ Див.: RM 55б; Конгрегація у справах євангелізації народів і Папська рада у справах міжрелігійного діалогу. *Діалог і звітування* (19 травня 1991), п. 14-54; AAS 84 (1992), с. 419-432; CCC 839-845; в розділі 4 частини IV, говорячи про адресатів катехизи, повертається до теми: *Катехиза в контексті інших релігій*.

⁴⁶ RM 55а.

Деякі роздуми про всі ці завдання в цілому

87. Таким чином, завдання катехизи складають багату цілість відмінних між собою аспектів. Необхідно сформулювати деякі висновки щодо цієї цілості:

— Усі завдання обов'язкові. Як для життя людського організму необхідно, щоб функціонували всі його органи, так і для дозрівання християнського життя необхідне культивування всіх його вимірів: пізнання віри, літургійного життя, морального формування, молитви, приналежності до спільноти, місійного духа. Якщо катехиза упустиє один з них, християнська віра не досягне повноти свого розвитку.

— Кожне завдання, на свій лад, реалізує ціль катехизи. Наприклад, моральне формування за своєю суттю христологічне і тринітарне, повне еклезіального чуття і відкрите на суспільний вимір. Те саме стосується літургійного формування, релігійного й еклезіального за своєю суттю, але також дуже вимогливого у його евангелізаційному підході до справ світу.

— Завдання взаємно накладаються і спільно розвиваються. Кожна велика катехитична тема, наприклад, катехиза про Бога Отця, має вимір пізнавальний і моральні наслідки; внутрішньо діє в молитві і реалізується у свідченні. Одне завдання викликає наступне: пізнання віри робить здатним до місії; таїнственне життя дає сили для моральної переміни.

— Щоб реалізувати свої завдання, катехиза використовує два основні засоби: проповідування евангельського послання і досвід християнського життя⁴⁷. Літургійне виховання, наприклад, потребує пояснення, що таке християнська літургія і що таке таїнства. Проте катехиза повинна уможливити переживання різних видів священнодійств, допомогти розкрити значення символів, жестів тіла і т. п. та захопитися

⁴⁷ Див.: СІС 773 і 788, § 2.

ними. Моральне формування не тільки передає зміст християнської моралі, а діяльно культивує євангельське відношення і християнські цінності.

— Різні виміри віри є предметом виховання як в аспекті «дару», так і в аспекті «зобов'язання». Пізнання віри, літургійне життя, наслідування Христа — це дари Духа, які приймаються у молитві, а разом з тим, завдяки вивченню, це є духовне і моральне зобов'язання, а також свідчення. Обидва ці аспекти повинні культивуватися⁴⁸.

— Кожний вимір віри, як цілість віри, має корінитися у досвіді людського життя, не залишаючись для особи чимось штучним чи ізольованим. Пізнання віри є важливе, воно просвічує ціле життя і провадить діалог з культурою; в літургії ціле особисте життя є духовною жертвою; євангельська мораль приймає і підносить людські цінності; молитва відкрита на всі особисті й суспільні проблеми⁴⁹.

Як вказував Довідник 1971 р. «дуже важливо, щоб катехиза зосереджувала в собі згадані вище аспекти, але так, щоб не відділяти одного аспекту від інших, зі шкодою для них»⁵⁰.

Катехуменат хрещення: структура й етапи

88. Віра, розбуджена Божою благодаттю і культивована діяльністю Церкви, проходить процес дозрівання. Катехиза, яка служить цьому зростанню, є діяльністю поступовою. Відповідна катехиза має поступовий характер⁵¹.

В катехуменаті хрещення формування здійснюється в чотири етапи:

⁴⁸ Див.: DCG (1971) 22-23.

⁴⁹ Див.: DCG (1971) 26.

⁵⁰ DCG (1971) 31б.

⁵¹ Див.: RICA 19.

— *прекатехуменат*⁵², характеризується тим, що в ньому відбувається перша євангелізація пов'язана з наверненням і що він проповідує керигму першого звістування;

— *катехуменат*⁵³, у вузькому сенсі, відрізняється від інтегральної катехизи і започатковується «передаванням Євангелія»⁵⁴;

— час *очищення і просвічення*⁵⁵, що є періодом інтенсивнішого приготування і до таїнств втаємничення, в якому відбувається «передавання Символу віри»⁵⁶, а також «передавання Господньої молитви»⁵⁷;

— час *містагогії*⁵⁸, який характеризується досвідченням таїнств і входженням у спільноту.

89. Ці етапи, насичені мудрістю великої катехуменальної традиції, інспірують поступовість катехизи⁵⁹. В епоху Отців Церкви строге катехуменальне формування реалізувалося через *біблійну катехизу*, яка базувалася на розповідях про історію спасіння; безпосереднє приготування до хрещення, за допомогою *доктринальної катехизи*, яка передавала і

⁵² Див.: RICA 9-13.

⁵³ Див.: RICA 14-20; 68-72; 98-105.

⁵⁴ Див.: RICA 93; MPD 8в.

⁵⁵ Див.: RICA 21-26; 133-142; 153-159.

⁵⁶ Див.: RICA 25 і 183-187.

⁵⁷ Див.: RICA 25 і 188-192.

⁵⁸ Див.: RICA 37-40; 235-239.

⁵⁹ Ця *поступовість* виражається також в назвах, які Церква вживає для означення тих, які знаходяться на різних етапах катехуменату хрещення: «*симпатики*» (RICA 12), вже схильні до віри, хоч ще не зовсім віруючі; «*катехумен*» (RICA 17-18) — той, хто твердо вирішив іти за Ісусом; «*вибраний*», або «*той, що покликаний прийняти хрещення*» (RICA 24), покликаний до хрещення; «*неофіт*» (RICA 31-36) — відроджений до світла через хрещення; «*вірний християнин*» (RICA 39) — зрілий у вірі й діяльний член християнської спільноти.

пояснювала *Символ віри* і *Господню молитву*, включаючи їх моральні наслідки, а також етап, який наступав після прийняття таїнств втаємничення, через *містагогічну катехизу*, яка допомагала внутрішньо пережити ці таїнства і у включенні новоохрещеного в спільноту. Ця патристична концепція і надалі залишається джерелом світла для сучасного катехуменату і для самої катехизи втаємничення.

Супроводжуючи процес навернення, вона є поступовою за своєю природою, а оскільки служить тому, хто відважився йти за Ісусом Христом — в найвищій мірі христоцентричною.

Катехуменат хрещення — стимул для катехизи в Церкві

90. Оскільки місія *ad gentes* — це парадигма цілої місійної діяльності Церкви, пов'язаний з нею катехуменат хрещення є інспіруючим зразком цілої її катехитичної діяльності⁶⁰. Отже, слід підкреслити ті елементи катехуменату, які повинні надихати актуальну катехизу, і значення цього натхнення. Проте слід допустити, щоб між катехизованими і катехуменами⁶¹, а також між катехизою *після хрещення* і *катехизою перед хрещенням*, яка їм відповідно подається, існувала фундаментальна різниця. Вона визначається тим, що перші вже прийняли таїнства втаємничення: «Вони вже впроваджені у Церкву і... через хрещення стали дітьми

⁶⁰ Див.: MPD 8; EN 44; ChL 61.

⁶¹ У цьому Довіднику окремо вживаються вирази «катехумени» і «катехизовані», щоб вказати на цю різницю. Зі свого боку СІС в кан. 204-206 нагадує про різні шляхи з'єднання з Церквою «катехумена» і «вірного християнина».

Божими. Їх навернення ґрунтується на прийнятому вже хрещенні, дію якого вони повинні відтепер розвивати»⁶².

91. З огляду на цю істотну різницю, тепер будуть подані деякі елементи катехуменату хрещення, які повинні бути джерелом натхнення для катехизи після хрещення:

— Катехуменат хрещення безнастанно нагадує цілій Церкві про фундаментальне значення *функції втаємничення* та її основні чинники: катехизи і таїнства хрещення, миропомазання і Євхаристії. Душпастирство християнського втаємничення має життєве значення для кожної партикулярної Церкви.

— За катехуменат хрещення відповідальна *ціла християнська спільнота*. Очевидно, «про це християнське втаємничення в катехуменаті повинні турбуватися не тільки катехити і священники, а ціла спільнота вірних, особливо ж хресні батьки»⁶³. Катехуменальна інституція таким чином розвиває в Церкві свідомість духовного материнства, яке вона реалізує в кожній формі виховання віри»⁶⁴.

— Катехуменат хрещення цілковито сповнений *пасхальною тайною Христа*. Тому «ціле християнське втаємничення повинно мати пасхальний характер»⁶⁵. Навечір'я Пасхи, яке

⁶² RICA 295. Документ «Обряди християнського втаємничення дорослих» розглядає випадок охрещених дорослих, які потребують катехизи втаємничення. У СТ 44 показано різні обставини, в яких ця катехиза втаємничення необхідна.

⁶³ AG 14г.

⁶⁴ Методій з Олімпу, наприклад, підкреслює значення цієї материнської праці, коли говорить: «Щодо ще недосконалих (у християнському житті), саме зрілі є тими, хто повинен їх формувати і випускати в світ, по-материнськи турбуючись про них» (Методій з Олімпу, Symposium, III, 8: SCh 95, 111). Див.: у цьому самому значенні: св. Григорій Великий. *Homiliarum in Evangelia*, I, III, 2: PL 76, 1086.

⁶⁵ RICA 8.

є стержнем християнської літургії, і його духовність хрещення надихають цілу катехизу.

— Катехуменат хрещення є також місцем первинної *інкультурації*. Йдучи за прикладом Воплочення Божого Сина, який став чоловіком у конкретний історичний момент, Церква приймає катехуменів інтегрально, разом з їх культурними прив'язаннями. Вся катехитична діяльність бере участь у цій функції втілення в католицькість Церкви автентичних «зерен Слова», розсіяних в окремих особах і народах⁶⁶.

— Нарешті, концепція катехуменату хрещення, як *формуючого процесу і справжньої школи віри*, надає катехизі після хрещення динамізму і деяких істотних рис, як-от: інтенсивності та інтегральності формування; поступового, з визначеними етапами, характеру; пов'язаності з обрядами, символами і знаками, особливо біблійними і літургійними; постійного зв'язку з християнською спільнотою...

Катехиза після хрещення не обов'язково повинна механічно відтворювати структуру катехуменату хрещення, а також, визнаючи за катехизованими дійсність їх хрещення, вчинить добре, черпаючи натхнення у цій «школі, яка готує до християнського життя»⁶⁷, дозволяючи їй збагачуватися фундаментальними характерними елементами, які характеризують катехуменат.

⁶⁶ Див.: СТ 53.

⁶⁷ DCG (1971) 130. Цей пункт починається таким твердженням: «Катехуменат дорослих, будучи одночасно катехизою, участю в літургії і житті спільноти, є чудовим прикладом інструкції, яка народжується з співпраці різних родів душпастирського служіння».

Частина II

Євангельське послання

Євангельське послання

«А вічне життя у тому, щоб вони спізнали Тебе, єдиного, істинного Бога, і Тобою посланого — Ісуса Христа» (Йо. 17, 3).

«Ісус прийшов у Галилею і проповідував там Божу Євангелію, кажучи: “Сповнився час, і Царство Боже близько; покайтеся і вірте в Євангелію”» (Мр. 1, 14-15).

«Пригадую вам, брати, Євангелію, яку я вам проповідував... Я бо вам передав найперше те, що й сам прийняв був: що Христос умер за наші гріхи згідно з Писанням; що був похований, що воскрес третього дня за Писанням» (1 Кр. 15, 1-4).

Значення і ціль даної частини

92. Про християнську віру, якою особа говорить своє «так» Ісусові Христові, можна роздумувати у двох аспектах:

— як про здійснене під впливом благодаті прийняття Бога, який об'являється.

У цьому випадку віра полягає у тому, щоб довіритися Божому слову і віддати себе йому (*fides qua*);

— як зміст Об'явлення і євангельського послання. У цьому значенні віра виражається в щораз кращому пізнанні глибокого сенсу цього слова (*fides quae*).

Ці два аспекти за самою своєю природою не можуть бути розділені. Дозрівання і зростання віри вимагає їх органічного і цілісного розвитку. Однак з методологічних причин їх можна розглядати окремо¹.

¹ Див.: DCG (1971) 36а.

93. У цій частині довідника буде розглянуто зміст євангельського послання (*fides quae*).

— У першому розділі будуть визначені норми і критерії, якими повинна керуватися катехиза, щоб обґрунтовувати, формулювати і передавати свій зміст. Бо кожна форма служіння Слова упорядковує і представляє євангельське послання відповідно до власного характеру.

— У другому розділі розглянуто зміст віри так, як він викладений у Катехизмі Католицької Церкви, який є основним доктринальним текстом для катехизи. Отже, тут представлені деякі рекомендації, які можуть допомогти у сприйнятті і внутрішньому прийнятті Катехизму, а також визначити його місце у катехитичній діяльності Церкви. Окрім того, викладені деякі критерії, щоб — виходячи з Катехизму Католицької Церкви — в партикулярних Церквах були опрацьовані місцеві катехизми, які, дотримуючись єдності віри, брали б відповідно до уваги різні ситуації і культури.

РОЗДІЛ 1

Норми і критерії представлення евангельського послання в катехизі

«Слухай, Ізраїлю, Господь Бог наш, Господь єдиний. Любитимеш Господа, Бога твого, всім серцем твоїм і всією душею твоєю, і всією силою твоєю. Оці слова, що їх я заповідаю тобі сьогодні, мусять бути в твоєму серці. Ти накажеш про них твоїм синам і говоритимеш про них, сидівши в хаті й ідучи в дорогу та лягаючи й устаючи; і прив'яжеш їх на знак собі на руку та й вони будуть налобником у тебе між очима, і напишеш їх на одвірках твого дому й на твоїх воротах» (Втор. 6, 4-9).

«І Слово стало тілом, і оселилося між нами» (Йо. 1, 14).

Боже Слово — джерело катехизи

94. Боже Слово — це джерело, з якого катехиза черпає своє послання:

«Катехиза завжди черпатиме свій зміст з живого джерела Божого Слова, переданого Традицією і Святим Письмом, оскільки Традиція і Святе Письмо складають єдиний депозит Божого Слова, довіреного Церкві»¹.

Цей «депозит віри»² — це довірений Церкві, Божій родині, скарб власника дому, і з нього вона неустанно виймає речі, старі й нові³. Усі діти Отця, народжені Його Духом, кормляться цим скарбом Слова. Вони знають, що Словом є Ісус Христос — Слово, яке стало чоловіком, і що Його

¹ СТ 27.

² 1 Тим. 6, 20; 1 Тим. 1, 14; див. DV 10а, в.

³ Див.: Мт. 13, 52.

голос через Святого Духа продовжує звучати в Церкві і в світі.

Боже Слово через предивне Боже «сходження»⁴, звертається і доходить до нас через людські «діла і слова» так, «як колись Слово Предвічного Отця, прийнявши слабке людське тіло, стало подібне до людей»⁵. Не перестаючи бути Божим Словом, воно передається словом людським. Хоча воно близьке, проте залишається закритим, в «кенотичному» стані. Тому Церква, проваджена Духом, потребує постійної його інтерпретації, а контемплуючи його в глибокому дусі віри «побожно (його) слухає, свято зберігає й вірно викладає»⁶.

Джерело і «джерела» катехитичного послання⁷

95. *Боже Слово* міститься у святій Традиції та в Святому Письмі:

— його медитують і щораз глибше осягають через розуміння віри цілого Божого народу, під проводом Учительського Уряду Церкви, який авторитетно його навчає;

— його відправляють в літургії, де його постійно проповідують, слухають, переживають і коментують;

⁴ DV 13.

⁵ Там само.

⁶ DV 10.

⁷ Тут використовуються два вирази: «джерело» і «джерела». Про «джерело» катехизи говориться, щоб підкреслити єдиність Божого слова, пам'ятаючи про поняття Об'явлення, вміщене в *Dei Verbum*. Було прийнято СТ 27, в якій говориться також про *джерело* катехизи. Незважаючи на це, збережено вираз «джерела», приймаючи звичайне катехитичне вживання виразу, щоб вказати конкретні місця, з яких катехиза черпає свій заклик; див. DCG (1971) 45.

— воно світиться в житті Церкви, у її двохтисячолітній історії, передовсім у свідченні християн, а особливо святих;

— його поглиблюють у богословських рефлексіях, які допомагають віруючим зростати в живому розумінні тайн віри;

— воно виявляється в автентичних релігійних і моральних цінностях, що, як зерна Слова, розсіяні у людському суспільстві та в різних культурах.

96. Вони є першорядними або допоміжними джерелами катехизації, які ні в якому разі не можна розуміти однобічно⁸. Святе Письмо «є Словом Божим, оскільки під натхненням Божого Духа його записано письмом»⁹, а свята Традиція його «передає в цілості їх наслідникам, щоб, за просвітлення Духа правди, його своїм проповідуванням вірно зберігали, викладали та поширювали»¹⁰. Учительський Уряд має завдання «автентично пояснювати... Слово Боже»¹¹, виконуючи іменем Ісуса Христа основні еkleзіальні завдання. Передання, Святе Письмо і Учительський Уряд Церкви, внутрішньо поєднані і пов'язані, «кожне на свій лад»¹², є головними джерелами катехизи.

Кожне джерело катехизи має власну мову, яка виробляється у багатій різноманітності «документів віри». Катехиза — це живе передання таких документів¹³: біблійних читань, літургійних текстів, творів Отців Церкви, висловлювань Учительського Уряду, символів віри, свідчень святих, богословських рефлексій.

⁸ Див.: DCG (1971) 45.

⁹ DV 9.

¹⁰ Там само.

¹¹ DV 10б.

¹² DV 10в.

¹³ Див.: MPD 9.

Живе джерело Божого Слова і «джерела» віри, які з нього випливають і в яких воно виражається, постачає катехизі критерії проповідування її послання всім тим, які дійшли до зрілого рішення піти за Ісусом Христом.

Критерії представлення послання

97. Критерії представлення євангельського послання в катехизі пов'язані між собою, оскільки випливають з одного джерела.

— Послання зосереджене на особі Ісуса Христа (*христоцентризм*), силою свого внутрішнього динамізму, впроваджує у *тринітарний вимір* цього послання.

— Проповідування Доброї Новини про Царство Боже, сконцентроване на *дарі спасіння*, передбачає заклик до виволення.

— *Еклезіальний* характер послання відображає історичний характер катехизи, оскільки вона, як цілість євангелізації, реалізується в «часі Церкви».

— Євангельське послання, оскільки є Доброю Новиною призначеною для всіх народів, прагне до *інкультурації*, через яку зможе глибинно реалізуватися тільки тоді, якщо послання представлене в цілій своїй *інтегральності* та *чистоті*.

— Євангельське послання є обов'язково *органічним посланням* з власною ієрархією правд. Це гармонійне бачення Євангелія змінює його в подію *великого значення* для людської особи.

Хоча ці критерії стосуються всього служіння Слова, тепер вони будуть розглянуті щодо катехизи.

Христоцентризм євангельського послання

98. Ісус Христос не тільки проповідує Боже Слово — він є Божим Словом. Тому ціла катехиза говорить про зв'язок з Ним.

У цьому значенні найбільш характерним для проповідуваного катехизою послання є «христоцентризм»¹⁴, який слід розуміти в різних значеннях.

— Це означає насамперед, що «в самій внутрішній суті катехизи знаходиться передовсім саме ця особа: Ісус Христос з Назарета, єдинородний від Отця, повний благодаті й правди»¹⁵. Очевидно, основним завданням катехизи є представити Христа, все інше — у віднесенні до Нього. Те, в чому вона врешті-решт допомагає, — це наслідування Ісуса і сопричастя з Ним: на це спрямований кожний елемент звернення.

— Крім цього, христоцентризм означає, що Христос є «стержнем історії спасіння»¹⁶, яку представляє катехиза, тому що Він є остаточною подією, до якої прямує ціла священна історія. Він, прийшовши, коли «сповнився час» (Гал. 4, 4), є «ключем, осередком і ціллю всієї людської історії»¹⁷. Катехитичне послання допомагає християнинові зорієнтуватись в історії та діяльно включитися в неї, показуючи, яким чином Христос є остаточним сенсом цієї історії.

— Крім цього, христоцентризм означає, що євангельське послання не виходить від людини, а є Божим Словом. Церква, а від її імені кожен катехит, може справедливо сказати: «Моя наука не моя, а Того, хто послав Мене» (Йо. 7, 16). Тому все те, що проповідує катехиза, є «навчанням Ісуса Христа, тобто правдою, яку Він нам передає, або, точніше кажучи, Правдою, якою є Він сам»¹⁸. Христоцентризм зобов'язує катехизу проповідувати те, що Ісус навчає про Бога, про людину, про щастя, про моральне життя, про смерть... нічого не змінюючи в Його думках»¹⁹. Євангеліє, яке розпо-

¹⁴ Див.: CCC 426-429; СТ 5-6; DCG (1971) 40.

¹⁵ СТ 5.

¹⁶ DCG (1971) 41; Див.: DCG (1971), 39, 40, 44.

¹⁷ GS 10.

¹⁸ СТ 6.

¹⁹ Див.: 1 Кор. 15, 1-4; EN 15.

відає про життя Ісуса, є осередком євангельського послання. Маючи «катехитичну структуру»²⁰, воно виражає науку, яка пропонувалася першим християнським спільнотам і яка проповідувала життя Ісуса, Його послання і Його спасенні діяння. В катехизі «чотири Євангелія займають центральне місце, оскільки їх стержнем є Ісус Христос»²¹.

Тринітарний христоцентризм євангельського послання

99. Боже слово, втілене в Ісуса з Назарета, Сина Діви Марії, є Словом Отця, Який говорить до світу через свого Духа. Ісус постійно відсилає до Отця, про Якого знає, що Той є Його Отцем, і до Святого Духа, про Якого знає, що Ним Він помазаний. Він є «дорогою», яка провадить до внутрішньої тайни Бога²².

Христоцентризм катехизи силою своєї внутрішньої динаміки провадить до визнання віри в Бога: Отця, Сина і Святого Духа. Цей христоцентризм є тринітарний за своєю природою. Християни в хрещенні уподібнюються до Христа, «одного з Тройці»²³, і це уподібнення впроваджує християн, «синів у Сині» в сопричастя з Отцем і Святим Духом. Тому їх віра є радикально тринітарна. «Таємниця Святої Тройці є центром християнської віри і християнського життя»²⁴.

100. Тринітарний христоцентризм євангельського послання приводить катехизу до приділення уваги, між іншими, таким аспектам:

²⁰ СТ 11.

²¹ ССС 139.

²² Див.: Йо. 14, 6.

²³ Вираз «Один з Тройці» було вжито V Вселенським Собором у Константинополі (553 р.), кан. 4; Див.: DS 424; Було згадано в ССС 468.

²⁴ ССС 234; Див.: ССС 2157.

— Внутрішня структура катехизи і всі способи представлення будуть завжди христоцентрично-тринітарними: «Через Христа до Отця в Дусі»²⁵. Якщо катехиза не візьме до уваги ці три елементи або не представить їх тісного взаємозв'язку, тоді християнське послання може втратити свій властивий характер²⁶.

— Йдучи за педагогікою Ісуса в Його об'явленні Отця, себе самого як Сина і Святого Духа, катехиза покаже внутрішнє життя Бога, виходячи зі спасенних діянь заради людства²⁷. Божі діяння виявляють, ким Він є в собі самому, тоді як тайну Його внутрішнього Буття освітлює розуміння всіх Його діянь. Аналогічна ситуація і з людськими взаєминами, коли особи виявляють себе через свої вчинки, і чим краще ми їх знаємо, тим краще розуміємо їх дії²⁸.

— Представлення внутрішнього буття об'явленого через Ісуса Бога, єдиного за своєю природою і трічного в особах, має живу участь у людському житті. Визнання єдиного Бога означає, що «людина не може абсолютно підпорядкувати свою особисту свободу жодній земній владі»²⁹. Крім цього, це означає, що людство, створене на образ Бога, який є «сопричастям осіб», покликане до того, щоб бути братерською спільнотою, яку складають діти одного Отця, рівні в особистій гідності³⁰. Наслідки християнської концепції Бога для людини і для суспільства дуже важливі. Церква, визнаючи віру в Святу Тройцю і звітуючи її світові, вважає-

²⁵ DCG (1971) 41; Див.: Еф. 2, 18.

²⁶ Див.: DCG (1971) 41.

²⁷ Див.: CCC 258, 236, 259.

²⁸ Див.: CCC 236.

²⁹ CCC 450.

³⁰ Див.: CCC 1702, 1878; CCC 1702. SRS 40, звертаючись до цієї теми, вживає вираз «зразок єдності». CCC 2845 називає сопричастя Пресвятої Тройці «джерелом і критерієм правди всіх відносин».

ється «народом, об'єднаним єдністю Отця і Сина і Святого Духа»³¹.

Послання, яке звістує спасіння

101. Послання Ісуса про Бога — це добра новина для людства. Ісус оголосив Царство Боже³², тобто нове і остаточне втручання Бога такої самої перетворюючої сили, а навіть більшої, яку Він задіяв при створенні світу³³. У цьому сенсі «як вершину і центр своєї Доброї Новини, Христос звістує спасіння, великий дар Бога, який слід вважати не тільки звільненням від усього, що людину гнобить, але насамперед визволенням її від гріха і від Зла. Це визволення пов'язане з радістю, якої зазнає людина, коли пізнає Бога і Бог пізнає її, коли вона Бога бачить і з довірою в Ньому спочиває»³⁴.

Катехиза передає це послання Царства, центральне в проповіді Ісуса. Завдяки цьому, послання поступово «щораз глибше розуміють і воно поширюється на висновки, які з нього випливають»³⁵, виявляючи великі наслідки, які воно має для людей і світу.

102. У цій конкретизації євангельської кериґми Ісуса катехиза підкреслює такі основні аспекти:

³¹ LG 46, який дослівно цитує вираз св. Кипріяна: *De orat. dom.*, 23: CCL 3A2. 105.

³² Див.: EN 11-14; RM 12-20; CCC 541-556.

³³ Літурґія Церкви виражає це у службі Навечір'я Пасхи таким чином: «Вчини, щоб всі, Тобою відкуплені, зрозуміли, що дивовижною була *справа створення* світу, а ще дивовижнішою є *справа спасіння*, яке звершилося через *пасхальну жертву Христа*» (*Missale Romanum [Editio Tipica Altera — 1975]*). Служба Навечір'я Пасхи: Молитва після першого читання).

³⁴ EN 9.

³⁵ СТ 25.

— Приходом Царства Ісус звістує і об'являє, що Бог не є далекою і недоступною істотою, «якоюсь далекою безіменною потугою»³⁶, а присутнім серед своїх сотворінь Отцем, який діє своєю любов'ю і своєю могутністю. Це свідoctво про Бога як про Отця, дане просто і безпосередньо, має важливе значення для катехизи.

— Разом з тим Ісус показує, що Бог через своє Царство обдаровує повним спасінням, визволяє від гріха, провадить до сопричастя з Отцем, обдаровує Божим синівством і обіцяє вічне життя, перемагає смерть³⁷. Це повне спасіння є одночасно іманентне й есхатологічне, оскільки «з цілковитою певністю починається в цьому житті, а сповнюється у вічності»³⁸.

— Проповідуючи Царство, Ісус звіщає Божу справедливість, говорить про Божий суд і наше правосуддя. Звістування Божого суду з його силою виховувати сумління, є центральним змістом Євангелія і доброю новиною для світу. Воно є доброю новиною для того, хто страждає від браку справедливості, і для тих, які за неї борються, є вона такою ж для тих, які не вмiли любити і співчувати, оскільки можливим є розкаяння і прощення, оскільки в хресті Христа отримуємо відкуплення від гріха. Заклик до покаяння і до віри в Євангеліє Царства, яке є царством справедливості, любові й миру і в світлі якого нас будуть судити, має важливе значення для катехизи.

— Ісус сповіщає, що Царство Боже починається разом з Ним, в Його особі³⁹. Адже об'являє, що Він сам, призначений Господом, розпочинає реалізацію цього Царства аж поки

³⁶ EN 26.

³⁷ Цей дар спасіння уділює нам «оправдання через благодать віри і через таїнства Церкви. Ця благодать звільняє нас від гріха і провадить до приязні з Богом» (LC 52).

³⁸ EN 27.

³⁹ Див.: LG 3, 5.

не ввірить його після остаточного сповнення Отцеві, коли повторно прийде у славі⁴⁰. «На цій землі оте Царство існує вже в тайні; а після приходу Господа буде звершене»⁴¹.

— Ісус вказує також, що спільнота Його учнів, Його Церква, «є вже початком та сім'ям цього Царства на землі»⁴² і що, як закваска в тісті, необхідна, щоб Царство Боже зростало у світі, як велике дерево, охоплюючи всі народи і всі культури. «Церква дійсно і конкретно є на службі Царства»⁴³.

— Врешті, Ісус об'являє, що історія людства не прямує до небуття — Бог приймає її в Ньому разом з благодаттю й гріхом, щоб перетворити. Простуючи тепер до дому Отця, вона вже представляє задаток майбутнього світу, коли, прийнята і очищена, осягне своє сповнення. «Євангелізація повинна вмщати пророче проповідування справ іншого світу, тобто найвище і вічне покликання людей, яке зв'язане з теперішнім станом, а разом з тим від нього відлучене»⁴⁴.

Послання визволення

103. Благовість Божого Царства, яка звістує спасіння, містить послання визволення⁴⁵. Звістуючи це Царство, Ісус цілком особливо звертався до убогих: «Блаженні вбогі, — бо ваше Царство Боже. Блаженні голодні нині, бо ви насититесь» (Лк. 6, 20-21). Блаженства Ісуса, звернені до тих, які страждають, є есхатологічним звістуванням спасіння, яке Царство Боже приносить з собою. Вони охоплюють цей вражаючий досвід, до якого таке чутливе Євангеліє: убогість, голод і страждання людства.

⁴⁰ Див.: RM 16.

⁴¹ GS 39.

⁴² LG 5.

⁴³ RM 20.

⁴⁴ EN 28.

⁴⁵ Див.: EN 30-35.

Церква, спільнота учнів Ісуса, сьогодні розділяє ту саму чутливість, яку мав у свій час її Учитель. З глибоким болем вона звертає свою увагу на народи, які «з усіх сил стараються і силкуються перемогти все те, що примушує їх залишатися на узбіччі життя: голод, смертельні хвороби, безграмотність, нужду, несправедливість у міжнародних відносинах... стан господарського і доктринального неоколоніалізму»⁴⁶. Церква з турботою дивиться на всі форми убогості «не тільки економічної, а також культурної і релігійної»⁴⁷.

Як важливий вимір своєї місії, «Церква зобов'язана звітувати визволення сотень тисяч людей, оскільки багато з них — її діти; вона також зобов'язана підтримувати це визволення, щоб воно здійснилося, висловлюватися за нього, а також робити все, щоб воно було повним»⁴⁸.

104. Щоб приготувати християн до цього завдання, катехиза повинна турбуватися, між іншим, про наступні аспекти:

— Помістити послання визволення в перспективу «суто релігійної цілі євангелізації»⁴⁹, оскільки вона втратила б свій ґрунт, якби її було відірвано від тієї релігійної опори, яка її підтримує, а саме, Царства Божого, в повному богословському сенсі»⁵⁰. Тому послання визволення «не може... обмежитися до сфери господарської, політичної, суспільної чи доктринальної, а мусить мати на увазі цілу людину, в усіх її вимірах і аспектах і в її відкритості на щось «абсолютне», безперечно, на Абсолют, яким є Бог»⁵¹.

— У завданні морального виховання катехиза представить християнську суспільну мораль як вимогу і як наслідок

⁴⁶ EN 30.

⁴⁷ CA 57. Див.: CCC 2444.

⁴⁸ EN 30.

⁴⁹ EN 32; Див.: SRS 41; RM 58.

⁵⁰ EN 32.

⁵¹ EN 33; Див.: LC. Інструкція є обов'язковим пунктом віднесення для катехизи.

«радикального визволення, здійсненого Христом»⁵². Це є Добра Новина, яку повним надії серцем визнають християни: Христос визволив світ і продовжує його визволяти. Тут народжується християнська практика, яка є сповненням великої заповіді любові. У завданні реалізації сповнення послання, катехиза спонукатиме катехуменів і катехизованих «зробити вибір на користь проблем вбогих»⁵³, який, «будучи далеким від того, щоб бути знаком партикуляризму і сектантства, вказує на універсалізм суті і місії Церкви. Цей вибір не знає винятків»⁵⁴, а започатковує «заангажування до справедливості відповідно до ролі, покликання й умов кожного»⁵⁵.

Еклезіальність євангельського послання

105. Еклезіальна природа катехизи надає проповідуваному євангельському посланню внутрішній еклезіальний характер. Катехиза починається з визнання віри Церкви і провадить до визнання віри катехуменом і катехизованим. Перше офіційне слово, з яким Церква звертається до дорослого, який приймає хрещення (після питання про його ім'я), таке: «Про що просиш Божу Церкву?» Кандидат відповідає: «Про віру»⁵⁶. Катехумен знає, що Євангеліє, яке він відкрив і яке прагне пізнати, — живе в серці віруючих. Катехиза не є нічим іншим, як процесом проповідування такого Євангелія,

⁵² LC 71.

⁵³ CA 57; LC 68; Див.: SRS 42; CCC 2443-2449.

⁵⁴ LC 68.

⁵⁵ SRS 41; Див.: LC 77. Якщо йдеться про цю ділянку, то Синод Єпископів 1971 р. підняв тему про основне значення катехизи: *Виховання справедливості*. Див.: Синод Єпископів. Справедливість у світі, III; цит. 835-937.

⁵⁶ RICA 75; Див.: CCC 1253.

яке отримала християнська спільнота, яке вона розуміє, священнодіє, переживає і яке проповідує в різних формах.

Тому, коли катехиза проповідує тайну Христа, то в її посланні відлунює віра цілого Божого народу впродовж історії, віра Апостолів, які отримали її від самого Христа і діянням Святого Духа; віра мучеників, які її визнавали і визнають своєю кров'ю; віра святих, які її переживали і глибоко переживають; віра Отців і Вчителів Церкви, які чудово її навчали; віра місіонерів, які безперервно її звістували; віра богословів, які допомагають її краще зрозуміти; врешті, віра пастирів, які дбайливо і з любов'ю її оберігають, а також автентично інтерпретують. Дійсно, в катехизі присутня віра всіх тих, які вірять і які дозволяють Святому Духові себе провадити.

106. Ця віра, яка передається еклезіальною спільнотою — єдина. Хоч учні Ісуса Христа творять спільноту, розсіяну по цілому світу, і хоч катехиза проповідує віру в дуже відмінних культурних умовах, проте проповідуване Євангеліє — одне, визнання віри тільки одне і тільки одне хрещення: «Один Господь, одна віра, одне хрещення. Один Бог і Отець усіх» (Еф. 4, 5-6).

Отже, катехиза в Церкві є служінням, яке впроваджує катехуменів і катехизованих у єдність визнання віри⁵⁷. За своєю природою вона оживлює узи єдності⁵⁸, творячи свідомість приналежності до великої спільноти, яку не може

⁵⁷ Див.: ССС 172-175, де, під натхненням св. Іринія, аналізується все багатство, приховане у дійсності єдиної віри.

⁵⁸ Див.: ССС 815: «Єдність Церкви-паломниці забезпечується також через видимий зв'язок сопричастя: — визнання єдиної віри, отриманої від Апостолів; — спільне відправлення Божого культу, насамперед таїнств; — апостольську спадкоємність, здійснювану через таїнство свячень, котра власне оберігає братерську згоду Божої родини».

обмежити ані час, ані простір: «Від праведного Авеля, аж до останнього вибраного, аж до країв землі; аж до кінця світу»⁵⁹.

Історичний характер тайни спасіння

107. Визнання віри учнів Ісуса Христа впливає з Церкви-паломниці, посланої здійснювати місію. Воно ще не є славним звітуванням кінця мандрівки, а є звітуванням, що відповідає «часові Церкви»⁶⁰. «Економія спасіння» має історичний характер, оскільки реалізується в часі: вона «розпочалася... в минулому, реалізувалася і досягла своєї вершини у Христі, а тепер проявляє свою силу і очікує довершення в історії»⁶¹.

Тому Церква, проповідуючи сьогодні християнське послання опираючись на свою живу свідомість цього послання, постійно «відзначає» спасенні події минулого, розповідаючи про них. В їх світлі вона інтерпретує актуальні події людської історії, в яких Святий Дух відновлює обличчя землі, і триває в повному віри очікуванні на прихід Господа. В патристичній катехизі розповідь (*narratio*) про звершені Богом предивні діла і очікування (*expectatio*) другого приходу Христа завжди йшло поряд з викладом тайн віри⁶².

108. Історичний характер християнського послання зобов'язує катехизу дбати про такі аспекти:

⁵⁹ EN 61, яка покликається на св. Григорія Великого і на Дідахе.

⁶⁰ CCC 1076.

⁶¹ DCG (1971) 44.

⁶² Отці Церкви, базуючи зміст катехизи на розповіді про історію спасіння, прагнули показати коріння християнства, підкреслюючи, що мала місце історія спасіння, а не чиста релігійна філософія, а також прагнули заакцентувати, що Христос був центром цієї історії.

— Показувати історію спасіння за допомогою біблійної катехизи, яка дозволяє пізнати «діла і слова», якими Бог об'явився людству: великі етапи Старого Завіту, якими Він приготував шлях Євангелію⁶³; життя Ісуса, Сина Божого, воплощеного в лоні Марії, який своїми ділами і навчанням довів Об'явлення до повноти⁶⁴; історія Церкви, яка проповідує Об'явлення. Ця історія, яку читають спираючись на віру, є також важливою частиною змісту катехизи.

— Пояснюючи Символ віри і зміст християнської моралі з допомогою доктринальної катехизи, євангельське послання повинно висвітлювати «нинішній день» історії спасіння. Дійсно, «служіння слова не тільки пригадує об'явлення чудесних Божих діянь, звершених в (окреслений) час... а одночасно у світлі цього ж Об'явлення, пояснює сучасне людське життя, знаки часу і справи цього світу, оскільки в цьому всьому реалізується... Божий план спасіння людини»⁶⁵.

— Вмістити таїнства в рамки історії спасіння за допомогою містагогійної катехизи, яка «відчитує і переживає ці великі події історії спасіння в «час нинішній... літургії»⁶⁶. Віднесення до історико-спасенного «нині» має суттєве значення для цієї катехизи. Це допомагає катехуменам і катехизованим «відкритися на “духовне” розуміння економії спасіння»⁶⁷.

⁶³ ССС 54-64. У цих текстах Катехизму, які є основним пунктом співвіднесення для біблійної катехизи, вказані найважливіші *етапи* Об'явлення, в яких ключове місце займає тема Завіту. Див.: ССС 1081 і 1093.

⁶⁴ Див.: DV 4.

⁶⁵ DCG (1971) 11.

⁶⁶ ССС 1095; Див.: ССС 1075; 1116; 129-130 і 1093-1094.

⁶⁷ ССС 1095; ССС в параграфі 1075 вказує на втаємничуючий характер містагогійної катехизи, оскільки вона «*переходить від того, що видиме, що того, що невидиме, від знаку до того, що він означає, від “таїнств” до “тайн”*».

— «Діла і слова» Об'явлення відсилають до «тайни в них закритої»⁶⁸. Катехиза допоможе перейти від знака до тайни. Вона приведе до відкриття: за людськістю Христа — його Божого Синівства; за історією Церкви — її тайни як «таїнства спасіння»; за «знаками часу» — слідів Божої присутності й Божого плану. Катехиза виявить, таким чином, типове пізнання віри, яке є «пізнанням через знаки»⁶⁹.

Інкультурація євангельського послання⁷⁰

109. Слово Боже стало чоловіком, конкретною людиною, поміщеною в просторі і часі, закоріненою в певну культуру: «Христос своїм вочлещенням включився у певні суспільні й культурні умови людей, серед яких Він перебував»⁷¹. Це є первинна «інкультурація» Божого Слова, що є зразком для цілої євангелізації Церкви, «завданням якої є прищеплювати силу Євангелія до самої суті культури і до її форм»⁷².

«Інкультурація»⁷³ віри, за допомогою якої у предивному обміні приймається «все багатство народів, віддане у спадок Христові»⁷⁴, — це глибокий і цілісний процес, а також повільна мандрівка⁷⁵. Це не просте зовнішнє пристосування, яке, щоб зробити християнське послання більш привабливим, обмежується його прикрашенням.

⁶⁸ DV 2.

⁶⁹ DCG (1971) 72; див. CCC 39-43.

⁷⁰ Див.: част. IV, розд. 5.

⁷¹ AG 10; див. AG 22.

⁷² CT 53; див. EN 20.

⁷³ Поняття «інкультурації» було прийняте в різних документах Учительського Уряду Церкви. Див.: CT 53; RM 52-54. Поняття «культури», як в сенсі загальному, так і в сенсі «соціологічному та етнологічному» було вияснене в GS 53; див. також ChL 44.

⁷⁴ AG 22a; див. LG 13, 17; GS 53-62; DCG (1971) 37.

⁷⁵ Див.: RM 52б, де говориться про «довгий час», якого вимагає інкультурація.

Навпаки, йдеться про проникнення Євангелія в найпо-таємніші глибини окремих осіб і цілих народів, «зсередини, від життєвого центру і коренів життя»⁷⁶ їх культур.

У цьому прагненні до інкультурації християнські спільно-ти повинні розрізняти: з одного боку, що йдеться про «при-йняття»⁷⁷ культурних багатств, які узгоджуються з вірою, але, з другого боку, йдеться також про допомогу в «оздоров-ленні»⁷⁸ і «перетворенні»⁷⁹ тих підходів, способів мислення чи стилів життя, які суперечать Божому Царству. Це роз-різнення є правильним, коли опирається на два основні принципи: «Узгодженості з вірою і єдності з вселенською Церквою»⁸⁰. Цілий Божий народ повинен взяти участь у цьому процесі, який «...вимагає поступовості, так щоб бути справді вираженням християнського досвіду спільноти»⁸¹.

110. У цій інкультурації віри перед катехизою стають різні завдання. Серед них:

— Вважати еkleзіальну спільноту основним чинником інкультурації. Катехит, який поряд з глибоким релігійним почуттям повинен володіти живою суспільною свідомістю і бути добре закоріненим у своєму культурному середовищі, стає вираженням, а разом з тим ефективним знаряддям цього завдання⁸².

— Опрацювати місцеві катехизми, які відповідають вимо-гам різних культур⁸³, представляючи Євангеліє у зв'язку з

⁷⁶ EN 20; див. EN 63; RM 52.

⁷⁷ LG 13 вживає вираз «*підтримує і засвоює (fovet et assumit)*».

⁷⁸ LG 17 висловлюється так: «*Оздоровлює, зміцнює і доповнює (sanare, elevare et consummare)*».

⁷⁹ EN 19 стверджує: «*Брати і якби перетворювати критерій оцінки*».

⁸⁰ RM 54а.

⁸¹ RM 54б.

⁸² Cf GCM 12.

⁸³ Див.: CCC 24.

натхненням, питаннями і проблемами, які з'являються в тих культурах.

— Здійснювати відповідну інкультурацію катехуменату та катехитичних інституцій, вміло включаючи мову, символи і цінності культури, в якій живуть катехумени й катехизовані.

— Представити християнське послання таким чином, щоб це допомагало в «обґрунтуванні... надії» (Див.: 1 Пт. 3, 15) тим, які мають звітувати Євангеліє у культурах часто поганських, а іноді постхристиянських. Необхідною стає апологетика, яка допомогла би в діалозі між вірою і культурою.

Інтегральність християнського послання

111. Виконуючи завдання інкультурації віри, катехиза повинна проповідувати євангельське послання в його інтегральності й чистоті. Ісус проповідує Євангеліє інтегрально: «Бо все Я вам об'явив, що чув від Отця Мого» (Йо. 15, 15). Такої самої інтегральності Ісус вимагає від своїх учнів, доручаючи їм місію: «Навчайте їх берегти все, що Я вам заповідав» (Мт. 28, 20). Тому основним критерієм катехизи є оберігання інтегральності послання, уникнення його часткового або викривленого подання: «Щоб жертва його віри була досконала, кожен учень Ісуса має право отримати слово віри, повне і довершене у своїй гостроті й силі; воно не може бути спотворене, перекручене або збіднене»⁸⁴.

112. Два внутрішньо пов'язані виміри підлягають цьому критерієві. Отже, йдеться про:

— представлення інтегрального євангельського послання, не обминаючи жодного основного аспекту, ані не роблячи вибору з депозиту віри⁸⁵. Катехиза, навпаки, «повинна...

⁸⁴ СТ 30.

⁸⁵ Там само.

пильно турбуватися про вірне передання всього багатства християнського закликуння»⁸⁶. Це повинно здійснюватися поступово, за прикладом Божої педагогіки, на яку опирався Бог, об'являючись поступово. Інтегральність повинна бути пов'язана з пристосуванням.

Отже, катехиза відштовхується від простої пропорції інтегральної структури християнського послання і викладає його відповідно до здібностей адресатів. Не обмежуючись цим початковим викладом, вона поступово пропонуватиме послання щораз ширше і безпосередніше, відповідно до здібності катехизованого і власного характеру катехизи⁸⁷. Ці два рівні інтегрального викладу окреслені як «інтенсивна інтегральність» та «екстенсивна інтегральність».

— Представлення автентичного євангельського послання, у всій його чистоті, без спрощення вимог зі страху перед відкиненням і не накидаючи тягарів, яких воно не накладає, оскільки ярмо Христове солодке⁸⁸.

Критерій автентичності глибинно поєднаний з критерієм інкультурації, оскільки вона має завдання «перекладати»⁸⁹ суть послання на конкретну культурну мову. Це необхідне завдання завжди мусить бути направлене: «Оскільки сила і вплив євангелізації дуже страждають, якщо не приймається до уваги характер людей, до яких вона звернена», хоча «стає перед небезпекою втрати свого властивого характеру та повного занепаду, якщо її зміст через переклад буде ослаблений або спотворений...»⁹⁰

⁸⁶ DCG (1971) 38a.

⁸⁷ Див.: DCG (1971) 38б.

⁸⁸ Див.: Мт. 11, 30.

⁸⁹ EN 63 вживає вирази «*transfere*» і «*translatio*». Див.: RM 53б.

⁹⁰ EN 63в; див. СТ 53 і СТ 31.

113. У цьому складному зв'язку між інкультурацією та інтегральністю християнського послання, треба керуватися критерієм євангельської позиції «відкритості на інтегральне розуміння спасіння світу»⁹¹. Вона повинна вміти поєднати акцептацію дійсно людських цінностей і цінностей релігійних понад усяку безсилу замкнутість, з місійним заангажуванням звітування всієї правди Євангелія, не впадаючи у легкі пристосування, які б ослабили Євангеліє і секуляризували Церкву. Євангельська автентичність виключає обидві позиції, які суперечать правдивому значенню місії.

Органічність і ієрархічна впорядкованість послання

114. Послання, яке передає катехиза, має «органічний характер та є ієрархічно впорядковане»⁹², становить цілісний і живий синтез віри. Воно організоване у христоцентричній перспективі навколо тайни Пресвятої Тройці, оскільки вона є «джерелом усіх інших тайн віри, а також світлом, яке її освітлює...»⁹³ Виходячи з цієї тайни, гармонія цілісності євангельського послання вимагає «ієрархії правд»⁹⁴, оскільки зв'язок кожної з них з основою віри є різний. Ця ієрархія, однак, «не означає... що якісь правди в меншій мірі, ніж інші, входять в сферу самої віри, а лише підкреслює, що деякі правди опираються на інші, як головніші, і ними висвітлюються»⁹⁵.

115. Усі аспекти і виміри християнського послання належать до цієї ієрархічно впорядкованої цілості.

⁹¹ Синод Єпископів (1985)., II, D, 3; див.: EN 65.

⁹² Див.: СТ 31, де представлена інтегральність послання. Див.: також DCG (1971) 39 і 43.

⁹³ CCC 234.

⁹⁴ UR 11.

⁹⁵ DCG (1971) 43.

— Історія спасіння, розповідаючи про «великі Божі діла» (*mirabilia Dei*), про те, що Він для нас зробив, робить і зробить, концентрується навколо Ісуса Христа, «центру історії спасіння»⁹⁶. Приготування до Євангелія у Старому Завіті, повнота Об'явлення в Ісусі Христі і час Церкви довершують поділ всієї історії спасіння, в якій створення і есхатологія є початком і кінцем.

— Апостольський Символ віри показує, як Церкви завжди прагнула представити християнські тайни у живому синтезі. Цей Символ є синтезом і ключем для читання цілого Святого Письма і цілої доктрини Церкви, яка є ієрархічно упорядкована навколо нього⁹⁷.

— Таїнства також є органічною цілістю. Вони як відроджуючі сили, впливають з пасхальної тайни Ісуса Христа, створюючи «певну структуру, в якій кожне з них має своє життєво важливо місце»⁹⁸. Євхаристія займає в цій структурі особливе місце, до якого спрямовані інші таїнства; вона є «таїнством таїнств»⁹⁹.

— Подвійна заповідь любові Бога і ближнього представляє у моральному посланні ієрархію цінностей, яку встановив сам Ісус: «На ці дві заповіді ввесь закон і пророки спираються» (Мт. 22, 40). Любов до Бога і любов до ближнього, які є основою заповідей, якщо переживаються в душі євангельських блаженств, становлять *magna charta* християнського життя, яке Ісус сповістив у Нагірній Проповіді¹⁰⁰.

⁹⁶ DCG (1971) 41.

⁹⁷ Св. Кирило Єрусалимський говорить на тему Символу: «Ця синтеза віри не була укладена згідно людської opinii — з цілого Святого Письма було вибрано те, що найважливіше, щоб цілісно подати єдину науку віри» (*Catecheses illuminandorum*, 5, 12: PG 33, 521). Цей текст був наведений в CCC 186; див. CCC 194.

⁹⁸ CCC 1211.

⁹⁹ CCC 1211.

¹⁰⁰ Св. Августин представляє Нагірну Проповідь як «ідеальний устав християнського життя... який вміщує всі потрібні для його

— Господня молитва, підсумовуючи Євангеліє, синтезує та ієрархічно впорядковує незмірні багатства молитви, які знаходяться в Святому Письмі і в цілому житті Церкви. Ця молитва, запропонована учням самим Ісусом, просякнута синівською довірою і найглибшими прагненнями, з якими людина може звернутися до Бога¹⁰¹.

Важливість послання для людини

116. Боже Слово, ставши людиною, прийняло людську природу в усьому, за винятком гріха. Отже, Ісус Христос, який є «образом невидимого Бога» (Кол. 1, 15), є також досконалою людиною. Звідси розуміється, що «таємниця людини правдиво пояснюється щойно в таємниці вочлненого Слова»¹⁰².

Представляючи християнське послання, катехиза не тільки вказує, ким є Бог і який Його спасенний задум, але, як це зробив сам Ісус, об'являє також у повноті людину людині і дозволяє їй пізнати її найвище покликання¹⁰³. Тому, що Об'явлення «не є ні відірване від життя, ні штучно поруч нього поставлене, воно торкається основного сенсу людського існування, яке воно само повністю освітлює, щоб у світлі Євангелія надихнути його або оцінити»¹⁰⁴.

Зв'язок між християнським закликком і людським досвідом не є звичайним методологічним питанням, він впливає

реалізації накази» (*De sermone Domini in monte*, I, 1: CCL 35, 1); див. EN 8.

¹⁰¹ Молитва *Отче наш* є дійсно «суттю цілого Євангелія» (Тертуліан. *De oratione*, 1, 6: CSEL 20, 181); «Проаналізуйте всі молитви, поміщені в Святому Письмі, і я не вірю, що можна знайти якусь молитву, яка б не була включена в Господню молитву» (Св. Августин. *Epistola*. 130, 12: PL 33, 502); див. CCC 2761.

¹⁰² GS 22а.

¹⁰³ Див.: там само.

¹⁰⁴ СТ 22в; див. EN 29.

з самої цілі катехизи, яка прагне привести людину до сопричастя з Ісусом Христом. У своєму земному житті Він у повноті пережив свою людськість: людськими руками працював, людськими думками думав, людською волею діяв, людським серцем любив¹⁰⁵. Тому «все, що Христос пережив, він вчинив для того, щоб ми могли пережити це в Ньому і щоб Він пережив це в нас»¹⁰⁶. Катехиза працює на користь цієї totoжності людського досвіду Ісуса Учителя і учня, а також вчить мислити, як Він, діяти, як Він, любити, як Він¹⁰⁷. Переживання сопричастя з Христом є досвідом нового життя благодаті¹⁰⁸.

117. З огляду на цю виключно христологічну основу представлення Христового послання, катехиза «повинна турбуватися про те, щоб навчити людей оцінювати власний досвід як особисто, так і суспільно. Її завданням є також просвітлювати Євангелієм проблеми, які випливають з цього досвіду, так, щоб пробудити в людях істинне прагнення до вдосконалення свого життя»¹⁰⁹. У цьому сенсі:

— У першій євангелізації, пов'язаній з прекатехуменатом або попередньою катехизою, звітування Євангелія повинно завжди проводитись у внутрішньому зв'язку з природою людини і її потребами, показуючи, що воно повністю задовільняє людське серце¹¹⁰.

— У біблійній катехизі треба допомагати інтерпретувати актуальне людське життя у світлі досвіду, пережитого ізраїльським народом, Ісусом Христом і еклезіальною спільнотою, в якій Дух воскреслого Христа постійно живе і діє.

¹⁰⁵ GS 226.

¹⁰⁶ CCC 521; див. CCC 519-521.

¹⁰⁷ Див.: СТ 206.

¹⁰⁸ Див.: Рим. 6, 4.

¹⁰⁹ DCG (1971) 74; див.: СТ 29.

¹¹⁰ Див.: AG 8a.

— Пояснюючи Символ віри, катехиза повинна показати, що фундаментальні основи віри (сотворення, первородний гріх, Воплочення, Пасха, П'ятидесятниця, есхатологія...) є завжди джерелом життя і світла для людини.

— Моральна катехиза, представляючи, в чому полягає життя, достойне Євангелія¹¹¹, і вказуючи на євангельські блаженства як на дух, яким просякнуті Заповіді, повинна опиратися на людські чесноти, присутні в серці людини¹¹².

— У літургійній катехизі треба постійно покликатися на великий людський досвід, представлений знаками і символами літургійного дійства, опираючись на гебрейську і християнську культуру¹¹³.

Методологічний принцип представлення послання¹¹⁴

118. Норми і критерії, на які звертається увагу в цьому розділі, «стосуються представлення... предмета катехизи, мають застосовуватися в різних формах катехизи; в біблійній і літургійній катехизі, переданні доктринального змісту, у висвітленні умов людського буття тощо»¹¹⁵.

З цих критеріїв і норм не можна, однак, вивести порядку, якого треба дотримуватися при викладенні змісту. Справді, «може бути, що сьгоднішні умови катехизи підказують методологічні чи педагогічні потреби передавання багатого змісту катехизи радше таким, а не інакшим способом»¹¹⁶. Можна почати від Бога, щоб дійти до Христа, і навпаки; подібно можна відштовхнутися від людини, щоб дійти до Бога, і навпаки. Застосування того чи іншого порядку в

¹¹¹ Див.: Флп. 1, 27.

¹¹² Див.: CCC 1697.

¹¹³ Див.: CCC 1145-1152.

¹¹⁴ Див.: част. III, розд. 2.

¹¹⁵ DCG (1971) 46.

¹¹⁶ СТ 31.

представленні послання обумовлене обставинами і станом віри катехизованого.

Слід опрацювати педагогічний метод, більш пристосований до обставин, які існують в еkleзіальній спільноті, або конкретних адресатів, до яких звернена катехиза. Звідси випливає необхідність детального аналізу і вибору шляхів і способів, які краще відповідають різним ситуаціям.

На єпископів лягає завдання подати катехизу через катехитичні вказівки і конкретніші норми, катехизми, а також інші засоби, визнані більш відповідними і пристосованими для різного віку і культурних умов¹¹⁷.

¹¹⁷ Див.: СІС 775, 1-3.

РОЗДІЛ 2

«Така наша віра, така віра Церкви»

«Все Писання — надхненне Богом і корисне, щоб навчати, докоряти, направляти, виховувати у справедливості, щоб Божий чоловік був досконалий, до всякого доброго діла готовий» (2 Тим. 1, 16).

«Тож стійте, брати, і тримайтеся передань, яких від нас навчилися чи то усно, а чи листовно» (2 Сол. 2, 15).

119. У цьому розділі буде розглянуто зміст катехизи, як вона подається Церквою у синтезованому викладі віри, яку вона офіційно розробляє і пропонує у своїх катехизмах.

Церква завжди подавала формулювання віри, які в короткій формі вміщували суть того, у що вона вірила і чим жила: новозавітні тексти, символи або визнання віри, літургійні формули, євхаристійні молитви. Пізніше виявилось, що необхідно подавати ширше пояснення віри, у формі органічної синтези, за допомогою катехизмів, які за останні століття були розроблені в багатьох партикулярних Церквах. У два історичні моменти, на Тридентійському Соборі і в наш час, визнано доцільним подати органічний виклад віри через універсальний катехизм, як точку відліку для катехизи цілої Церкви. Так вчинив папа Іван Павло II, проголосивши 11 листопада 1992 р. Катехизм Католицької Церкви.

Метою цього розділу є визначити місце цих офіційних засобів Церкви, якими є катехизми у катехитичній діяльності.

Насамперед будуть подані роздуми про Катехизм Католицької Церкви з метою з'ясування його ролі в усій церковній катехизі. Після цього буде проаналізована необхідність місцевих катехизмів, метою яких є пристосувати зміст віри до різних ситуацій і культур, а також будуть запропоновані

деякі поради, які полегшать їх розробку. Роздумуючи про багатство змісту віри, викладеної в засобах, які самі єпископи пропонують Божому народові і які, наче «симфонія»¹, виражають те, у що Церква вірить, священнодіє, що переживає і що проголошує: «Така наша віра, така віра Церкви».

Катехизм Католицької Церкви і Загальний катехитичний довідник

120. Катехизм Католицької Церкви і Загальний катехитичний довідник — це два різні взаємодоповнюючі знаряддя, які служать катехитичній діяльності Церкви.

— Катехизм Католицької Церкви «викладає віру Церкви і католицьку науку, засвідчену Святим Письмом, апостольським Переданням і Учительським Урядом Церкви»².

— Загальний катехитичний довідник «представляє фундаментальні богословсько-душпастирські принципи, почерпнуті від Учительського Уряду Церкви, а також особливим чином з документів II Ватиканського Собору, щоб з їх допомогою краще виконати завдання»³ катехитичної діяльності в Церкві.

Обидва знаряддя, беручи до уваги їх тип і специфічний авторитет, одне одного доповнюють.

— Катехизм Католицької Церкви — це акт урядового навчання папи, яким він в наш час силою апостольської влади нормативно синтезує цілість католицької віри. Він передає його насамперед усім Церквам як точку відліку для автентичного викладу змісту віри.

— Загальний катехитичний довідник, зі свого боку, має ту вартість, яку Апостольська Столиця надає звичайно цим знаряддям спрямовуючого характеру, апробуючи і затвер-

¹ Див.: FD 2г.

² FD 4г.

³ DCG (1971), Вступ.

джуючи їх. Це є офіційна допомога у проповідуванні євангельського послання для цілісності катехитичної діяльності.

Взаємодоповнюваністю цих двох знарядь пояснюється те, що, як було згадано у Вступі, цей Загальний Катехитичний Довідник не присвячує окремого розділу викладові змісту віри, як це було зроблено у Довіднику 1971 р. у розділі *Найважливіші елементи християнського послання*⁴. Тому, якщо йдеться про зміст послання, Загальний Катехитичний Довідник просто відсилає до Катехизму Католицької Церкви, сам же він призначений бути методологічним знаряддям конкретного застосування Катехизму.

Наступне представлення Катехизму Католицької Церкви не ставить собі за мету подати його зміст, ні обґрунтувати це знаряддя Учительського Уряду Церкви, а має намір полегшити розуміння і прийняття Катехизму в катехитичній практиці.

КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Ціль і природа Катехизму Католицької Церкви

121. Сам Катехизм Католицької Церкви у передмові говорить про свою мету: «Катехизм має на меті органічно і синтезовано викласти суттєві й основні положення католицької віри, які охоплюють як віру, так і мораль, у світлі II Ватиканського Собору в цілості Передання Церкви»⁵.

Учительський Уряд Церкви за допомогою Катехизму Католицької Церкви мав намір допомогти Церкві наших часів, визнаючи його:

— «корисним і відповідним знаряддям, яке служить еkleзiальному сопричастю»⁶. Він прагне оживити зв'язок єдності,

⁴ DCG (1971), част. III, розд. 2.

⁵ CCC 11.

⁶ FD 4a; пор.: FD 4б.

полегшуючи учням Христа «визнання однієї віри, отриманої від апостолів»⁷;

— «достеменним навчанням віри»⁸. Враховуючи право кожного віруючого на пізнання в Церкві того, що він отримав, і того, у що він вірить, Катехизм Католицької Церкви дає ясну відповідь. Отже, він є необхідною точкою відліку для катехизи та інших форм служіння Слова.

— «точкою відліку для *катехизмів* або посібників, які приготавлиються в різних країнах»⁹. Катехизм Католицької Церкви «не повинен замінити катехизмів, розроблених в різних місцях»¹⁰, а має «стати спонукою і допомогою для опрацювання нових місцевих катехизмів, пристосованих до різних середовищ і культур, а разом з тим дбати про збереження єдності віри та вірності католицькій науці»¹¹.

Природа, або ж власний характер цього документа полягає в тому, що він представляє органічний синтез віри універсальної вартості. Цим він відрізняється від інших документів Учительського Уряду, які не мають наміру подавати такий синтез. Крім цього, він відрізняється від місцевих катехизмів, які, хоч і перебувають в еклезіальному сопричасті, допомагають якійсь окремій частині Божого народу.

Структура Катехизму Католицької Церкви

122. Катехизм Католицької Церкви скомпонований за чотирма основними вимірами християнського життя: визнання віри, богослуження, євангельська мораль й молитва. Ці чотири виміри випливають з того самого джерела, яким є *християнська тайна*. Християнська тайна:

⁷ CCC 815.

⁸ FD 4а; пор.: FD 4в.

⁹ FD 1д; див. FD 4в.

¹⁰ FD 4г.

¹¹ Там само.

- це предмет віри (*частина перша*);
- вона відправляється і проповідується в літургії (*частина друга*);
- існує для того, щоб освячувати і скріплювати Божих дітей в їх діяльності (*частина третя*);
- є основою нашої молитви, привілейованою формою якої є «Отче наш»; є предметом нашого моління, поклоніння і заступництва (*частина четверта*)¹².

Ця чотиричастинна структура розвиває суттєві аспекти віри:

- віру в Триєдиного Бога Творця і в Його спасенний задум;
- освячення, яке Бог вершить у таїнственному житті;
- любов до Нього цілим серцем і любов до ближнього як до себе самого;
- молитва очікування приходу Його Царства і зустрічі з Ним лицем в лице.

Отже, Катехизм Католицької Церкви звертається до віри, яка є сповіданням, реалізацією, переживанням і молінням, а також є закликом до інтегрального християнського виховання. Структура Катехизму Католицької Церкви відсилає до глибокої єдності християнського життя. У ній реалізується безпосередня взаємозалежність між «*lex orandi*» і «*rex credendi*». «Сама літургія є молитвою; визнання віри знаходить властивий контекст у відправлянні культу. Благодать, плід таїнств, є необхідною умовою християнського поступу, так само як участь в літургії Церкви вимагає віри. Якщо віра не проявляється у вчинках, вона мертва... і не може принести плодів вічного життя»¹³.

Завдяки цій традиційній побудові на чотирьох стовпах, які підтримують передання віри (*Символ віри, таїнства,*

¹² FD Зг.

¹³ FD Зг.

Божі заповіді, «Отче наш»)¹⁴, Катехизм Католицької Церкви постає доктринальною точкою відліку у формуванні чотирьох основних завдань катехизи¹⁵ і в опрацюванні місцевих катехизмів, хоч і не має наміру під цим оглядом накидати якоїсь визначеної форми. Найвідповідніший спосіб упорядкування елементів змісту катехизи повинен диктуватися конкретними обставинами і не повинен встановлюватися для цілої Церкви через спільний катехизм¹⁶. Досконала вірність католицького навчання узгоджується з різноманітністю способів її представлення.

Надихаючі чинники Катехизму Католицької Церкви – тринітарний христоцентризм і величність людського покликання

123. Провідною лінією Катехизму Католицької Церкви є Ісус Христос: «Дорога, правда і життя» (Йо. 14, 6).

Сконцентрований на Ісусі Христі, Катехизм Католицької Церкви зорієнтований у двох напрямках: до Бога і до людини.

– Тайна Триєдиного Бога і Його промисел спасіння надихає та ієрархічно впорядковує зсередини Катехизм Католицької Церкви в його цілості й складових. Визнання віри, літургія, євангельська мораль і молитва мають у Катехизмі Католицької Церкви тринітарне натхнення, яке червоною ниткою пронизує цілий твір¹⁷. Такий центральний надихаючий елемент надає текстові глибокого релігійного характеру.

¹⁴ Див.: ССС 13.

¹⁵ Див.: част. I, розд. 3.

¹⁶ Див.: Card. Ratzinger J. *Il Catechismo della Chiesa Cattolica e l'ottimismo dei redenti*// Ratzinger J.; Schönborn C. *Breve introduzione al Catechismo della Chiesa cattolica.* – Roma, 1994. – P. 26-27.

¹⁷ Див.: ССС 189-190; 1077-1109; 1693-1695; 2564 і т.д.

— Катехизм Католицької Церкви на своїх сторінках представляє тайну людини, насамперед у деяких особливо важливих розділах: «Людина відкрита на Бога», «Створення людини», «Син Божий став чоловіком», «Покликання людини — життя у Святому Дусі» та інших¹⁸. Ця доктрина, контемплльована у світлі людської природи Ісуса, досконалої людини, показує найвище покликання та ідеал досконалості, до якого запрошена кожна людина.

Справді, ціла доктрина Катехизму Католицької Церкви може бути коротко сформульована у такій соборовій думці: «Христос, останній Адам, показує людині її власну досконалість і розкриває її високе покликання в самому вже об'явленні тайни Бога Отця і його любові»¹⁹.

Жанр Катехизму Католицької Церкви

124. Дуже важливо визначити літературний жанр Катехизму Католицької Церкви, щоб заохочувати роль, яку йому надає влада Церкви у виконанні і відновленні катехитичної діяльності в наш час.

Найважливіші елементи, що визначають літературний жанр Катехизму Католицької Церкви, наступні:

— Катехизм Католицької Церкви — це насамперед катехизм, тобто офіційний документ Учительського Уряду Церкви, який авторитетно, конспективно, через органічний синтез збирає фундаментальні спасенні події і правди, які виражають спільну віру Божого народу, а також становлять необхідну та основну точку відліку для катехизи.

— Будучи катехизмом, Катехизм Католицької Церкви збирає те, що є основне і спільне в християнському житті, дбаючи, щоб «не представляти як науку віри особливі пояс-

¹⁸ Див.: CCC 27-49; 355-379; 456-478; 1699-1756 і т.д.

¹⁹ GS 22a.

нення, які є тільки приватною думкою або поглядами якоїсь богословської школи»²⁰.

— Катехизм Католицької Церкви є, крім цього, катехизмом універсального характеру, пропонованим цілій Церкві. Він містить актуальний синтез віри, який охоплює навчання II Ватиканського Собору, а також релігійні й моральні питання нашого часу. Однак, «у зв'язку з безпосередньою ціллю, якій він має служити, Катехизм не пропонує адаптації викладу і катехитичних методів, яких вимагають відмінності культури, віку, духовного життя, а також суспільних і церковних ситуацій тих, до кого звернена катехиза. Необхідна адаптація у цій сфері залишається за відповідно пристосованими для цього катехизмами, а ще більше — за тими, які навчають катехизму»²¹.

Депозит віри і Катехизм Католицької Церкви

125. II Ватиканський Собор поставив перед собою як першочергове завдання — краще збереження і представлення дорогоцінного депозиту християнської доктрини, щоб зробити її доступнішою вірним Христа і всім людям доброї волі.

Змістом цього депозиту є Боже Слово, яке зберігається в Церкві. Учительський Уряд Церкви, беручись за опрацювання основного тексту для навчання віри, вибрав з цієї дорогоцінної скарбниці речі нові й старі, які визнав найвідповіднішими для визначеної цілі. Катехизм Католицької Церкви, таким чином, — основне служіння, яке підтримує звітування Євангелія і навчання віри, що черпають свої послання з депозиту Передання і Святого Письма, довірених Церкві, щоб вони реалізувалися з повною автентичністю. Катехизм Католицької Церкви не єдине джерело катехизи, оскільки, як акт Учительського Уряду не є вище Божого

²⁰ DCG (1971) 119.

²¹ CCC 24.

Слова, а йому служити. Однак це особливо важливий акт автентичної інтерпретації цього Слова, спрямований на те, щоб Євангеліє звітувалося в повній своїй правді й чистоті.

126. У світлі цього зв'язку Катехизму Католицької Церкви з «депозитом віри» треба з'ясувати два життєво важливі для катехизи завдання:

- зв'язок між Святим Письмом як основною точкою відсилання змісту катехизи і Катехизмом Католицької Церкви;
- зв'язок між катехитичним Переданням Отців Церкви з багатством його змісту і розуміння катехитичного процесу та Катехизмом Католицької Церкви.

Святе Письмо, Катехизм Католицької Церкви і катехиза

127. Конституція *Dei Verbum* II Ватиканського Собору підкреслює фундаментальне значення Святого Письма у житті Церкви. Разом зі святим Переданням воно є «найвищим правилом віри», оскільки проповідує «Боже Слово» і робить так що «звучить голос Святого Духа»²². Тому Церква хоче, щоб у всьому служінні Слова Святе Письмо займало перше місце. Катехиза повинна бути конкретно «автентичним впровадженням у *lectio divina*», тобто у читання Святого Письма, здійснюваного в Дусі, який живе в Церкві»²³.

У цьому сенсі мова про Передання і Святе Письмо як джерела катехизи означає підкреслення того, що катехиза повинна насичуватися і пронизуватися біблійною думкою, духом і поставою через постійний контакт з самими текстами; це означає також, що катехиза буде тим багатша і дієвіша, чим більше читатимуться тексти згідно з задумом

²² DV 21.

²³ MPD 9в; Папська Біблійна Комісія. *L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa*, IV. С. 3.

і духом Церкви²⁴. У цьому еклезіальному читанні Святого Письма, яке здійснюється у світлі Передання, Катехизм Католицької Церкви відіграє винятково важливу роль.

128. Святе Письмо і Катехизм Католицької Церкви представляються двома точками відліку, які надихають всю катехитичну діяльність Церкви в наш час.

— Святе Письмо як «Слово Боже... під натхненням Божого Духа записане письмом»²⁵ і Катехизм Католицької Церкви як важливий сучасний вираз живого Передання Церкви і достеменно норма для навчання віри — обоє покликані, кожний по-своєму і відповідно до свого авторитету, оживити катехизу в сучасній Церкві.

— Катехиза передає зміст Божого Слова відповідно до двох способів, з допомогою яких Церква володіє ним, внутрішньо приймає і переживає: як розповідь про історію спасіння і як пояснення Символу віри. Святе Письмо і Катехизм Католицької Церкви повинні надихати як біблійну, так і доктринальну катехизу, які передають цей зміст Божого Слова.

— При звичайному перебігу катехизи важливо, щоб катехумени й катехизовані могли опиратися як на Святе Письмо, так і на місцевий катехизм. Катехиза, врешті, є не що інше, як живе й значуще передання цих документів віри²⁶.

Катехитична традиція Отців Церкви і Катехизм Католицької Церкви

129. У *депозит віри* разом зі Святим Письмом входить уся Традиція Церкви. «Висловлювання Святих Отців свідчать

²⁴ Див.: СТ 27; див.: Синод єпископів (1985). II, В, а, 1.

²⁵ DV 9.

²⁶ Див.: MPD 9.

про наявність цієї життєдайної Традиції, багатства якої переживаються в практику і життя Церкви, яка вірує і молиться»²⁷.

Стосовно такого доктринального і душпастирського багатства деякі аспекти заслуговують на увагу:

— Вирішальне значення, яке Отці Церкви відводять катехуменатові хрещення в структурі партикулярних Церков.

— Прогресуюча і ступенева концепція християнського формування, поділеного на етапи²⁸. Отці виховують катехуменів, під натхненням Божої педагогіки. В катехуменічному процесі катехумен, подібно як ізраїльський народ, мандрує, щоб дійти до обітованої землі, тобто до ототожнення з Христом у хрещенні²⁹.

— Поділ змісту катехизи відповідно до етапів цього процесу. В патристичній катехизі «розповідь» про історію спасіння відіграла першорядну роль. Наприкінці Великого Посту приступали до передання *Символу віри* і *Отче наш* та до їх пояснення разом з усіма моральними наслідками. Після священнодіяння таїнств втаємничення містагогійна катехиза допомагала їх пережити і досвідчити.

²⁷ DV 8в.

²⁸ Коли II Ватиканський Собор заохочував до відновлення *катехуменату дорослих*, він підкреслював необхідність ступенювання: «Слід знову відновити катехуменат дорослих, поділений на більше ступенів» (SC 64).

²⁹ Як приклад можна привести свідчення Орігена: «Коли покидаєш темноту ідолопоклонства і хочеш дійти до пізнання Божого закону, тоді починаєш твій вихід з Єгипту. Коли тебе включено до числа катехуменів, і ти почав дотримуватися церковних заповідей, тоді ти перейшов через Червоне Море. Зупиняючись кожного дня на пустині, починаєш слухати Божий закон і споглядати лик Мойсея, який відкриває тобі славу Господа. Проте, коли дійдеш до духовного джерела хрещення..., тоді, перейшовши Йордан..., увійдеш до землі обітованої» (Homiliae in Jesu Nave, IV, 1: SCh 71, 149).

130. Катехизм Католицької Церкви, зі свого боку, вносить до катехизи велику традицію катехизмів³⁰. У великому багатстві цієї традиції на особливу увагу заслуговують:

— Пізнавальний, або ж правдоносний вимір віри. Вона є не тільки живим приєднанням до Бога, а також погодженням розуму і волі з об'явленою правдою. Катехизми постійно нагадують Церкві необхідність того, щоб вірні, хоч би у простій формі, діставали органічне пізнання віри.

— Виховання віри, добре закорінене у її джерелах, охоплює різні виміри: віру сповідувану, священнодіяну, віру, яку переживають і віру молитви.

Багатство патристичної традиції, а також традиції катехизмів впливає на сучасну катехизу Церкви, збагачуючи її як концептуально, так і змістовно. Вони нагадують про катехизу сімома основними елементами, які її формують: три етапи — розповідь про історію спасіння: Старий Завіт, життя Ісуса Христа й історія Церкви, а також чотири основи викладу: Символ віри, таїнства, Божі заповіді та Господня молитва. На цих семи стовпах, котрі є базою як процесу катехизи втаємничення, так і цілої мандрівки до християнської зрілості, можна зводити будівлю різної архітектури або структури, відповідно до адресатів чи різних культурних ситуацій.

КАТЕХИЗМИ В МІСЦЕВИХ ЦЕРКВАХ

Місцеві катехизми: потреба в них³¹

131. Катехизм Католицької Церкви пропонується всім вірним і кожній людині, яка хотіла би пізнати те, у що вірить

³⁰ Див.: ССС 13.

³¹ Ця назва стосується виключно для офіційних катехизмів, тобто таких, які єпархіальний єпископ (СІС, кан. 775, § 1) або конференція єпископату (СІС, кан. 775, § 2) визнають власними.

Католицька Церква³², а особливо — він є «заохоченням і допомогою для опрацювання нових місцевих катехизмів, пристосованих до різних середовищ і культур, а разом з тим дбає про збереження єдності віри та вірності католицькій науці»³³.

Місцеві катехизми, опрацьовані або затверджені єпархіальними єпископами або Єпископськими конференціями³⁴, є цінними знаряддями катехизи, що «мають завдання прищеплювати Євангеліє в саму основу культури і її форми»³⁵. З цього приводу папа Іван Павло II скерував «усильне звернення до єпископських конференцій цілого світу, щоб вони терпеливо, але також рішуче співпрацювали з Апостольською Столицею у справі розробки добрих катехизмів, у яких був би вірно схоплений основний зміст Об'явлення, які були б методично пристосовані до потреб нашого часу, опрацьовані так, щоб могли виховувати у сильній вірі християнські покоління нової епохи»³⁶.

З допомогою місцевих катехизмів Церква актуалізує «Божу педагогіку»³⁷, яку Бог застосував в Об'явленні, зі спасенною турботою пристосовуючи свою мову до нашої природи³⁸. У місцевих катехизмах Церква проповідує Євангеліє доступним людині способом, щоб вона дійсно могла прийняти його як *добру новину* про спасіння. Отже, місцеві ка-

Неофіційні катехизми (СІС, кан. 827, § 1) та інші робочі засоби для катехитичних цілей (DCG [1971] 116) розглядаються в част. V, розд. 4.

³² Див.: FD 4в.

³³ FD 4г.

³⁴ Див.: СІС 775.

³⁵ СТ 53а; див. ССС 24.

³⁶ СТ 50.

³⁷ DV 15.

³⁸ Див.: DV 13.

техизми стають відчутним вираженням «предивного сходження»³⁹ Бога і Його «невимовної»⁴⁰ любові до світу.

Літературна форма місцевого катехизму

132. Три принципові елементи характеризують кожний катехизм, що приймається якоюсь місцевою Церквою: його офіційний характер, органічна і ґрунтовна синтеза віри, яку він представляє, і факт, що він подається разом зі Святим Письмом як точка відліку для катехизи.

— Місцевий катехизм є дійсно офіційним текстом. В якийсь спосіб він виявляє передання *Отче наш* катехуменам і охрещеним. Тому він є вираженням певного акту передання.

Офіційний характер місцевого катехизму визначає якісну відмінність від інших робочих знарядь, які використовуються в катехитичній педагогіці (*дидактичні тексти, неофіційні катехизми, керівництва для катехитів...*).

— Кожний катехизм, крім цього, є текстом синтезуючого і підставового характеру, в якому органічно і з пошануванням «ієрархії правд» представляються події і основні правди християнської тайни.

Повний місцевий катехизм представляє цілість «документів Об'явлення і християнської традиції»⁴¹, що стають доступними в багатому різноманітті «мов», якими виражається Боже Слово.

— Місцевий катехизм подається як точка відліку, яка надишає катехизу. Святе Письмо і Катехизм — це два ос-

³⁹ DV 13.

⁴⁰ DV 13. Невимовна доброта, увага і старання про нашу природу — це вирази, які окреслюють Божу педагогіку в Об'явленні. Вони вказують на прагнення Бога пристосуватися (*synkatabasis*) до людей. Цей же дух повинен провадити при опрацюванні місцевих катехизмів.

⁴¹ DCG (1971) 119.

новні доктринальні документи в процесі катехизації, які завжди треба мати при собі. Незважаючи на те, що вони є знаряддями першорядного значення, вони не є виключними знаряддями. Необхідні також інші, більш безпосередні знаряддя⁴². Отже, справедливо виникає питання, чи офіційний катехизм повинен вміщувати педагогічні елементи, чи, навпаки, повинен обмежитися тільки доктринальною синтезою, подаючи виключно джерела.

У будь-якому випадку, оскільки катехизм є засобом катехитичного акту, який є актом комунікації, він завжди несе певну педагогічну інспірацію і повинен завжди виявляти в своїх рамках Божу педагогіку.

Більше чисто методологічних питань є очевидно властиві для інших засобів.

Аспекти пристосування в місцевому катехизмі⁴³

133. Катехизм Католицької Церкви вказує на аспекти, які треба взяти до уваги, пристосовуючи чи контекстуалізуючи органічну синтезу віри, яку повинен подати кожний місцевий катехизм. Ця синтеза віри повинна виконати достосування, яких вимагають «різноманітність культури, віку, духовного життя, а також суспільних та релігійних ситуацій тих, до кого скерована катехиза»⁴⁴. II Ватиканський Собор також стверджує необхідність пристосування євангельського послання: «Саме це пристосування проповідування об'явленого слова повинно залишитися законом для всієї євангелізації»⁴⁵.

⁴² На катехизу поряд із засобами впливають також інші чинники: особа катехита, його метод проповідування, клімат любові й віри у спілкуванні, чинне заангажування християнської спільноти тощо.

⁴³ Див.: част. IV, розд. 1.

⁴⁴ CCC 24.

⁴⁵ GS 44.

Тому:

— Місцевий катехизм повинен представляти синтезу віри у відношенні до конкретної культури, в яку занурені катехумени й катехизовані. Отже, він включить «оригінальні вияви життя, прослави й думки»⁴⁶, які вирости з власної культурної традиції, а також є плодом праці та інкультурації місцевої Церкви.

— Місцевий катехизм, «вірний посланню і вірний людині»⁴⁷, представляє християнську тайну способом значущим і близьким для конкретного адресата відповідно до його психології, ментальності та віку, а в результаті ясно відноситься до основних досвідів життя⁴⁸.

— Спеціально треба аналізувати конкретну форму переживання релігійного факту в певному суспільстві. Не однаковим є приготування катехизму для середовища, позначеного релігійною байдужістю, і його приготування для іншого — з глибоко релігійним контекстом⁴⁹. У кожному катехизмі з великою увагою треба розглянути проблему взаємовідносин між наукою і вірою.

— Місцева суспільна проблематика, принаймні, якщо йдеться про найглибші структурні елементи (економічні, політичні, сімейні...) є дуже важливим чинником для контекстуалізації катехизму. Натхненний суспільною наукою Церкви, катехизм зможе запропонувати критерії, мотивації та лінії поведінки, які освітлювали би християнську присутність серед згаданої проблематики⁵⁰.

⁴⁶ СТ 53а.

⁴⁷ СТ 55в. Див.: MPD 7; DCG (1971) 34.

⁴⁸ Див.: СТ 36-45.

⁴⁹ В місцевих катехизмах треба звернути увагу як на трактування і спрямування народної релігійності (див. EN 48; СТ 54; CCC 1674-1676), так і на те, що торкається екуменічного (див. СТ 32-34; CCC 817-822) та міжрелігійного діалогу (див. EN 53; RM 55-57; CCC 839-845).

⁵⁰ LC 72 розрізняє «принципи думання», «критерії оцінки» та

— Конкретна еклезіальна ситуація, яку переживає партикулярна Церква, є тим обов'язковим контекстом, до якого слід прив'язати катехизм. Мова не йде, очевидно, про кон'юнктурні ситуації, які обговорюються в інших документах, а про більш сталу ситуацію, яка визначає євангелізацію зі специфічними й окресленими акцентами⁵¹.

Творчий підхід місцевих Церков до опрацювання катехизмів

134. Для пристосування, контекстуалізації та інкультурації євангельського послання за допомогою катехизмів відповідно до різного віку, різних ситуацій і культур, місцеві Церкви потребують певного та зрілого творчого підходу. З довіреного Церкві депозиту віри місцеві Церкви, під проводом Святого Духа, внутрішнього Учителя, повинні вибрати, укласти і відтворити всі ті елементи, за допомогою яких у конкретній ситуації проповідується Євангеліє у його повній автентичності.

У цьому складному завданні Катехизм Католицької Церкви є «точкою відліку» для гарантування єдності віри. Цей Катехитичний довідник, зі свого боку, подає основні критерії, які повинні вказати напрям представлення євангельського послання.

135. При опрацюванні місцевих катехизмів слід пам'ятати про такі проблеми:

— Мова йде насамперед про розробку справжніх катехизмів — пристосованих та інкультурованих. У цьому сенсі треба розрізняти катехизми, які пристосовують християнське

«напрямки діяльності», які Церква подає у своїй суспільній науці. Катехизм повинен вміти розрізнити ці рівні.

⁵¹ Йдеться, насамперед, про «різні суспільно-культурні ситуації», про які говориться в част. I, розд. 1.

послання до різного віку, ситуацій та культур, і те, що є чистою синтезою Катехизму Католицької Церкви — інструментом, що впроваджує до його вивчення. Це два різні літературні жанри⁵².

— Місцеві катехизми можуть мати єпархіальний, регіональний чи національний характер⁵³.

— Якщо йдеться про різницю змісту, то різні єпископати публікують катехизми різні за формою чи структурою. Як вже згадувалося, Катехизм Католицької Церкви був запропонований як доктринальна точка відліку, але через нього не накладається цілій Церкві визначеної форми катехизму. Отже, існують катехизми тринітарної структури, є такі, що опираються на етапи спасіння, ще інші укладені відповідно до якоїсь важливої біблійної чи богословської теми (Завіт, Царство Боже тощо), інші — згідно виміру віри або відповідно до літургійного року.

— Якщо говорити про спосіб вираження євангельського послання, то творче начало в катехизмі впливає також на саме формулювання змісту⁵⁴. У своєму способі вираження доктринальної субстанції віри катехизм повинен, очевидно, залишитися вірним християнському посланню. «Партику-

⁵² Якщо говорити про різницю між місцевими катехизмами та синтетичними опрацюваннями Катехизму Католицької Церкви, пор. *Вказівки щодо «синтетичних опрацювань» Катехизму Католицької Церкви* Конгрегації у справах віровчення і Конгрегації у справах духовенства (Прот. № 94004378 від 20 грудня 1994 р.). Вступ 1-5. Говориться, наприклад: «Синтетичні опрацювання ССС можна помилково зрозуміти як такі, що замінюють місцеві катехизми, і тим самим знеохочують їх приготування, тоді як цих пристосувань до ситуацій партикулярних адресатів, яких вимагає катехиза, бракує» (Вступ, 4).

⁵³ Див.: СІС 775, § 1-2.

⁵⁴ Проблема мови має вирішальне значення як у місцевих катехизмах, так і в катехитичному акті. Див.: СТ 59.

лярні Церкви глибоко зв'язані не тільки з людьми, але також з їх прагненнями, багатствами і обмеженнями, з їх способами молитися, любити, дивитися на життя і світ — всім, що вирізняє дану людську спільноту, — повинні засвоїти собі ядро євангельського послання і без найменшої зміни принципової правди перекласти її на мову, зрозумілу для місцевих людей, а потім її цією мовою звітувати»⁵⁵.

Принцип, яким слід керуватися у цій делікатній проблемі, був накреслений II Ватиканським Собором: «Завжди досліджувати більш ефективні способи передачі сучасним людям науки; бо що іншого є сам депозит віри, тобто правди, а що іншого — спосіб її вираження, який, однак, зберігає при цьому те саме значення і зміст»⁵⁶.

Катехизм Католицької Церкви і місцеві катехизми: симфонія віри

136. Катехизм Католицької Церкви і місцеві катехизми, очевидно, кожний своїм особливим авторитетом, творять єдність. Вони є конкретним вираженням «єдності тієї самої апостольської віри»⁵⁷, а одночасно багатой різноманітності формулювань цієї віри.

⁵⁵ EN 63. У цій делікатній проблемі *засвоєння-перекладу*, згаданій у цьому тексті, дуже важливо взяти до уваги спостереження, зроблене Конгрегацією у справах віровчення і Конгрегацією у справах духовенства в праці *Orientamenti sulle opere di sintesi del Catechismo della Chiesa Cattolica*, 3: «Опрацювання місцевих катехизмів, які мають ССС певним і авторитетним пунктом співставлення (FD 4), залишається важливим завданням єпископатів. Однак передбачувані труднощі, які зустрінуться у такому починанні, будуть подолані тільки тоді, коли через відповідний, і навіть продовжений час асиміляції ССС, буде підготовано богословський, катехитичний і мовний терен для справжньої інкультурації змісту катехизму».

⁵⁶ GS 626.

⁵⁷ FD 46.

Катехизм Католицької Церкви і місцеві катехизми тому, хто роздумує над їх гармонією, виявляють разом симфонію віри: насамперед внутрішню симфонію самого Катехизму Католицької Церкви, який був розроблений при співпраці Єпископату Католицької Церкви, а також симфонію, яка з нього випливає і виявляється в місцевих катехизмах. Ця «симфонія», цей «хор голосів Вселенської Церкви»⁵⁸, який виявляється у вірних Катехизмові Католицької Церкви місцевих катехизмах, має важливе богословське значення:

— Вони вказують насамперед на вселенськість Церкви. Культурні багатства народів включаються у вираження віри єдиної Церкви.

— Катехизм Католицької Церкви та місцеві катехизми виявляють також еклезіальне сопричастя, у якому «визнання однієї віри»⁵⁹ є однією із видимих форм зв'язку партикулярних Церков, «в яких існує і з яких складається одна і єдина Католицька Церква»⁶⁰, а також, які творять з цілістю — Вселенською Церквою — «особливий зв'язок взаємного проникнення»⁶¹. Єдність між Катехизмом Католицької Церкви і місцевими катехизмами робить це сопричастя видимим⁶².

— Катехизм Католицької Церкви і місцеві катехизми виражають, з очевидністю, також колегіальність єпископів. Єпископи, кожен у своїй єпархії, і всі разом як колегія, у сопричасті з наступником св. Петра повністю відповідальні за катехизу в Церкві.

Катехизм Католицької Церкви і місцеві катехизми, з огляду на їх глибоку єдність і багату різноманітність, мають стати відновлюючою закваскою катехизи в Церкві. Дивлячись на них через призму вселенськості та універсальності, Церква, тобто ціла спільнота учнів Христа, може правдиво сказати: «Така наша віра, така віра Церкви».

⁵⁸ RM 546.

⁵⁹ CCC 815.

⁶⁰ LG 23a.

⁶¹ Конгрегація у справах віровчення. *Communio motio*, 9, цит., 843.

⁶² Див.: СТ 63.

Частина III

Педагогіка віри

Педагогіка віри

«Я самий, Я вчив Ефраїма ходити, брав їх за руки... Я притягав їх людяними мотузками, — поворозами любові. Я був для них, неначе тії, які здиімають ярмо в них із шиї. Я нахилився над ними і давав їм їсти» (Ос. 11, 3-4).

«А коли був Ісус насамоті, спитали його ті, що були біля Нього разом із дванадцятьма, про притчі. І Він сказав їм: “Вам дана тайна Божого Царства...” Насамоті ж пояснював усе своїм учням» (Мр. 4, 10–11, 34).

«Один бо ваш наставник — Христос» (Мт. 23, 10)

137. Ісус дбайливо опікувався формуванням учнів, яких Він послав здійснювати місію. Він став для них Учителем і разом з тим вірним і терпеливим приятелем¹. Він цілим своїм життям передав їм справжню науку², підштовхуючи їх до відповідних питань³, глибше пояснював їм те, що звістував натовпу⁴, ввів їх у молитву⁵, послав їх відбути місійну практику⁶, обіцяв, а потім послав їм Духа свого Отця, щоб Той довів їх до повної правди⁷ і щоб зміцнював у неминучі важкі хвилини⁸. Ісус Христос — це «Учитель,

¹ Див.: Йо. 15, 15; Мр. 9, 33-37; Мр. 10, 41-45.

² Див.: СТ 9.

³ Див.: Мр. 8, 14-21, 27.

⁴ Див.: Мр. 4, 34; Лк. 12, 41.

⁵ Див.: Лк. 11, 1-2.

⁶ Див.: Лк. 10, 1-20.

⁷ Див.: Йо. 16, 13.

⁸ Див.: Мт. 10, 20; Йо. 15, 26; Ді. 4, 31.

який об'явив людям Бога, і так само — людину людині; Учитель, який оберігає, освячує і провадить; який живе, говорить, спонукає, підштовхує, спрямовує, судить, прощає, кожного дня йде з нами дорогами історії; котрий, як Учитель, приходиться і прийде у славі»⁹. В Ісусі, Господі й Учителі, Церква знаходить трансцендентну благодать, постійне натхнення, переконливий зразок для будь-якого передавання віри.

Значення і ціль даної частини

138. У школі Ісуса Учителя катехит тісно пов'язує свою діяльність відповідальної особи з таїнственным діянням Божої благодаті. Отже, катехиза — це реалізація «педагогіки, властивої віри»¹⁰.

Проповідування Церквою Євангелія залишається завжди і насамперед діянням Святого Духа і має в Об'явленні свідчення, а також основну норму (розділ 1).

Проте, Святий Дух послуговується особами, які отримують місію євангельського звітування і людська компетентність та досвід яких включаються в педагогіку віри.

З цього випливає сукупність проблем, які широко піднімалися в історії катехизи, щодо катехитичного акту, джерел, методів, адресатів процесу інкультурації. У другому розділі це не розглядається широко, а викладаються тільки ті пункти, які сьогодні можуть мати особливе значення для цілої Церкви. Специфічні проблеми у відповідний спосіб висвітлені у різних довідниках та інших робочих засобах окремих Церков.

⁹ СТ 9.

¹⁰ СТ 58.

РОЗДІЛ 1

Божа педагогіка, джерело і зразок педагогіки віри¹

Божа педагогіка

139. «Бог поводиться з вами, як із синами. Хіба є такий син, що його батько не карає?» (Євр. 12, 7). Спасіння людини, яке є метою Об'явлення, виявляється також як плід властивої і ефективної «Божої педагогіки» в історії. Аналогічно до людських звичаїв і відповідно до культурних категорій часу, Бог у Святому Письмі постає як милосердний батько, учитель, мудрець², який приймає людину — одиницю чи спільноту — в такому стані, в якому вона перебуває, визволяє її з пут зла, притягає до себе узами любові, терпеливо допомагає їй поступово зростати до зрілості вільного сина, вірного і слухняного Його слову. З цією метою, як геніальний і проникливий вихователь, Бог перетворює події життя свого народу в уроки мудрості³, пристосовуючись до різного віку і життєвих ситуацій. Він довіряє йому слова повчання й катехизи, які повинні передаватися з покоління в покоління⁴, напоумлює, нагадуючи про нагороди й кари, формує випробуваннями і стражданнями⁵. Вести людину до реальної зустрічі з Богом, що є завданням катехизи, означає поставити на перше місце і

¹ Див.: DV 15; DCG (1971) 33; СТ 58; ChL 61; CCC 53, 122, 684, 708, 1145, 1609, 1950, 1964.

² Див.: Втор. 8, 5; Ос. 11, 3-4, Прип. 3, 11-12.

³ Див.: Втор. 4, 36-40; 11, 2-7.

⁴ Див.: Вих. 12, 25-27; Втор. 6, 4-8; 6, 20-25; 31, 12-13; Нав. 4, 20.

⁵ Див.: Ам. 4, 6; Ос. 7, 10; Євр. 2, 3; Прип. 3, 11-12; Євр. 12, 4-11; Од. 3, 19.

зробити своїм зв'язок між Богом і людиною, а також дозволити Богові вести людину.

Педагогіка Христа

140. Коли настала повнота часів, Бог послав до людей свого Сина, Ісуса Христа. Він приніс у світ найвищий дар спасіння, реалізуючи своє післанництво відкуплення у межах процесу, який продовжував «Божу педагогіку», з досконалістю і ефективністю, що поєднані з новизною Його Особи. З Його слів, знаків та дій упродовж короткого, але інтенсивного життя учні безпосередньо досвідчили основні елементи «педагогіки Христа», описавши її потім у Євангеліях: прийняття іншої особи, особливо бідного, малого, грішника як такого, що його Бог любить і шукає; чисте проповідування Божого Царства як доброї новини правди і розради Отця; стиль делікатної і сильної любові, яка визволяє від зла і розвиває життя; настійне запрошення до поведінки, опертої на вірі в Бога, через надію на Царство і любов до ближнього; використання всього багатства міжособового спілкування, як-от: слово, мовчання, метафора, образ, приклад, різноманітні знаки, як це чинили біблійні пророки.

Запрошуючи учнів іти за Ним не оглядаючись назад⁶, Христос доручає їм свою педагогіку віри, повністю ділячись своєю справою і своїм призначенням.

Педагогіка Церкви

141. Церква, яка «в Христі є немов таїнством»⁷, від початку усвідомлювала свою місію як видиме й актуальне продовження педагогіки Отця і Сина. «Оскільки Церква є нашою матір'ю, вона є також учителькою нашої віри»⁸.

⁶ Див.: Мр. 8, 34-38; Мт. 8, 18-22.

⁷ LG 1.

⁸ CCC 169; див. GE 3.

Саме з цих глибоких причин християнська спільнота є сама по собі живою катехизою. Завдяки тому, чим вона є, що звістує, що священнодіє і що чинить, вона завжди залишається живим, невідкличним і першочерговим місцем катехизи.

Протягом століть Церква розробила незрівнянний скарб педагогіки віри, насамперед свідчення катехитів, катехиток та святих; розмаїття шляхів і властивих форм релігійного спілкування, як-от: катехуменат, катехизми, путівники християнського життя; дорогоцінний спадок катехитичних наук, культури віри, інституцій та служіння катехизі. Усі ці аспекти творять історію катехизи і з повним правом зберігаються в пам'яті спільноти і катехитичної діяльності.

Божа педагогіка, дія Святого Духа в кожному християнинові

142. *«Щасливий чоловік, Господи, що його перестерігаєш і у твоїм законі навчаєш»* (Пс. 94, 12).

У школі Божого Слова, прийнятого в Церкві, завдяки дару посланого Христом Святого Духа, учень, як і його Учитель, зростає *«мудрістю... й ласкою в Бога та людей»* (Лк. 2, 52), йому допомагають також розвинути в собі *«Боже виховання»*, яке отримується через катехизу та з багатства знання і досвіду⁹. Таким чином, щораз краще знаючи тайну спасіння, навчаючись поклонятися Богові Отцеві, він старається жити *«по правді та в любові»*, *«в усьому зростаючи в Того, хто є головою — у Христа»* (Еф. 4, 15).

Боже виховання можна визнати сповненим, якщо учень доходить до *«звершеності мужа, до міри повного зросту повноти Христа»* (Еф. 4, 13). Тому не можна бути учителями і вихователями віри інших, не будучи переконаними і вірними учнями Христа в Його Церкві.

⁹ Див.: GE 4.

Божа педагогіка і катехиза

143. Катехиза, як звідомлення Божого Об'явлення, рішуче надихається Божою педагогікою, яка поширюється в Христі й у Церкві, приймає його фундаментальні риси і під проводом Святого Духа піклується його мудрою синтезою, сприяючи таким чином правдивому досвідченню віри, синівській зустрічі з Богом. Отже, катехиза:

- це педагогіка, яка вводиться в «діалог спасіння» між Богом і людиною та служить цьому діалогові, відповідно враховуючи вселенське призначення цього спасіння; у тому, що стосується Бога, підкреслює Божу ініціативу, повну любові мотивацію дарування, пошани до свободи; у тому, що стосується людини, підкреслює гідність отриманого дару і вимогу постійного зростання в ньому¹⁰;

- приймає принцип поступового розвитку Об'явлення, трансцендентності і таїнственності Бога, а також Його пристосування до різних людей і культур;

- визнає центральне місце Христа, Божого Слова, яке стало людиною, яке визначає катехизу як «педагогіку Вплочення», завдяки чому Євангеліє завжди повинно пропонуватись для життя і в житті людей;

- високо оцінює спільнотне досвідчення віри, властиве для Божого народу — Церкви;

- закорінене у міжособових стосунках і робить власним процес діалогу;

- стає педагогікою знаків, де зустрічаються дії та слова, навчання та досвід¹¹;

- оскільки любов Бога є остаточною причиною Його Об'явлення, з невичерпної Божої любові, якою є Святий Дух, катехиза дістає свою силу правди і постійне задіяння,

¹⁰ Див.: Павло VI. *Ecclesiam suam* (6 серпня 1964), III: AAS 56 (1964), 637-659.

¹¹ Див.: DV 2.

щоб свідчити про неї¹². Отже, катехиза формується як процес або мандрівка за Христом Євангелія у Святому Дусі до Отця, розпочата з метою дійти до зрілості віри «за мірою Христових дарів» (Еф. 4, 7), а також можливості й потреб кожного.

Відповідна педагогіка віри¹³

144. Отже, катехиза, яка є педагогікою в акті віри, в реалізації її завдань, не може надихатися ідеологічними міркуваннями або чисто людськими інтересами¹⁴, не змішує спасенної Божої дії, яка є чистою благодаттю, з педагогічною діяльністю людини, але разом з тим не протиставляє і не розділяє їх. Це діалог, який Бог в любові веде з кожною людиною, яка стає його натхненням та нормою. Катехиза стає невтомним «відлунням» цього діалогу, постійно шукає діалогу з людьми, згідно з вказівками Учительського Уряду Церкви¹⁵.

Конкретними цілями, які визначають вибір методології в катехизмі, є:

— підтримка синтези, що розвивається і є цілісною, між повним пригорненням людини до Бога (*fides qua*) і змістом християнського послання (*fides quae*);

— розвиток усіх вимірів віри, через які вона виражається у вірі пізнаваній, священнодіяній, яка переживається, і вірі молитви¹⁶;

— скерування людини, щоб вона «ціла вручила себе свобідно Богові»¹⁷: розум, волю, серце, пам'ять;

¹² Див.: RM 15; CCC 24b-25; DCG (1971) 10.

¹³ Див.: MPD 11; CT 58.

¹⁴ Див.: CT 52.

¹⁵ Див.: Павло VI. *Ecclesiam suam*, 609-659.

¹⁶ Див.: MPD 7-11; CCC 3, 13; DCG (1971) 36.

¹⁷ DV 5.

— допомога людині у пізнанні свого покликання, до якого її вибрав Бог.

Отже, катехиза виконує одночасно справу втаємничення, виховання і навчання.

Вірність Богові й вірність людині¹⁸

145. Ісус Христос — Живий, Він є досконалим зв'язком Бога з людиною і людини з Богом. Від Нього педагогіка віри отримує «закон, який зобов'язує в цілому житті Церкви», а отже, і в катехизі: «Закон збереження вірності Богові та вірності людині, в тому самому дусі любові»¹⁹. Отже, автентичною буде та катехиза, яка допомагає розпізнати Божу дію упродовж цілої мандрівки формування, розвиваючи схильність до слухання, подяки і молитви²⁰, а разом з тим, прагне до того, щоб людина дала свobodну відповідь, сприяючи діяльній участі катехизованих.

«Сходження»²¹ Бога — школа для особи

146. Бажаючи говорити до людей як до приятелів²², Бог особливим способом об'являє свою педагогіку, передбачливо турбуючись про те, щоб пристосувати свою мову до земного розуміння²³.

З цього випливає для катехизи безнастанне завдання знаходити мову, здатну передавати Боже Слово і *Вірую* Церкви, що є його розвитком, слухачам в різних умовах²⁴,

¹⁸ Див.: MPD 7; СТ 55; DCG (1971) 4.

¹⁹ СТ 55.

²⁰ Див.: DCG (1971) 10 і 22.

²¹ Див.: DV 13; CCC 684.

²² Див.: DV 2.

²³ Див.: DV 13.

²⁴ Див.: EN 63; СТ 59.

разом з тим зберігаючи впевненість, що з Божою благодаттю це можна здійснити і що Святий Дух дає радість чинити це.

Тому відповідними педагогічними вказівками для катехизи будуть ті, які дозволяють передавати цілість Божого Слова в самому центрі людського життя²⁵.

Євангелізувати виховуючи і виховувати євангелізуючи²⁶

147. Постійно надихаючись педагогікою віри, катехит формує своє служіння як спеціальну виховну подорож, або, з одного боку, допомагає людині відкритися на релігійний вимір життя, а з другого боку, пропонує їй Євангеліє таким чином, щоб воно проникло і перетворило людське життя, сумління, свободу і діяльність на дарування себе за прикладом Христа.

З цією метою катехит знає і використовує внесок базованих на християнському розумінні наук про виховання.

²⁵ Див.: СТ 31.

²⁶ Див.: GE 1-4; СТ 58.

РОЗДІЛ 2

Елементи методології

Різноманітність методів у катехизі¹

148. Проповідуючи віру, Церква не володіє якимось своїм власним методом, і не має єдиного методу, але у світлі Божої педагогіки вибирає методи свого часу, вільно приймає «усе, що лиш правдиве, що чесне, що справедливе, що чисте, що любе, що шанобливе» (Флп. 4, 8), поєднує всі елементи, які не суперечать Євангелію, і включає їх у служіння йому. Це знаходить дивовижне підтвердження в історії Церкви, упродовж якої численні харизми служіння Божому Слову породили найрізноманітніші методологічні пропозиції. Таким чином, «різноманітність методів є ознакою життя і безсумнівним багатством», а разом з тим доказом поваги до адресатів. Така різноманітність потрібна через «різний вік і різний інтелектуальний рівень катехизованих, рівень еклезіальної і духовної зрілості, а також особисті обставини»².

Катехитична методологія ставить за мету виховання для життя у вірі; вона використовує в катехизі педагогічні науки і науки про спілкування: враховує численні й значні досягнення сучасної катехитики.

Зв'язок між змістом і методом у катехизі³

149. Принцип «вірності Богові й вірності людині» допомагає уникнути будь-яких протиставлень, штучних поділів або уявного нейтралітету між методом і змістом, стверджуючи

¹ СТ 51.

² Там само.

³ Див.: СТ 31, 52, 59.

радше їх неминучу кореляцію і взаємний вплив. Катехит визнає, що метод служить Об'явленню і наверненню⁴, а отже, необхідно ним послуговуватися. З другого боку, катехит знає, що зміст катехизи пов'язаний з методом, він радше вимагає процесу проповідання, відповідного до природи послання, до його джерел і мови, до конкретних обставин церковної спільноти, а також до стану окремих вірних, до яких звертається катехиза.

Варто згадати, з огляду на внутрішнє значення як у традиції, так і в катехитичному сьогодні, метод наближення до Біблії⁵, метод, або «педагогіку документа», особливо Символу віри, наскільки «катехиза є проповіданням документів віри»⁶, метод літургійних та еклезіальних символів, метод комунікації через засоби масової інформації.

Добрий метод катехизи є гарантією вірності щодо змісту.

Індукційний та дедукційний методи⁷

150. Передача віри у катехизі — це подія благодаті, що стається завдяки зустрічі Божого Слова з досвідом особи; вона виражається через чуттєві знаки і остаточно відкриває до тайни. Вона може здійснитися різними шляхами, які не завжди нам цілком відомі.

Повертаючись до історії катехизації, сьогодні прийнято говорити про шлях індукційний та дедукційний. Індукційний метод полягає в представленні фактів (біблійних подій, літургійних актів, подій з життя Церкви і щоденного життя...) з метою розкрити значення, яке вони можуть мати в Божому Об'явленні. Це дуже корисний шлях, оскільки він

⁴ Див.: СТ 52.

⁵ Див.: Папська Біблійна Комісія. *Інтерпретація Святого Письма в Церкві.*

⁶ MPD 9.

⁷ Див.: DCG (1971) 72.

наближений до економії Об'явлення; відповідає глибшій інстанції людського духа, який доходить до пізнання незрозумілих речей через видимі речі; він узгоджується з характерними рисами пізнання віри, яке є пізнанням через знаки.

Індукційний метод не виключає, а вимагає дедукційного методу, який пояснює і описує факти, виходячи з їх причин. Проте дедукційний висновок матиме повне значення тільки тоді, коли буде довершено індукційний процес⁸.

151. Інше значення надається процесам діяльності: один називають також «керигматичним» (або *низхідним*). Він починається звітуванням послання, що виражене в головних документах віри (*Біблія, літургія, доктрина...*), а потім його пристосовується до життя; інший — називають «екзистенціальним» (або *висхідним*), коли відштовхуються від людських проблем і ситуацій та освітлюють їх світлом Божого Слова. Це правосильні способи, якщо враховані всі їх чинники, тайна благодаті та людські дані, прихильність до віри і процес осмислення.

Людський досвід і катехиза⁹

152. Досвід відіграє різну роль в катехизі і тому його необхідно постійно і відповідно оцінювати.

а) Він народжує в людині зацікавлення, питання, надії і хвилювання, роздуми і оцінки, що перероджуються в певне прагнення до перетворення життя. Завдання катехизі — допомогти людям відчути їх найважливіший досвід, оцінити у світлі Євангелія їхні питання і потреби, а також виховувати їх до нового влаштування життя. Таким чином людина буде здатна діяти активно і відповідально щодо Божого дару.

⁸ Див.: DCG (1971) 72.

⁹ Див.: DCG (1971) 74; СТ 22.

б) Досвід допомагає сприйняти християнське послання. Це добре відповідає діям Ісуса, який використовував людський досвід і ситуації, щоб вказати на есхатологічні й трансцендентні дійсності та підказати, яке ставлення до цих дійсностей треба виробити. Під цим оглядом досвід є обов'язковим посередником, щоб збагнути і прийняти правди, які становлять об'єктивний зміст Об'явлення.

в) Описані функції показують, що осмислений через віру досвід стає певним чином середовищем Об'явлення і реалізації спасіння, середовищем, в якому Бог згідно з педагогікою воплочення досягає людину своєю благодаттю і спасає її. Під цим кутом зору катехит повинен допомогти людині усвідомити її власні переживання, щоб вона могла прийняти запрошення Святого Духа до навернення, співпраці, надії, а через це — щораз більше вікривати Божий план щодо свого життя.

153. Освітлення досвіду вірою та інтерпретація його через віру стає постійним завданням катехитичної педагогіки. Вона не позбавлена труднощів, але її не можна забувати, щоб уникати штучних протиставлень чи інтегристичного розуміння правди.

Це стає можливим завдяки правильному застосуванню кореляції або взаємодії між глибоким людським досвідом¹⁰ та об'явленим посланням. Про це яскраво свідчить звітування пророків, проповідування Христа і навчання Апостолів. Тому воно також є головним і нормативним критерієм кожної зустрічі віри з досвідом людини в історії Церкви.

¹⁰ Тут маємо на увазі досвід, пов'язаний з «глобальними питаннями» людського буття: існування Бога, призначення людини, початок і кінець історії, правда про добро і зло, сенс страждання, любов... Див.: EN 53; СТ 22 і 39.

Вивчення напам'ять в катехизі¹¹

154. Катехиза є частиною тієї «Пам'яті» Церкви, яка зберігає серед нас живу присутність Христа¹². Отже, вправління пам'яті є фундаментальним аспектом педагогіки віри від самих початків християнства. Щоб уникнути небезпеки механічного запам'ятовування, воно повинно вписатися в різні функції розуміння, як-от: спонтанна реакція і рефлексія, момент діалогу і мовчання, усне повідомлення і письмова праця¹³.

Предметом запам'ятовування повинні стати насамперед головні формули віри, оскільки вони забезпечують її найбільш адекватний виклад, а також спільну доктринальну, культурну і лінгвістичну спадщину. Впевнене володіння мовами віри є обов'язковою умовою переживання віри.

Однак треба, щоб такі формули пропонувалися як висновок після попереднього пояснення, щоб вони були вірними християнському посланню. Сюди входять, крім того, деякі досить об'ємні формули і тексти з Біблії, з догм, літургії, а також добре відомі молитви християнської традиції (Апостольський Символ, Отче наш, Богородице Діво...) ¹⁴.

Квіти віри і побожності, якщо так можна висловитися, не з'являються і не ростуть в пустинях катехизи без зусиль запам'ятовування. Очевидно, щоб ці вивчені напам'ять тексти були разом з тим вкладені і в душу, зрозумілі в їх глибині, щоб стали джерелом особистого і спільнотного християнського життя ¹⁵.

¹¹ Див.: част. I, розд. 3; DCG (1971) 73; СТ 55.

¹² Див.: MPD 9.

¹³ Див.: СТ 55.

¹⁴ Див.: ССС 22.

¹⁵ Див.: СТ 55.

155. Зрозуміння формул віри і їх визнання у вірі можна ще глибше збагнути в рамках традиційної і корисної реалізації *traditio i redditio*, завдяки чому передаванню віри у катехизі (*traditio*) відповідає відповідь суб'єкта протягом цілої катехитичної мандрівки, а потім і життя (*redditio*)¹⁶.

Цей процес допомагає краще брати участь в отриманій правді. Правильною і зрілою є та особиста відповідь, яка повністю шанує автентичний зміст даних віри, а також виявляє розуміння мови, якою послуговуються, щоб цю віру висловити (*мова біблійна, літургійна, доктринальна...*).

Роль катехита¹⁷

156. Жодна методика, хоч би як вона була підтверджена досвідом, не звільняє катехита на жодному з етапів катехитичного процесу.

Харизма, дана йому Святим Духом, солідна духовність, виразне свідчення життям є душею кожної методики, і тільки особисті людські та християнські риси забезпечують добре використання текстів та інших робочих знарядь.

Катехит — це прямий посередник, який полегшує зв'язок між людиною і тайною Бога, а також між людьми у спільноті. Тому він повинен дбати про те, щоб його погляди на культуру, суспільне становище і стиль життя не створювали перешкод на шляху віри, а радше створювали більш сприятливі умови для того, щоб християнське послання шукати, приймати і глибше розуміти.

Катехит не забуває, що особисте навернення людей — це плід благодаті й свободи, а отже він чинить так, щоб його діяльність завжди підтримувалася вірою в Святого Духа і молитвою.

¹⁶ Див.: част. I, розд. 3: Катехуменат хрещення: структура й етапи.

¹⁷ Див.: DCG (1971) 71; див. част. V, розд. 1 і 2.

Врешті, суттєве значення має особистий зв'язок катехита з катехизованим. Він живиться щирою педагогічною турботою, розвинутим творчим підходом, пристосуванням і одночасно максимальним пошануванням свободи і зрілості особи.

Здійснюючи мудрий супровід, катехит виконує найцінніше в рамках катехитичного служіння: допомагає катехизованим зрозуміти покликання, до якого їх вибирає Бог.

Активна позиція і творчий підхід катехизованих¹⁸

157. Активна участь катехизованих у процесі їхнього формування повністю узгоджується не тільки з автентичним людським спілкуванням, але особливо з економією Об'явлення і спасіння. Адже віруючі на початку християнського життя покликані дати діяльну відповідь, індивідуальну чи групову, на Божий дар через молитву, участь у таїнствах та інших літургійних діях, через участь в еклезіальному і суспільному житті, через практику любові, розвиток великих людських цінностей, як-от: свобода, справедливість, мир, охорона творіння.

Отже, у катехизі катехизовані отримують завдання вправлятися у вірі, надії і любові, набувати здатності правильно оцінювати, зміцнювати особисте рішення навернення і християнського практикування життя.

Ті ж самі катехизовані, насамперед якщо йдеться про дорослих, можуть робити ефективний внесок у розвиток катехизи, підказуючи найрезультативніші шляхи зрозуміння і вираження послання, такі як «зрозуміння в дії», участь у пошуках і діалозі, обмін і співставлення точок зору.

¹⁸ Див.: DCG (1971) 75.

Спільнота, особа і катехиза¹⁹

158. Ефективність катехитичної педагогіки визначається тим, якою мірою християнська спільнота стає конкретним й еталоном пунктом віднесення для шляхів віри окремих людей. Це відбувається тоді, коли спільнота стає джерелом, місцем і метою катехизації. Отже, конкретно християнська спільнота стає реальним місцем свідчення віри, піклується вихованням своїх членів, приймає їх як Божа родина, стаючи живим і постійним середовищем зростання віри²⁰.

Окрім проповідування Євангелія завжди необхідний контакт людини з людиною за прикладу Ісуса й Апостолів. У такий спосіб легше задіюється особисте сумління, дар віри, як це притаманно діянню Святого Духа, а сила переконання значно збільшується²¹.

Значення групи²²

159. Група відіграє важливу роль у процесі розвитку особи. Це стосується також катехизи: катехиза дітей — сприяючи їх соціалізації, катехизації молоді, для якої група є немов би життєвою необхідністю у формуванні особистості, і для катехизи дорослих, які в групі розвивають стиль діалогу, ділення і християнську співвідповідальність.

Катехит, який бере участь у житті групи, а також усвідомлює її динамізм, належно оцінює його, визнає і поглиблює як своє першочергове і специфічне завдання — завдання бути в ім'я Церкви свідком Євангелія, бути здатним до участі в інших плодах його зрілої віри, а також второпно стимулювати спільний пошук.

¹⁹ Див.: част. IV, розд. 1.

²⁰ Див.: AG 14; DCG (1971) 35; CT 24.

²¹ Див.: EN 46.

²² Див.: DCG (1971) 76.

Християнська група, окрім того, що вона є дидактичним чинником, покликана бути досвідом спільнот і формою участі в еклезіальному житті, знаходячи у ширшій євхаристійній спільноті свою мету і своє повне вираження. Мовить Ісус: «Бо де двоє або троє зібрані в Моє ім'я, там Я серед них» (Мт. 18, 20).

Засоби масової інформації²³

160. «Першим сучасним “ареопагом” є світ засобів масової інформації, які об'єднують людство... Засоби масової інформації досягли такого рівня, що стали для багатьох людей головним знаряддям інформації та формування, орієнтиром і натхненником особистої, сімейної та суспільної поведінки»²⁴. Тому, окрім використання численних традиційних засобів, «використання засобів суспільної інформації набрало суттєвого значення для євангелізації та катехизації»²⁵. Дійсно, Церква мала би провину перед своїм Господом, якби не використовувала тієї потужної допомоги, яку людський розум щораз більше раціоналізує і вдосконалює... в них (засобах масової інформації) вона знаходить нові ефективні форми святого впливу, сучасний амвон; через них вона може промовляти до мас»²⁶.

До них можуть увійти, хоч і в різній мірі: телебачення, радіо, преса, платівки, магнітофонні стрічки, відео, компакт-диски, цілий сектор аудіо-візуальних засобів²⁷. Кожний засіб

²³ Див.: DCG (1971) 122-123; EN 45; CT 46; FC 76; ChL 44; RM 37; Папська Рада з питань засобів масової інформації. *Aetatis novae* (22 лютого 1992): AAS 84 (1992), 447-468; EA 71, 122-124.

²⁴ RM 37.

²⁵ Див.: Папська Рада з питань засобів масової інформації. *Aetatis novae*, 11.

²⁶ EN 45.

²⁷ Див.: CT 46.

відіграє певну власну роль, кожний вимагає специфічного застосування, кожний треба шанувати і належно оцінювати²⁸. Добра катехитична програма повинна враховувати ці допоміжні засоби. Розвиток взаємодопомоги між Церквами, щоб обмежити кошти на закупівлю і використання (іноді досить високі) є правдивим служінням справі Євангелія.

161. Щоб добре використовувати засоби масової інформації, працівники катехизи повинні серйозно подбати про вивчення, компетентне, а також кваліфіковане та актуальне їх використання. Проте насамперед, з огляду на сильний вплив засобів масової інформації на формування культури, не слід забувати, що «не досить використовувати їх для поширення християнського послання і вчення Церкви. Треба включити саме послання в цю «нову культуру», створену сучасними засобами інформації... з новими виражальними засобами, новими техніками, новими психологічними позиціями»²⁹. Тільки таким чином з Божою благодаттю євангельське послання зможе проникнути в свідомість кожної людини і розбудити найбільше особистих навернень і зацікавлень³⁰.

162. Працівники засобів масової інформації та їх користувачі повинні мати змогу отримати благодать Євангелія. Це мобілізує катехитів звернути увагу на специфічні категорії людей: працівників засобів масової інформації, яким треба показати Євангеліє як широкий горизонт правди, відповідальності, натхнення; сім'ї — як такі, що зазнають великого впливу засобів масової інформації, — для захисту їх (сімей), але насамперед задля вироблення більшої критич-

²⁸ Див.: DCG (1971) 122.

²⁹ RM 37.

³⁰ Див.: EN 45.

ності та кращих виховних можливостей³¹; молоде покоління, яке є користувачами і творцями засобів масової інформації. Всім нагадується, що «у використанні засобів масової інформації та у їх виборі необхідно дбати, з одного боку, про виховання критичного відчуття, оживленого любов'ю до правди, а з другого — про охорону свободи і пошану до гідності особи; треба також підтримувати автентичну культуру окремих народів»³².

³¹ Див.: FC 76.

³² ChL 44.

Частина IV

Адресати катехизи

Адресати катехизи

«Я зроблю тебе світлом народів, щоб моє спасіння дійшло до кінців світу» (Іс. 49, 6).

«І прибув Він у Назарет, де був вихований, увійшов своїм звичаєм суботнього дня в синагогу й встав, щоб читати. Йому подано книгу пророка Ісаї, і, розгорнувши книгу, Він натрапив на місце, де було написано:

“Господній Дух на мені, бо Він мене помазав. Послав мене нести Добру Новину бідним, звіщати полоненим визволення, сліпим прозріння, випустити пригноблених на волю, оповістити рік Господній сприятливий”.

А згорнувши книгу, Він віддав її слугі та й сів. Очі всіх у синагозі були пильно звернені на Нього. І Він почав до них говорити: “Сьогодні збулось це писання у вухах ваших”» (Лк. 4, 16-21).

«Царство стосується всіх»¹

163. На початку свого служіння Ісус сповіщає, що Він посланий звістувати убогим радісне послання², висловлюючи його, а потім підтверджуючи своїм життям, що Царство Боже призначене для всіх людей, починаючи від тих, які перебувають в найбільш скрутній ситуації. Дійсно, Він стає *катехитом* Божого Царства щодо всіх категорій людей: великих і малих, багатих і бідних, здорових і хворих, близьких і далеких, жидів і поган, чоловіків і жінок, простолюду

¹ RM 15; див. EN 49-50; CT 35; RM 14; і 23.

² Див.: Лк. 4, 18.

і можновладців, одиниць і груп... Він — до послуг кожного і цікавиться всіма потребами — потребами душі й тіла, оздоровлюючи і прощаючи, навчаючи й заохочуючи словом і ділами.

Ісус під кінець свого земного життя, запрошує учнів робити те ж саме, проповідувати Євангеліє всякому творінню³, «всім народам» (Мт. 28, 19; Лк. 24, 47); «аж до краю землі» (Ді. 1, 8), в кожному часі, «аж до кінця віку» (Мт. 28, 20).

164. Це завдання Церква здійснює упродовж двох тисяч років з безмірною різноманітністю досвіду звітування і катехизи, яку постійно збуджує Дух П'ятидесятниці, щоб виконати обов'язок євангелізації «перед греками і чужинцями, розумними і неуками» (Рм. 1, 14).

Таким чином формуються елементи педагогіки віри, в якій тісно пов'язані універсальна відкритість катехизи і її зразкове втілення у світ адресатів.

Значення і ціль цієї частини

165. Необхідність уваги до різних і відмінних ситуацій життя людей⁴ спонукає катехизу до пошуку різних шляхів, щоб зустрітися з ними і пристосувати християнський заклик і педагогіку віри до різних вимог⁵.

Таким чином, якщо розглядається початковий стан віри, відкривається дорога катехуменів і неофітів; зосередження уваги на розвиткові віри охрещених провадить до розмови про поглиблену катехизу або відновлюючу катехизу для тих, які ще потребують суттєвих порад. Якщо враховується фізичний і психічний розвиток катехизованих, то катехиза виразно змінюється відповідно до віку. Натомість враху-

³ Див.: Мр. 15, 15.

⁴ Див.: Введення.

⁵ Див.: DCG (1971) 77.

вання суспільно-культурних контекстів означає формування катехизи згідно з відповідними категоріями...

166. Не маючи можливості спеціально розглянути різні можливі типи катехизи, у цій частині будуть розглянуті лише деякі аспекти, які мають значення для будь-якої ситуації:

— загальні аспекти катехитичного пристосування (розділ 1);

— катехиза, пристосована до віку (розділ 2);

— катехиза для тих, які знаходяться в особливих ситуаціях (розділ 3);

— катехиза, пристосована до контексту (розділи 4 і 5).

Отже, оперативно розглядається проблема інкультурації щодо змісту віри, осіб та культурного контексту.

Партикулярні Церкви у своїх національних та регіональних катехитичних довідниках повинні подати більш специфічні й чіткіше визначені вказівки на основі конкретних умов і місцевих вимог.

РОЗДІЛ 1

Пристосування до адресата *Загальні аспекти*

Потреба і право кожного віруючого отримати відповідну катехизу¹

167. Кожна охрещена людина, оскільки є покликана Богом до зрілості віри, потребує, а отже має право на відповідну катехизу. Тому першочерговим завданням Церкви є надати їй відповідну і задовільну допомогу. Для цього насамперед слід пригадати, що адресатом Євангелія є «конкретна історична особа»², завжди закорінена в певну ситуацію, а також така, що перебуває під впливом психологічних, суспільних, культурних і релігійних умов, незалежно від того чи вона це усвідомлює, чи ні³.

У катехитичному процесі адресат повинен мати можливість бути діяльним, свідомим і відповідальним суб'єктом, а не просто мовчазним і пасивним споживачем⁴.

Потреба і право спільноти⁵

168. Увага до одиниці не повинна спричинити забуття того, що адресатом катехизи є християнська спільнота як така і кожна особа, яка належить до неї. Отже, якщо правда, що катехиза черпає свою енергію і правосильність з цілого життя Церкви, то правда також і те, що «від неї... найбіль-

¹ Див.: EN 49-50; СТ 14; 35.

² RH 13; див. EN 31.

³ Див.: RH 13-14; CCC 24.

⁴ Див.: DCG (1971) 75.

⁵ Див.: DCG (1971) 21.

пою мірою залежить не тільки поширення Церкви у світі та її кількісне зростання, але ще більше — її внутрішній розвиток і його узгодженість з Божим планом»⁶.

Тому необхідність пристосування Євангелія торкається спільноти як такої і її охоплює.

Пристосування вимагає, щоб зміст катехизи був немов би здоровою і відповідною поживою⁷

169. «І таке пристосоване проповідання Об'явленого Слова повинно залишитися законом для всієї євангельської проповіді»⁸. Це має внутрішнє богословське обґрунтування в тайні Воплочення, відповідає елементарним педагогічним вимогам здорового міжлюдського спілкування і віддзеркалює практику Церкви упродовж століть.

Таке пристосування слід розуміти як виключно материнську діяльність Церкви, яка вважає людей «Божою нивою» (1 Кр. 3, 9), яку не можна занедбувати, а слід з надією обробляти. Церква виходить назустріч кожній особі, ретельно враховує різноманітність ситуацій і культур, а також зберігає сопричастя багатьох в єдиному Слові, яке спасає.

Отже, Євангеліє проповідується автентично і живо як здорова і разом з тим відповідна пожива. Цей критерій повинен надихати кожну окрему ініціативу, йому повинні служити багатство творчих можливостей і геній катехита.

⁶ СТ 13.

⁷ Див.: GS 44; EN 63; СТ 31; CCC 24-25.

⁸ GS 44. У частині IV приймаються два поняття, оскільки вони вживаються Учительським Урядом Церкви і демонструють практичну корисність, а саме: пристосування та інкультурація. Першому поняттю надається значення уваги до особи, а другому — значення уваги до культурних контекстів.

Пристосування враховує різні обставини

170. Пристосування реалізується відповідно до різних обставин, в яких проповідується Боже Слово⁹. Вони визначаються «відмінностями культури, віку, духовного життя, а також суспільних і церковних ситуацій тих, до кого звернена катехиза»¹⁰. Їх треба дуже уважно обдумати.

Слід також нагадати, що в множинності ситуацій принцип пристосування завжди бере до уваги цілу особу і її сутнісну цілісність, згідно з вченням Церкви. Тому катехиза не затримується тільки на розгляді зовнішніх елементів даної ситуації, але завжди бере до уваги внутрішній світ особи, правду про людину — «оту першу дорогу, якою повинна крокувати Церква»¹¹. Це визначає процес пристосування, який є тим більше відповідний, чим більше зважуються питання, прагнення, потреби внутрішнього світу особи.

⁹ Див.: RM 33.

¹⁰ CCC 24.

¹¹ RH 14.

РОЗДІЛ 2

Катехиза, пристосована до віку

Загальні вказівки

171. Пристосована до різного віку катехиза — це суттєва вимога, яка стоїть перед християнською спільнотою. Адже, з одного боку, віра бере участь у розвитку особи, а з другого, — кожний період життя зазнає виклику, щоб надати йому християнського характеру і насамперед мусить зміцнюватися виконанням щораз нових завдань християнського покликання.

Отже, є необхідність в різних додаткових, пристосованих до віку, катехизах, викликана потребами і можливостями адресатів¹.

Тому слід неодмінно звертати увагу на всі складові, які вступають в гру: як антропологічно-еволюційні, так і богословсько-пасторальні — використовуючи також найновіші дані науки про людину і педагогічних наук, пристосованих до різного віку.

Необхідно також мудро зінтегрувати різні етапи дороги віри, особливо дбаючи про те, щоб катехиза дітей гармонійно доповнювалася в наступні періоди.

Також з цієї причини педагогічно правильним є покликатися на катехизу дорослих, а також — у її світлі — визначати катехизу в інші періоди життя.

Тут будуть названі лише деякі загальні елементи, подальша конкретизація є завданням катехитичних довідників партикулярних Церков і Конференцій Єпископату.

¹ Див.: СТ 45.

Катехиза дорослих²

Дорослі, до яких звернена катехиза³

172. Проповідування віри дорослим повинно широко враховувати пережитий ними досвід, а також обставини й проблеми, з якими вони стикаються у житті. Їх питання і потреби віри численні й різноманітні⁴.

Отже, можна виділити:

— віруючих дорослих, які живуть у відповідності з їх вибором віри і щиро прагнуть її поглиблення;

— дорослих, які, хоч і були охрещені, проте не були відповідно катехизовані або не дійшли до кінця шляху християнського втаємничення, або ж відійшли від віри, так що їх можна назвати «умовно катехуменами»⁵;

— неохрещених дорослих, яким відповідає справжній і властивий катехуменат⁶.

Слід також згадати дорослих, які походять з християнських віровизнань, що не є в повній єдності з католицькою Церквою.

Характерні елементи і критерії катехизи дорослих⁷

173. Катехиза дорослих стосується осіб, які мають право і завдання довести до зрілості даний їм Богом зародок віри⁸; вона скерована до людей, покликаних прийняти на себе

² Див.: DCG (1971) 20, 92-97; СТ 43-44; COINCAT. Катехиза дорослих у християнській спільноті (1990).

³ Див.: DCG (1971) 20; СТ 19, 44. COINCAT 10-18.

⁴ COINCAT 10-18.

⁵ СТ 44.

⁶ Див.: СТ 19.

⁷ Див.: DCG (1971) 92-94; СТ 43; COINCAT 20-25, 26-30, 33-84.

⁸ Див.: 1 Кор. 13, 11; Еф. 4, 13.

різні форми суспільної відповідальності, а також звертається до тих, які переживають зміни та іноді досить глибокі кризи. Тому віру дорослого треба постійно просвічувати, розвивати й оберігати, щоб людина набула тієї християнської мудрості, яка надає цілості, сенсу і надії різноманітному досвідові особистого, суспільного і духовного життя людини. Катехиза дорослих вимагає ретельно ідентифікувати типові риси дорослого християнина у вірі, прояви їх у цілях і змісті, визначення певних постійних елементів навчання, устійнення найефективніших методологічних вказівок, вибору форм і моделей. Особливої уваги заслуговує постать катехита дорослих і його формування, а також тих, які відповідальні за катехизу дорослих у спільноті⁹.

174. Серед критеріїв, які забезпечують автентичну й ефективну катехизу дорослих, слід пригадати такі¹⁰:

— увагу до адресатів – дорослих людей, як чоловіків, так і жінок, тобто звертаючи увагу на їх проблеми і досвід, на їх духовні й культурні ресурси, з повним пошануванням існуючих відмінностей;

— увагу до мирянського стану дорослих, яким хрещення дає можливість «стараючись про речі земні та впорядковуючи їх по-божому, шукати Царства Божого»¹¹, і разом з тим кличе їх до святості¹²;

— увагу до участі спільноти, яка має стати місцем, де дорослого приймають і підтримують;

— увагу до органічної душпастирської програми для дорослих, в якій катехиза поєднується з літургійним формуванням і практикою любові.

⁹ Див.: COINCAT 33-84.

¹⁰ Див.: Там само, 26-30.

¹¹ LG 31; див.: EN 70; ChL 23.

¹² Див.: ChL 57-59.

Загальні та особливі завдання катехизи дорослих¹³

175. Щоб відповісти на найпильніші потреби нашого часу, катехиза дорослих повинна запропонувати християнську віру в її цілісності, автентичності й систематичності, згідно з розумінням віри, яке має Церква, висуваючи на перший план проповідування спасіння, висвітлюючи різноманітні сьгоднішні труднощі, темряву, непорозуміння, забобони і упередження, показуючи духовний і моральний вплив послання, впроваджуючи в читання у вірі Святого Письма і в практику молитви. Основну роль у катехизі дорослих відіграє Катехизм Католицької Церкви, а з посиланням на нього — катехизми для дорослих окремих Церков.

Особливими завданнями катехизи дорослих є:

— *Підтримувати формування і дозрівання життя у Дусі Воскреслого Христа* з допомогою відповідних засобів, як-от: педагогіка таїнств, реколекції, духовне наставництво.

— *Виховувати вміння правильно оцінювати суспільно-культурні зміни нашого суспільства у світлі віри.* Таким чином християнський люд одержує допомогу у виборі справжніх цінностей, а також у визначенні небезпек нашої цивілізації і у виборі правильної позиції.

— *З'ясувати сучасні релігійні та моральні питання,* тобто ті питання, які стоять перед людьми нашого часу, наприклад, щодо громадської та особистої моралі, суспільних проблем, щодо виховання нових поколінь.

— *З'ясувати зв'язок, який існує між дочасною діяльністю і діяльністю еклезіальною,* показуючи виникаючі різниці та ускладнення, а отже, визначаючи міру відповідної взаємодії. Тому складовою частиною формування дорослих є суспільна доктрина Церкви.

— *Розвивати раціональні основи віри.* Правильне розуміння віри і її істин узгоджується з вимогами людського розу-

¹³ Див.: DCG (1971) 97.

му, а Євангеліє завжди актуальне й близьке. Отже, необхідним є ефективний розвиток пасторального мислення і християнської культури. Це дозволить подолати певні форми інтегризму та фундаменталізму, а також арбітральної та суб'єктивної інтерпретації.

— *Виховувати відповідальність за участь у місії Церкви і здатність вміло нести християнське свідчення в суспільстві.*

Дорослому треба допомогти відкрити, належно оцінити і актуалізувати те, що він отримав від природи і завдяки благодаті як в еклезіальній спільноті, так і живучи в людській спільноті. Таким чином він зможе оминати пастки масовості й анонімності, які особливо часто зустрічаються в деяких сучасних суспільствах і призводять до втрати самоідентичності та зменшення якостей та багатств, притаманних людині.

Спеціальні форми катехизи дорослих¹⁴

176. Існують ситуації та обставини, які вимагають особливих форм катехизи:

— катехиза християнського втаємничення або катехуменат дорослих: вона має структуру, виражену в *Обрядах християнського втаємничення дорослих*;

— катехиза Божого Народу у відповідно пристосованих традиційних формах, упродовж літургійного року або у спеціальній формі, якою є місії;

— катехиза удосконалення скерована до тих, які мають виховні завдання у спільноті, а саме, катехитів, або тих, які задіяні в апостоляті мирян;

— розвиваюча катехиза з нагоди особливо важливих подій життя, таких як подружжя, *хрещення дітей та інші тайнства християнського втаємничення*, у критичні періоди

¹⁴ Див.: част. I, розд. 2; DCG (1971) 96.

дозрівання, під час хвороби тощо; все це обставини, в яких люди найбільше схильні до пошуку справжнього сенсу життя;

— катехиза з нагоди особливого досвіду, як наприклад, початок трудового життя, військова служба, еміграція... це зміни, які можуть привести до внутрішнього збагачення, але також і до розгубленості, тому потребують світла і підтримки з боку Божого Слова;

— катехиза, яка стосується християнського використання вільного часу, особливо з нагоди канікул і туристичних подорожей.

Ці та багато інших форм катехизи доповнюють (але не підміняють) курси систематичної, органічної і постійної катехизи, яку кожна еклезіальна спільнота повинна забезпечити всім дорослим.

КАТЕХИЗА ДІТЕЙ¹⁵

Дитинство і його значення¹⁶

177. Цей вік, який традиційно поділяють на раннє дитинство, або дошкільний вік, та пізнє дитинство, якщо дивитись на нього очима віри і розуму, посідає особливу благодать початку життя. «...Період дитинства приносить цінні можливості для діяльності, що також спричиняється до будівництва Церкви, як і до гуманізації суспільства»¹⁷. Дитина, ставши Божою дитиною завдяки хрещенню, оголошується привілейованим членом Божого Царства¹⁸.

З різних причин сьогодні, може, частіше ніж вчора, дитина домагається повної пошани і допомоги у своїх потребах людського і духовного зростання, в тому числі за допо-

¹⁵ Див.: DCG (1971) 78-81; СТ 36-37.

¹⁶ Див.: DCG (1971) 78-79; ChL 47.

¹⁷ ChL 47.

¹⁸ Див.: Мр. 10, 14.

могою катехизи, якої ніколи не повинно бракувати дітям-християнам. Тому що, хто дав дитині життя, збагативши його даром хрещення, той має обов'язок постійно його підтримувати.

Характерні риси катехизи дітей¹⁹

178. Катехиза найменших тісно пов'язана з їх ситуацією і умовами життя, а також є справою багатьох складників виховання, які взаємно доповнюють один одного.

Можна назвати деякі чинники, що набувають особливого значення і є універсальними:

— Раннє і пізнє дитинство, яке розуміють і трактують згідно з його характерними рисами, — це час першої соціалізації та людського й християнського виховання в родині, школі й Церкві, а отже, його слід розглядати як вирішальний момент для майбутнього віри.

— Згідно з давньою традицією, це, звичайно, період, коли здійснюється християнське втаємничення, яке починається хрещенням. Прагнуть одночасно з прийняттям дитиною таїнств включити її в процес органічного виховання і впровадження в життя Церкви²⁰.

— В дитинстві процес катехизації повинен мати виключно виховний характер, дбати про розвиток тих людських якостей, які складають антропологічний субстрат життя віри, як-от: почуття довіри, безкорисливості, дарування себе, прохання, радісної участі... Виховання у молитві і впровадження у Святе Письмо є центральними аспектами християнського формування найменших²¹.

¹⁹ Див.: DCG (1971) 78-79; СТ 37.

²⁰ Див.: СТ 37.

²¹ Див.: Конгрегація у справах Божого культу. Довідник про святу літургію з участю дітей (1 листопада 1973): AAS 66 (1974), 30-46.

Нарешті, треба звернути увагу на два життєво важливі аспекти виховання, якими є сім'я та школа. Сімейна катехиза є до певної міри незамінима, насамперед тому, що це позитивне і привітне середовище, що вона включає приклад дорослих, що є першим безпосереднім практичним досвідом віри.

179. Школа — це для дитини входження в суспільство, ширше ніж сім'я, вона має можливість краще розвивати її інтелектуальні й емоційні здібності та поведінку. У школі часто пропонується специфічне релігійне навчання.

Все це вимагає від катехизи та катехитів постійної співпраці з батьками, а також шкільними вчителями, відповідно до можливостей кожної окремої ситуації²². Пастирі повинні пам'ятати, що коли вони допомагають батькам і вихователям добре виконувати їх місію, тоді будується Церква. Крім того, ця праця є винятковою нагодою для катехизи дорослих²³.

Діти, які не мають релігійної підтримки сім'ї або які не ходять до школи²⁴

180. Дійсно, є діти, і їх досить багато, які є дуже нещасні, оскільки їм бракує відповідної релігійної опори родини, бо вони не мають справжньої родини, тому що не ходять до школи або тому, що живуть в умовах суспільної нестабільності, покинуті або також через інші зовнішні фактори. Багато дітей навіть не охрещені; інші не розвивають мандрівки втаємничення. На християнській спільноті лежить завдання заопікуватися такими дітьми щиро, компетентно і реально допомагаючи їм, стараючись налагодити діалог з

²² Див.: DCG (1971) 79.

²³ Див.: DCG (1971) 78-79.

²⁴ Див.: DCG (1971) 80-81; СТ 42.

родинами, пропонуючи відповідні форми шкільного виховання, дбаючи про катехизу, що відповідає би конкретним можливостям і потребам дітей.

КАТЕХИЗА МОЛОДІ²⁵

Період, що передує дозріванню, підлітковий вік і юність²⁶

181. Загалом слід зауважити, що першими жертвами духовної і культурної кризи, яка охопила світ²⁷, стають представники молодого покоління. Правда також і те, що боротьба за краще суспільство вселяє в них велику надію.

Це повинно ще більше стимулювати Церкву до сміливого і творчого проповідування Євангелія молодому світові.

Під тим оглядом досвід підказує, що для катехизи корисно виділити в молодому віці періоди: вік, що передує дозріванню, підлітковий вік і юність, відповідно опираючись на результати наукових досліджень та умови життя в різних країнах.

У так званих розвинутих країнах особливо відчутною є проблема періоду, що передує періоду дозрівання; в цей період не враховуються достатньо труднощі, потреби і багатства людські та духовні молоді; тому відносно них можна говорити про вік відкинення.

Дуже часто в цей період хлопець чи дівчина, приймаючи таїнство миропомазання, закінчують процес втаємничення, але водночас майже повністю віддаляються від практикування віри²⁸. Це треба серйозно взяти до уваги, розвиваючи

²⁵ Див.: DCG (1971) 82-91; EN 72; СТ 38-42.

²⁶ Див.: DCG (1971) 83.

²⁷ Див.: Введення 23-24.

²⁸ В латинській Церкві таїнство миропомазання приймають окремо від хрещення (Прим. укр. ред.).

специфічну пасторальну турботу і використовуючи багаті виховні можливості самого процесу взаємнництва.

Що ж стосується двох інших категорій, то слід розрізняти підлітковий вік і юність, усвідомлюючи, що однозначно окреслити їх значення важко. Загалом цей період життя розуміють як такий, що передує відповідальності, притаманній дорослим.

Катехизу для молоді треба також глибоко проаналізувати і поглибити.

Значення молоді в суспільстві та в Церкві²⁹

182. Церква, дивлячись на молодь як на «надію», усвідомлює, що вона, молодь, є «великий виклик для майбутнього Церкви»³⁰.

Швидка і радикальна культурна й суспільна зміна, кількісний ріст, утвердження цілого періоду юності перед вступом у відповідальне життя дорослих, нестача робочих місць, а в деяких країнах — умови постійної відсталості, тиск споживацького суспільства — все це впливає на визначення світу молодих як світу, що перебуває в очікуванні, нерідко світу скептицизму й нудьги, більше того, світу страху і відкинення на узбіччя життя. Віддалення від Церкви або, принаймні, байдужість до неї стає для багатьох основним фундаментом. У цьому часто віддзеркалюється брак духовної і моральної підтримки сім'ї, а також недоліки отриманої катехизи.

З другого боку, в дуже багатьох молодих людях виникає дуже сильне і раптове прагнення до пошуку сенсу, до солідарності, до суспільної діяльності, до релігійного досвіду...

²⁹ Див.: DCG (1971) 82; EN 72, MPD 3; CT 38-39; ChL 46; TMA 58.

³⁰ GE 2; ChL 46.

183. З цього випливають певні наслідки для катехизи.

Служіння віри насамперед констатує світлу й темну сторони становища молоді, які конкретно наявні в різних регіонах і середовищах. Серцем катехизи є виразна пропозиція Христа юнакові з Євангелія³¹, звернена до всієї молоді й відповідно до виміру молодості, разом з уважним вникненням у її проблеми. Молоді люди з'являються в Євангелії як безпосередні співрозмовники Христа, який об'являє їм їх «незвичайне багатство» і разом з тим вказує їм програму їх особистого і спільного зростання, що має вирішальне значення для долі суспільства й Церкви³².

Отже, молодих людей не можна вважати тільки об'єктом катехизи, вони «є діяльним суб'єктом, активними учасниками євангелізації і творцями суспільного відновлення»³³.

Характерні риси катехизи молоді³⁴

184. Беручи до уваги обсяг завдання, на катехитичних довідниках партикулярних Церков, а також на національних та регіональних єпископських конференціях лежить завдання визначити у вузькому контексті, що потрібно робити на конкретних місцях.

Можна вказати певні спільні загальні напрямки:

— Треба взяти до уваги різноманітність релігійних ситуацій: є молоді люди навіть не охрещені; інші не завершили процес християнського втаємничення або переживають, іноді навіть серйозну, кризу віри; ще інші схиляються до вибору шляху віри або вже зробили цей вибір, але просять допомоги.

³¹ Див.: Мт. 19, 16-22; Іван Павло II. *Parati semper* (31 березня 1985): AAS 77 (1985), 579-628.

³² Див.: Іван Павло II. *Parati semper*, цит., № 3.

³³ Див.: DCG (1971) 89; ChL 46.

³⁴ Див.: DCG (1971) 84-89; СТ 38-40.

— Не можна забувати, що плідною буде та катехиза, яка може здійснюватися в рамках ширшого пасторального служіння для підлітків і молоді, яке враховує усю сукупність проблем, що стосуються їхнього життя. Для цього необхідно поєднати катехизу з певними процедурами, з відчитанням ситуації, з врахуванням даних науки про людину і виховання, зі співпрацею мирян і самої молоді.

— Добре керована діяльність групи, приналежність до молодіжних товариств³⁵ і особистий супровід молодих, до якого як важливий елемент належить духовне керівництво, є надзвичайно корисною допомогою для ефективної катехизи.

185. Серед різних форм молодіжної катехизи, залежно від обставин, треба передбачити молодіжний катехуменат для шкільного віку, катехизу християнського втаємничення, катехизу на визначені теми, інші принагідні та неформальні зустрічі...

Загалом, повинна бути запропонована нова катехиза для молоді, вона повинна реагувати на чутливість і проблеми юнацького віку, які мають характер богословський, етичний, історичний, суспільний... Особливе місце треба відвести вихованню у правді і свободі згідно з Євангелієм, формуванню совісті, вихованню любові, проблемі покликання, християнського обов'язку в суспільстві, місійної відповідальності за світ³⁶. Однак, треба зазначити, що сучасна євангелізація молодих часто змушена набувати радше *місійного виміру*, аніж суто *катехуменального*. І справді, ситуація часто вимагає від апостоляту серед молоді, щоб він був молодіжною анімацією *гуманізаційного* та *місійного характеру*, немов би першим обов'язковим кроком, щоб довести до зрілості най-

³⁵ DCG (1971) 87.

³⁶ Інші важливі теми: зв'язок між вірою і розумом; існування і сенс Бога; проблема зла; особа Христа; Церква; етичний порядок у зв'язку з суб'єктністю людини; зустріч чоловіка і жінки; соціальна наука Церкви...

більш сприятливі умови для суто катехитичного моменту. Тому, переважно характерною є інтенсифікація *докатехуменальної діяльності в рамках загального виховного процесу*.

Одна з вузлових проблем, за які слід взятися і розв'язати, стосується «мови» (*ментальність, вразливість, смаки, стиль, словник...*) між молоддю і Церквою (*катехиза, катехити*). Отже, наполягається на необхідності «пристосування катехизи до молодих, вміння перекладати на їх мову «терпеливо і мудро... Христове послання, не спотворюючи його»³⁷.

КАТЕХИЗА СТАРШИХ ОСІБ³⁸

Третій вік – Божий дар Церкви

186. У різних країнах світу зростання чисельності людей старшого віку становить нове специфічне душпастирське завдання Церкви. Ці люди, на яких дивляться як на пасивний об'єкт, що так чи інакше заваджає, повинні бути визнані Божим даром для Церкви і суспільства, до яких треба звернутися з відповідною катехизою. Це їх право і обов'язок, як і всіх християн.

Слід врахувати особисті, родинні та суспільні відмінності, а особливо випробування самотністю і ризик бути відкинутим на узбіччя життя. Сім'я відіграє найважливішу роль, оскільки в ній голошення віри може здійснюватися в атмосфері щирості й любові, які найкраще підтверджують важливість Божого Слова.

У будь-якому випадку, катехиза людей старшого віку додає до змісту віри сердечну присутність катехита й спільноти віруючих. Отже, слід сподіватися, що особи похилого віку братимуть повноцінну участь у катехитичному русі спільноти.

³⁷ СТ 40.

³⁸ Див.: DCG (1971) 95; ChL 48.

Катехиза повноти і надії

187. Катехиза людей похилого віку звертає увагу на специфічні аспекти їх стану віри: старша людина може досягнути свого віку з міцною та багатою вірою — тоді катехиза немов би приводить пройдений шлях до повного завершення, до стану подяки і довірливого очікування; інші переживають віру більш чи менш приховано зі слабою християнською практикою — тоді катехиза стає моментом нового світла і релігійного досвіду; іноді люди досягають старості з глибокими душевними і тілесними ранами — катехиза допомагає тоді пережити цю ситуацію завдяки молитві, прощенню і внутрішньому миру.

У будь-якому випадку, становище старшої людини вимагає катехизи надії, яка впливає з переконання в кінцевій зустрічі з Богом.

Для спільноти завжди є благом і багатством, якщо старша віруюча людина свідчить про віру, яка щораз більше виявляється в міру наближення великої хвилини зустрічі з Господом.

Мудрість і діалог³⁹

188. Біблія представляє нам старшу віруючу людину як символ особи, багатої мудрістю і страхом Божим, а отже такою, що має багатий життєвий досвід, що певним чином робить її природним «катехитом» спільноти. Така людина дійсно є свідком традиції віри, учителем життя, працівником любові. Катехиза належно оцінює цю благодать, допомагаючи старшій людині відкрити ті багаті можливості, які вона приховує в собі, допомагаючи їй прийняти роль катехита щодо дітей, для яких вони є цінними бабусями й дідусями, та по відношенні до молоді й дорослих. Таким чином здійснюється фундаментальний діалог між поколінням в рамках родини і спільноти.

³⁹ Див.: ChL 48.

РОЗДІЛ 3

Катехиза в особливих ситуаціях, середовищах і з урахуванням ментальності

Катехиза неповносправних і непристосованих¹

189. Кожна християнська спільнота вважає, що Господь особливою любов'ю обдаровує тих, які — особливо серед дітей — страждають від фізичних і розумових вад та інших недоліків. Розвиток суспільної та еклезіальної свідомості, а також безсумнівний поступ спеціальної педагогіки дозволяють сім'ї та іншим місцям виховання надати таким особам відповідну катехизу, на яку вони мають право як охрещені, а якщо не як охрещені — то як покликані до спасіння. Любов Отця до цих найслабших дітей і постійна присутність Ісуса і Його Духа ведуть до віри, що кожна особа, як би вона не була обмежена, здатна зростати у святості.

Виховання віри, яке охоплює насамперед сім'ю, вимагає відповідних і пристосованих до людини шляхів, враховує рекомендації педагогічних досліджень, результативно здійснюється в контексті цілісного виховання людини. Проте, слід уникати небезпеки того, що катехиза, через необхідність спеціалізована, відсувається на узбіччя спільнотного душпастирства. Щоб цього не сталося, християнська спільнота повинна постійно про це пам'ятати і про це дбати. Специфічні вимоги такої катехизи потребують від катехитів відповідної компетенції і стають причиною того, що їх служіння набуває ще більшої гідності.

¹ Див.: DCG (1971) 91; СТ 41.

Катехиза людей, викинутих на узбіччя життя

190. До цієї категорії людей катехиза повинна віднести тих, хто вже опинився на узбіччі життя, або таких, що близькі до цього стану: як-от, емігранти, втікачі, кочівники, особи без постійного місця проживання, хронічні хворі, узалеженні, в'язні... Урочисте слово Ісуса, яке кожний жест добра, виявлений «тим найменшим братам» (Мт. 25, 40; 25, 45), зачисляє до тих, які вчинені Йому, гарантує благодать доброї праці у важких середовищах. Постійні знаки важливості катехизи допомагають розпізнати різноманітність ситуацій, прийняти потреби і прохання кожної людини, зробити наголос на особистій зустрічі, поєднаній з щедрою і терпеливою посвятою, діяти з довір'ям і реалізмом, часто звертаючись до опосередкованих і принагідних форм катехизи. Спільнота повинна по-братерськи підтримувати катехитів, які посвячуються такому служінню.

Катехиза для різних груп

191. Сьогодні катехиза опинилася перед людьми, які через специфіку професії, а беручи ширше — специфіку культури, вимагають особливих підходів. Це стосується катехизи робітників, представників вільних професій, митців, людей науки, університетської молоді... Її рекомендується в рамках спільної мандрівки християнської спільноти.

Усі ці сектори вимагають, очевидно, компетентного нав'язання контакту і мови, відповідно підібраної для адресатів, щоб зберегти повну вірність посланню, яке проповідується².

² Див.: СТ 59.

Катехиза середовища

192. Служіння віри великою мірою враховує сьогодні середовища і контексти життя, оскільки там конкретизується життя людини, там вона зазнає впливів і їх спричинює, там людина виконує свої функції.

Взагалі, для прикладу, слід розглянути два великі середовища — середовище сільське і міське, які вимагають різних форм катехизи. Катехиза сільського середовища віддзеркалює потреби, які з'являються там, потреби, часто пов'язані з бідністю і нуждою, які часто супроводжуються страхом і забобонністю; це також середовища, багаті простотою, вірою в життя, почуттям солідарності, вірою в Бога і вірністю релігійним традиціям.

Катехиза міських середовищ повинна враховувати іноді крайню несхожість ситуацій, від виключних сфер добробуту до крайньої убогості і відкинення на узбіччя життя. Ритм життя призводить до стресів, полегшує пересування, часто з'являються тенденції до втечі й звільнення від обов'язків, існують ситуації гнітючої анонімності й самотності...

Треба думати про відповідне служіння віри для кожного з цих середовищ, належно готуючи катехитів, розробляючи відповідну допомогу, апелюючи до багатих можливостей засобів масової інформації...

РОЗДІЛ 4

Катехиза в суспільно-релігійному контексті

Катехиза в плюралістичних і ускладнених ситуаціях¹

193. Багато християнських спільнот існують в плюралістичному і секуляризованому світі², де можна зустріти різні форми невір'я і релігійної байдужості, але також живі форми культурного й релігійного плюралізму; у багатьох людей проявляються інтенсивні шукання твердих переконань і вартостей, хоча не бракує також фальшивих релігійних форм і нетвердого прийняття віри. Трапляється, що перед лицем такої складної ситуації багато християн відчувають стурбованість і розгубленість, бо не вміють ані підійти до цих ситуацій, ані оцінити звернення, яке в них звучить, а також відкидають регулярну релігійну практику і живуть так, немов би Бога не існує, часто звертаються до заміників — псевдорелігійних форм. Віра цих людей піддається випробуванням і наражається на небезпеки; є ризик, що вона згасне і завмре, якщо її постійно не оживлювати й не підтримувати.

194. Стає невідкличною євангелізаційна катехиза, або катехиза, «насичена євангельським соком і сформульована пристосованою до часу і людей мовою»³. Вона прагне виховувати християн з почуттям своєї тотожності як охрещених, віруючих і членів Церкви, відкритих для спілкування зі світом. Вона нагадує їм головні елементи віри, надихає їх на реальний процес навернення, поглиблює в них усвідом-

¹ Див.: EN 51-56; MPD 15.

² Див.: Вступ, 23-24.

³ EN 54.

лення правди і цінності християнського послання перед теоретичними і практичними застереженнями, допомагає їм обрати Євангеліє і жити ним у щоденному житті, робить їх спроможними обґрунтувати надію, яку вони несуть⁴, додає їм відваги для реалізації їх місійного покликання через свідощтво, діалог і проповідування.

Катехиза і народна релігійність⁵

195. У християнських спільнотах існують, як живий вимір католицької дійсності, специфічні вираження шукання Бога і релігійного життя, багаті запалом і чистотою, іноді, навіть, зворушливі у своїх проявах, які можна назвати «народним благочестям». «Воно несе у собі якийсь голод за Богом, який можуть відчувати лише прості та вбогі духом люди, воно дає людям силу для самопосягати і жертвенності аж до героїзму, коли йдеться про визнання віри. Воно дає загострене відчуття невимовних прикмет Бога: вітцівства, провидіння, постійної присутності й благодатної любові. Воно зроджує внутрі людини такі здатності, які де-інде рідко можна зустріти в такій мірі; терпеливість, свідомість несення хреста у щоденному житті, самозречення, зичливість до інших людей, повага»⁶. Це є дійсність багата, але разом з тим легко ранима, де віра, яка є її основою, потребує очищення і зміцнення.

Отже, виникає потреба катехизи, яка була б здатна відкритися для зрозуміння внутрішніх вимірів такого релігійного багатства і виявлення його безсумнівних вартостей, а також допомогти йому уникнути небезпеки фанатизму, забобонів, синкретизму та релігійного невігластва. «При доброму керівництві ця народна релігійність може щораз більше

⁴ Див.: 1 Пт. 3, 15.

⁵ Див.: DCG (1971) 6; EN 48; СТ 54.

⁶ EN 48.

спричинюватися до того, що наші народні маси дійсно зустрінуться з Бога в Ісусі Христі»⁷.

196. Також пошанування вірними Богородиці набрало різноманітних форм, відповідно до обставин часу і місця, різного сприйняття народів та їх відмінних культурних традицій. Форми, в яких виявилось богородичне благочестя, зазнають впливу часу і потребують оновленої катехизи, яка дозволить замінити в ній елементи, що проминають, оцінити постійні елементи, а також включити доктринальні дані, які були досягнені завдяки богословським рефлексіям і запропонованим навчанням Церкви.

Така катехиза дуже потрібна. Необхідно також, щоб вона передавала тринітарний, христологічний та еклезіальний виміри, які належать до суті маріології. Крім цього, верифікуючи або творячи практики богородичного благочестя, слід брати до уваги біблійний, літургійний, екуменічний та антропологічний аспекти⁸.

Катехиза в контексті екуменізму⁹

197. Кожну християнську спільноту підтримує Святий Дух, щоб вона пізнала своє екуменічне покликання в ситуації, в якій вона знаходиться і бере участь в екуменічному діалозі та ініціативах, спрямованих на реалізацію єдності християн. Отже, катехиза покликана набирати, завжди і всюди, «еку-

⁷ Там само.

⁸ Див.: Павло VI. *Marialis cultus* (2 лютого 1974), 24-25, 29; AAS 66 (1975), 134-136.141.

⁹ Див.: DCG (1971) 27; MPD 15; EN 54; CT 32-34; Папська Рада у справах підтримки єдності християн. Довідник застосування принципів і норм екуменізму (25 березня 1993), 61; AAS 85 (1993), 1063-1064; TMA 34; Іван Павло II. *Ut unum sint* (25 травня 1995), 18; AAS 87 (1995), 932.

менічного виміру»¹⁰. Вона реалізується насамперед через виклад цілого Об'явлення, депозит якого оберігає Католицька Церква, дотримуючись ієрархії істин¹¹. Потім катехиза підкреслює єдність віри, яка існує серед християн, і одночасно пояснює існуючі поділи і підказує, які треба зробити заходи, щоб їх подолати¹². Крім цього, катехиза будить і оживлює правдиве прагнення єдності, особливо через любов до Святого Письма і, врешті, вчить дітей, молодь і дорослих готуватися до життя в контактi з братами і сестрами, що належать до інших віровизнань, розвиваючи власну католицьку ідентичність в пошануванні віри інших.

198. При наявності різних християнських віровизнань єпископи можуть визнати доцільною або навіть обов'язковою деяку співпрацю в рамках релігійного навчання. Важливо, щоб при цьому католикам зі ще більшою турботою була забезпечена катехиза специфічно католицька¹³.

Також навчання релігії в школі, де є члени різних християнських віровизнань, набирає єкуменічної вартості, якщо там представляється автентична християнська доктрина. Адже таке навчання дає нагоди для діалогу, завдяки якому можна подолати незнання та пересуди, а також відкритися для кращого взаєморозуміння.

Катехиза і юдаїзм

199. Особливої уваги слід надати катехизі, що заторкує юдейську релігію¹⁴. Справді, «Церква, Божий народ Нового

¹⁰ СТ 32.

¹¹ Див.: UR 11.

¹² Див.: Довідник застосування принципів і норм єкуменізму, 190: цит., 1107.

¹³ Див.: СТ 33.

¹⁴ Див.: NA 4; Секретаріат у справах єдності християн (Комісія

Завіту, заглиблюючись у свою таємницю, відкриває свій зв'язок з жидівським народом, до предків якого Господь Бог промовляв»¹⁵.

«Навчання релігії, катехиза і проповідування повинні виховувати не тільки об'єктивність, справедливість і толерантність, а також здатність розуміти і вести діалог. Наші традиції надто пов'язані, щоб дозволити собі не знати одну одну. Необхідно заохочувати до взаємного пізнання на всіх рівнях»¹⁶. Метою катехизи є насамперед подолання будь-яких форм антисемітизму¹⁷.

Катехиза в контексті інших релігій¹⁸

200. Християни сьогодні часто живуть в міжрелігійному контексті, нерідко в умовах меншості. В такій ситуації, особливо у відношенні до ісламу, катехиза набирає великого значення і покликана взяти на себе делікатну відповідальність, з чого випливають різні завдання.

Насамперед вона поглиблює і зміцнює тотожність віруючих, особливо там, де вони становлять меншість, — через пристосування або відповідну інкультурацію, у неминучій конфронтації між Євангелієм Ісуса Христа і звітуванням інших релігій. У цьому процесі незамінними є солідні і ревні християнські спільноти, а також добре підготовані катехити.

у справах релігійного зв'язку з юдаїзмом). Жиди і юдаїзм у католицькому проповідуванні й катехизі (24 червня 1985).

¹⁵ CCC 839.

¹⁶ Жиди і юдаїзм..., VII.

¹⁷ Див.: NA 4.

¹⁸ Див.: EN 53; MPD 15; ChL 35; RM 55-57; CCC 839-845; TMA 53; Папська Рада у справах міжрелігійного діалогу і Конгрегація у справах євангелізації народів. Діалог і звітування (19 травня 1991): AAS 84 (1992), 414-446; 1263.

По-друге, катехиза допомагає усвідомити присутність інших релігій. Вона обов'язково допомагає вірним розрізнити в них елементи, що суперечать християнському звітуванню, а також виховує їх до прийняття євангельських зерен (*semina Verbi*), які знаходяться в цих релігіях і можуть бути автентичним *євангельським приготуванням*.

По-третє, катехиза розвиває у всіх віруючих автентичне місійне почуття. Воно проявляється в ясному свідченні віри, в повазі і взаєморозумінні, в діалозі та співпраці задля захисту прав людини, в діяльності на користь бідних, а також там, де це можливо, у безпосередньому проповідуванні Євангелія.

Катехиза і «нові релігійні рухи»¹⁹

201. В атмосфері релігійного і культурного релятивізму, а іноді також через неправильну позицію християн, з'являються сьогодні «нові релігійні рухи», які називають також сектами чи культами, різноманітні щодо назв і тенденцій, котрі важко органічно й точно систематизувати. Наскільки це можливо, розрізняються рухи: християнського походження; ті, що виростають зі східних релігій; а також такі, що пов'язані з езотеричними традиціями. Вони викликають тривогу з огляду на доктрини і практики, які часто віддаляються від змісту християнської віри. Отже, для християн, віра яких зазнає випробувань, треба розвивати «євангелізаційне заангажування, а також інтегральну і систематичну катехизу, яка повинна супроводжуватися свідченням впрова-

¹⁹ Секретаріат у справах єдності християн; Секретаріат у справах нехристиян; Секретаріат у справах невіруючих; Папська Рада у справах культури. *Явище сект і нових релігійних рухів*: Душпастирський заклик (*L'Osservatore Romano*, 7 травня 1986).

дження її в життя»²⁰. Отже, ідеться про те, щоб допомогти вірним уникнути серйозної пастки невігластва і забобонності, правильно сприйняти Святе Письмо, розбудити в них живий досвід молитви, обороняючи їх від сіячів облуди, виховуючи в них відповідальність за отриману віру, з багатством євангельської любові виходити назустріч небезпекам, які таяться в самотності, бідності, стражданнях. Беручи до уваги релігійні прагнення, які можуть виражати ці рухи, вони заслуговують на те, щоб бути визнаними «ареопагом євангелізації», найважливіші проблеми якого можуть бути розв'язані. «Церква має безмірне духовне насліддя і може запропонувати його людству в Христі, який говорить про себе, що Він — Путь, Істина і Життя²¹» (пор. Йо. 14, 6).

²⁰ *Явище сект і нових релігійних рухів*: Душпастирський заклик, 5, 4.

²¹ RM 38.

РОЗДІЛ 5

Катехиза в суспільно-культурному контексті¹

Катехиза і сучасна культура²

202. Катехиза, як і євангелізація взагалі... має своїм завданням прищеплювати силу Євангелія в саму суть культури і в її форми³. Принципи пристосування та інкультурації катехизи були розглянуті у попередніх розділах⁴. Тут достатньо ствердити, що обов'язковим і винятковим проводирем викладу катехизи є «правило віри», пояснене Учительським Урядом Церкви і поглиблене богослов'ям. Не слід також забувати, що історія катехизи, особливо в період Отців Церкви, з багатьох причин є історією інкультурації віри і як така заслуговує на те, щоб її вивчали і про неї роздумували. З другого боку, це історія, яка ніколи не припиняється і яка вимагає довгих періодів постійної асиміляції Євангелія.

У цьому розділі будуть викладені методичні рекомендації для виконання завдання, що є настільки ж необхідне, наскільки і вимогливе, важке, наразене на ризик синкретизму

¹ Див.: част. II розд. 1; DCG (1971) 8; EN 20, 63; CT 53; RM 52-54; Іван Павло II. Звернення до членів Міжнародної Ради у справах катехизи. – *L'Osservatore Romano*, 27 вересня 1992; Конгрегація у справах Божого культу, богослужінь та святих таїнств. *Римська літургія та інкультурація* (25 січня 1985): AAS 87 (1995), 288-319; Міжнародна богословська комісія. *Commissio theologica* на тему віри та інкультурації (3-8 листопада 1988). Див.: також, Іван Павло II. *Ecclesia in Africa*, цит.; промови під час апостольських подорожей.

² Див.: EN 20, 63; CT 53; RM 52-54; CCC 172-175.

³ Див.: CT 53.

⁴ Див.: част. II розд. 1.

та інших непорозумінь. Можна сказати, коли йдеться про цю, сьогодні особливо важливу, тему, що існує необхідність більшої систематизації і універсальної рефлексії над досвідом катехизи.

Завдання катехизи в інкультурації віри⁵

203. Ці завдання творять органічну цілість і викладені тут синтетично:

— глибоко пізнати культуру людей і ступінь її проникнення в їх життя;

— визнати наявність культурного виміру в самому Євангелії, стверджуючи, що це не впливає з якогось людського культурного *humus*, а з другого боку, визнаючи, що Євангеліє не ізольоване від культур, в які воно вписалося на початку і виражалося упродовж віків;

— проповідувати глибоку зміну і навернення, яке Євангеліє, як «перетворююча і відроджуюча»⁶ сила, здійснює в культурах;

— свідчити про трансцендентність і невичерпність Євангелія в культурі, а водночас шукати присутні в ній євангельські зерна;

— прагнути до нового висловлення Євангелія відносно євангелізованої культури, шукаючи такої мови віри, яка була би спільним насліддям вірних, а отже, підставовим чинником сопричастя;

— зберегти інтегральний зміст віри Церкви, а також потурбуватися про те, щоб пояснення та ілюстрація доктринальних формул Традиції були запропоновані з урахуванням культурної та історичної ситуації адресатів, щоб уникнути спотворення та перекручення змісту.

⁵ Див.: СТ 53.

⁶ СТ 53.

Методологічний процес

204. Катехиза, уникаючи будь-якого маніпулювання культурою, не може також обмежитись простим протиставленням їй Євангелія «в декоративний спосіб», вона повинна запропонувати його «з нутра, від життєвого центру»⁷ аж до коренів культури і культур людини.

Це витворює динамічний процес, який складається з різних, пов'язаних між собою, моментів: зусилля слухання, культури людей, відлуння Божого Слова (прикмета, заклик, знак...); розрізнення того, що є автентичною євангельською вартістю чи принаймні вартістю, відкритою на Євангеліє; очищення того, що перебуває під знаком гріха (пристрасті, структури зла...) або людської слабості; розворушення людей, стимулювання позиції радикального навернення до Бога, діалогу з іншими, терпеливого внутрішнього дозрівання.

Необхідність і критерії оцінки

205. У фазі оцінки, особливо необхідної у випадку початкового прагнення чи спроби, слід звернути увагу, чи не проникли в катехитичний процес елементи синкретизму. У такому випадку прагнення інкультурації виявилися би небезпечними і помилковими, їх слід би було скоригувати.

Говорячи позитивно, правильною є така катехиза, яка не тільки спричиняється до асиміляції інтелектуального змісту віри, але також торкається серця і перемінює поведінку. Таким чином катехиза породжує динамічне та уніфіковане вірою життя, наповнює простір між тим, у що віряться, і тим, що переживається, між християнським посланням і культурним контекстом, стимулює плоди святості.

⁷ EN 20.

Відповідальні за процес інкультурації

206. «Інкультурація повинна охопити цілий Божий народ, а не тільки вузьке коло експертів, бо відомо, що народ віддзеркалює автентичне почуття віри, яке ніколи не можна втрачати з виду. Процесом інкультурації треба керувати і стимулювати його, але не приспішувати, щоб не викликати в християн негативних реакцій; він повинен бути вираженням життя спільноти, тобто, визрівати у лоні спільноти, а не бути виключно плодом наукових досліджень»⁸. Прагнення до втілення Євангелія, що є специфічним завданням інкультурації, вимагає участі в катехизі всіх тих, хто живе в тому самому культурному контексті: духовенства, працівників душпастирства (катехитів), мирян.

Привілейовані форми і шляхи

207. Серед форм, найбільш пристосованих до інкультурації віри, треба пригадати катехизу молоді й дорослих, з огляду на можливість найтісніше пов'язати віру і життя. Не можна забути про інкультурацію віри в християнському втаємниченні з огляду на важливі культурні наслідки такого процесу: набування нових мотивацій життя, виховання совісті, розуміння біблійної і сакраментальної мови, пізнання історичного чинника в християнстві.

Літургійна катехиза є привілейованою завдяки багатству знаків, якими виражається послання, і доступності для великої частини Божого народу; треба також наново оцінити зміст текстів літургійних читань, структуру літургійного року, недільні проповіді та інші особливо важливі нагоди для катехизи (*шлюб, похорон, відвідування хворих, храмові празники тощо*). Центральне місце займає турбота про родину, найважливіший посередник, що впроваджує до конкрет-

⁸ RM 54.

ного проповідування віри. Особливого значення набуває багатонаціональна і багатокультурна катехиза, оскільки вона веде до ще кращого відкриття і врахування багатств різних груп у прийнятті віри і її новому вираженні.

Мова⁹

208. З багатьох причин інкультурація віри є справою мови. Це передбачає, щоб катехиза шанувала і доцінювала власну мову послання, передовсім біблійну мову, але також історично традиційну мову Церкви (*Символ віри, літургія*) і так звану доктринальну мову (*догматичні формули*); окрім цього необхідно, щоб катехиза сконтактувалася з формами і власними поняттями культури людини, до якої вона звертається; врешті треба, щоб катехиза стимулювала нові вираження Євангелія в культурі, в яку воно було прищеплене.

У процесі інкультурації Євангелія катехиза не повинна боятися використання традиційних формул і технічних понять віри, а повинна надати їм значення і показати їх екзистенціальне наповнення. З другого боку, завданням катехизи є знайти «відповідну мову для всіх сучасних дітей, молоді та інших категорій людей: мову, притаманну студентам і науковцям, освіченим, невченим або тим, що мають низький рівень культури, навіть фізично чи розумово неповносправним та іншим»¹⁰.

Засоби масової інформації

209. З мовою тісно пов'язані способи комунікації. Однією з найефективніших і найпереконливіших є мова *засобів масової інформації*. «Сама євангелізація сучасної культури у великій мірі залежить від їх впливу»¹¹.

⁹ Див.: СТ 59.

¹⁰ СТ 59.

¹¹ RM 37.

Посилаючись на те, що було сказано на цю тему в іншому місці¹², пригадаємо деякі чинники, корисні для результатів інкультурації: ширше використання засобів масової інформації відповідно до їх специфічної комунікаційної вартості, намагання добре зрівноважити мову образу з мовою слова; збереження автентичного релігійного почуття у вибраних формах вираження; сприяння зрілій критичності користувачів та поштовху до особистого поглиблення того, що було отримане через засоби масової інформації; розробка відповідних катехитичних посібників для використання в засобах масової інформації; плідна співпраця тих, які працюють у душпастирстві¹³.

210. Визнаним центральним знарядям у процесі інкультурації є катехизм. Насамперед Катехизм Католицької Церкви, в якому треба вміти «визначити широкий діапазон допомоги... також для інкультурації, яка, щоб бути ефективною, ніколи не може перестати бути правдивою»¹⁴.

Катехизм Католицької Церкви безпосередньо вимагає редакції пристосованих місцевих катехизмів, в яких будуть враховані пристосування, необхідні через «різниці культури, віку, духовного життя, а також суспільних та еклезіальних ситуацій тих, до кого звернена катехиза»¹⁵.

Антропологічні середовища і культурні тенденції

211. Євангеліє наголошує на катехизі відкритій, великодушній і сміливо зверненій до людей там, де вони живуть, особливо стикаючись з тими вузловими пунктами життя, в

¹² Див.: част. III, розд. 2.

¹³ Див.: DCG (1971) 123.

¹⁴ Іван Павло II. Звернення до членів COINCAT.

¹⁵ CCC 24. Див.: FD 4.

яких відбуваються елементарні і фундаментальні культурні обміни, як-от: сім'я, школа, середовище праці, вільний час.

Важливо також, щоб катехиза вміла розрізнити і проникнути в ті антропологічні середовища, в яких культурні тенденції мають більший вплив на витворення і розповсюдження моделей життя, таких, як міська модель, туристичний та еміграційний наплив, молодіжне середовище та інші суспільно важливі явища...

Врешті, є багато «сфер людської діяльності, які треба просвітити світлом Євангелія»¹⁶; до них належать культурні простори, які називаються «сучасними ареопагами». Це простір комунікації; простір суспільної праці задля миру, розвитку, визволення народів, охорони сотвореного; простір захисту прав людини, насамперед прав національних меншин, жінки й дитини; простір наукових пошуків і міжнародних відносин...

Втручання в конкретних ситуаціях

212. Процес інкультурації, здійснюваний за допомогою катехизи, покликаний до постійного співставлення багатьох конкретних ситуацій. Ми маємо намір назвати тут деякі з них, які зустрічаються частіше і мають більше значення.

Найперше треба розрізнити інкультурацію в країнах з недавніми християнськими початками, де перше місійне звітування ще має утвердитися, та інкультурацію в країнах християнської традиції, які потребують нової евангелізації.

Тоді слід взяти до уваги напружені й конфліктні ситуації щодо таких чинників, як плюралізм етнічний, плюралізм релігійний, різниці у розвитку, інколи разючі, рівень міського і позаміського життя, системи домінуючого значення, які в деяких країнах перебувають під впливом переважаючої секуляризації, а в інших — під впливом сильної релігійності.

¹⁶ RM 37.

Врешті, треба старатися враховувати важливі з точки зору культури тенденції на даній території, представлені різними суспільними та професійними групами, такими як групи людей науки і культури, світ праці, молодь, емігранти, іноземці, неповносправні...

Загалом, «християнське формування у найвищій мірі повинно брати до уваги культуру даного регіону, яка робить власний внесок у справу формування і допомагає оцінити вартості як даної культурної традиції, так і ті, котрі пропонує сучасна культура. Необхідно також звернути належну увагу на різні культури, які можуть співіснувати в середовищі того самого населення чи народу»¹⁷.

Завдання місцевих Церков¹⁸

213. Інкультурація є обов'язком партикулярних Церков і стосується усіх середовищ християнського життя. Власне з огляду на природу інкультурації, яка здійснюється у конкретній і специфічній ситуації, «належна оцінка партикулярних Церков може тільки збагатити Церкву. Це є невідкличне і обов'язкове»¹⁹.

До певної міри всюди єпископські конференції пропонують з цією метою катехитичні довідники (і аналогічні засоби), катехизми і посібники, лабораторії та центри формування. У світлі того, що говориться у цьому довіднику, стає необхідним перегляд і доповнення місцевих вказівок, які стимулюють співпрацю дослідницьких центрів, використовують досвід катехитів, сприяють участі самого Божого народу.

¹⁷ ChL 63.

¹⁸ Див.: част. V, розд. 4.

¹⁹ EN 63.

Керовані ініціативи

214. Важливість аргументу, а з другого боку неминучий дослідницький та експериментальний етап, вимагають ініціатив від уповноважених пастирів. Такими ініціативами є:

— сприяння широкій і докладній катехизі, що служить подоланню серйозної перешкоди, яка постає перед кожною інкультурацією – невігластво або фальшиве інформування. Це робить можливим той діалог і безпосереднє включення тих людей, які краще вказують ефективні шляхи звістування;

— реалізація передового досвіду інкультурації віри в рамках прийнятої Церквою програми; особливої ролі набуває практика катехуменату дорослих згідно з *Обрядами християнського втаємничення дорослих*;

— якщо на тій самій еклезіальній території існують численні етнічно-мовні групи, то природно запропонувати вказівки і довідники перекладені різними мовами, підтримуючи тим самим, через різні Центри формування, однорідну катехитичну службу для всіх груп;

— започаткування діалогу взаємного слухання і сопричастя між місцевими Церквами, а також між ними і Апостольською Столицею. Це уможливить обмін досвідом, критеріями, шляхами, а також найкращими і найбільш пристосованими робочими знаряддями інкультурації.

Частина V

**Катехиза
в партикулярній Церкві**

Катехиза в партикулярній Церкві

«Потім вийшов на гору й покликав тих, що їх сам хотів, і вони підійшли до Нього. І Він призначив дванадцятьох, щоб були при ньому, та щоб їх посилати із проповіддю; і дав їм владу виганяти бісів» (Мр. 3, 13-15).

«Щасливий ти, Симоне, сину Йонин, бо не тіло і кров це тобі відкрили, а Отець Мій Небесний. Тож і Я тобі заявляю, що ти — Петро (скеля), і що Я на цій скелі збудую мою Церкву» (Мт. 16, 17-18).

Єрусалимська Церква, натхнена Святим Духом, народжує Церкви: «Церкву Божу, що в Коринті» (1 Кор. 1, 2); «Церкви азійські» (1 Кор. 16, 19); «Церкви Юдеї» (Гал. 1, 22); «Сім Церков: в Ефесі, Смірні, Пергамоні, Тіятирах, Сардах, Філадельфії, Лаодікеї» (пор.: Од. 2, 1-3, 22).

Значення і ціль цієї частини

215. З того, що представлене в попередніх частинах про природу катехизи, її зміст, педагогіку та адресатів, впливає катехизаційне душпастирство, яке конкретно реалізується в партикулярній Церкві.

У п'ятій частині будуть представлені його найважливіші елементи.

216. У першому розділі буде розглянуто катехитичне служіння та його працівники. За катехизу відповідальні всі, хоча різною мірою. Єпископи, священики, диякони, монахи і миряни працюють в ній відповідно до їх специфічної відповідальності й харизми.

У другому розділі аналізується формування катехитів, що є вирішальним елементом катехитичної праці. Якщо важливо забезпечити катехизу відповідними знаряддями, то ще важливіше — підготувати справжніх катехитів.

У третьому розділі обговорюється, в яких конкретно *міцях* реалізується катехиза.

У четвертому розділі будуть досліджені ті аспекти, які найбезпосередніше стосуються організації катехизи: відповідальні структури, координація катехизи та деякі власні завдання катехизації.

Поради і міркування, запропоновані у цій частині, не можуть безпосередньо і одночасно застосовуватися у всіх частинах Церкви. Для тих народів і держав, в яких катехизація ще не могла досягти достатнього рівня розвитку, ці поради і міркування підказують тільки ряд цілей, до яких треба поступово прямувати.

РОЗДІЛ 1

Катехитичне служіння в партикулярній Церкві та його працівники

Партикулярна Церква¹

217. Проповідування, поширення і переживання Євангелія здійснюються в партикулярній Церкві², або в єпархії³. Партикулярна Церква складається зі спільноти учнів Ісуса Христа⁴, які живуть, вщеплені у визначений суспільно-культурний простір. У кожній партикулярній Церкві «уприсутнюється... Вселенська Церква з усіма своїми суттєвими елементами»⁵. Справді, Вселенська Церква, запліднена Святим Духом в день П'ятидесятниці, як перша клітина «народжує дочірні партикулярні Церкви, виражається в них»⁶. Вселенська Церква, як Тіло Христа, проявляється таким чином як «Тіло Церков»⁷.

¹ В частині V, як і в цілому документі, визначення «*партикулярна Церква*» стосується єпархій і прирівняних до них Церков (СІС 368). Вираз «*місцева Церква*» відноситься до групи партикулярних Церков на якомусь терені або в рамках якогось народу, а також до сукупності народів, об'єднаних між собою особливими зв'язками. Пор.: част. I, розд. 3: *Катехиза: діяльність еклезіальної природи* і част. II розд. 1: *Еклезіальність євангельського послання*.

² Як вказує LG 26а, в Новому Завіті правосильні зібрання вірних отримують назву «Церков»; див. біблійні тексти, які відкривають цю частину Довідника.

³ Див.: CD 11.

⁴ Партикулярна Церква описується насамперед як «*частина Божого народу*» (CD 11).

⁵ Конгрегація у справах віровчення. *Communio notio*, 7: AAS 85 (1993), 842.

⁶ Там само, 9б.

⁷ LG 23б, яка покликається на свідчення св. Іларія з Пуатьє, Ps. 14, 2 (PL 9, 206) і св. Григорія Великого. *Moralia* IV, 7, 12 (PL 75, 643 C).

218. Проповідування Євангелія і Євхаристія — це дві опори, на яких будується і навколо яких об'єднується партикулярна Церква, яка також «призначена для євангелізації»⁸.

Катехиза — це основна євангелізаційна діяльність кожної партикулярної Церкви. Завдяки їй єпархія пропонує всім своїм членам і всім, хто наближається до прагнення ввірити себе Ісусові Христові, процес формування, який дозволяє пізнавати, священнодіяти, переживати і проповідувати Євангеліє у рамках свого культурного горизонту. Таким чином, визнання віри — мета катехизи — може бути проповідуване учнями Христа «нашими мовами»⁹. Як і в день П'ятидесятниці, так і сьогодні Христова Церква, «присутня і діюча»¹⁰ в партикулярних Церквах, «говорить усіма мовами»¹¹, оскільки подібно до дерева, яке росте, вона пускає своє коріння в усі культури.

Катехитичне служіння в партикулярній Церкві

219. В сукупності служінь та урядів, з допомогою яких партикулярна Церква реалізує свою євангелізаційну місію особливе місце займає катехитичне служіння¹². Воно має такі характерні риси:

а) Катехизація в єпархії — це спільне служіння¹³, реалізоване через священників, дияконів, монахів і мирян в єдно-

⁸ EN 14.

⁹ Ді. 2, 11.

¹⁰ Конгрегація у справі віровчення. *Communio notio*, 7: цит., 842.

¹¹ Конгрегація у справах віровчення. *Communio notio*, 9б: цит., 843; пор. АГ 4.

¹² Визначення «катехитичне служіння» вживається в СТ 13.

¹³ Треба підкреслити характер *єдиного служіння*, яким є катехиза в партикулярній Церкві. «Суб'єктом» великої євангелізаційної праці є партикулярна Церква. Це вона звістує, проповідує Євангеліє, священнодіє... Працівники «служать» цьому служінню і

сті з єпископом. Ціла християнська спільнота повинна відчувати відповідальність за це служіння. Хоча священники, монахи і миряни спільно здійснюють катехизу, проте роблять вони це різними способами, кожний відповідно до свого специфічного становища в Церкві (*висвячені священнослужителі, богопосвячені особи, вірні християни*)¹⁴. Завдяки їм, в різноманітності функцій, катехитичне служіння цілісно пропонує Боже Слово і свідчення Церкви. Якби забракло якоїсь із цих форм присутності, катехиза втратила би частину свого багатства і свого значення.

б) Крім того, йдеться про еклезіальне служіння, необхідне для зростання Церкви. Це не є діяльність, яку можна би було реалізувати у спільноті приватно або з чисто приватної ініціативи. Воно здійснюється від імені Церкви згідно з дорученою місією.

в) Катехитичне служіння серед сукупності еклезіальних служінь та урядів має власний характер, який впливає зі специфіки катехитичної роботи в рамках процесу евангелізації. Завдання катехита як вихователя віри відрізняється від завдань інших працівників душпастирства (*літургія, харитативна й суспільна діяльність...*), хоча, очевидно, він повинен діяти у співпраці з ними.

г) Щоб катехитичне служіння в єпархії було результативним, воно мусить розраховувати на інших працівників (не обов'язково на безпосередніх катехитів), які підтримують катехитичну діяльність, виконуючи дуже важливі завдання, такі як формування катехитів, опрацювання матеріалів, рефлексія, організація і планування. Ці працівники, разом з катехитами, співпрацюють у єдиному єпархіальному катехи-

діють «від імені Церкви». Ця «еклезіальність» катехизи має важливі богословські, духовні й душпастирські наслідки.

¹⁴ Див.: СТ 16: «Відповідальність спільна й відмінна». Див.: також примітку 55 в пункті 50, в якій пояснюється поняття «служіння Слова».

тичному служінні, хоча не всі виконують однакові ролі і мають не однакові повноваження.

Християнська спільнота і відповідальність за катехизацію

220. За катехизу відповідальна ціла християнська спільнота. Християнське втаємничення повинно «довершуватися не тільки катехитами чи священиками, але цілою громадою вірних»¹⁵. Також і постійне виховання віри є обов'язком цілої спільноти. Отже, катехизація — це виховання, яке реалізується виходячи зі специфічної відповідальності кожного члена спільноти, в контексті або середовищі спільноти, багатому зв'язками, щоб катехумени і катехизовані активно включилися в життя спільноти.

Християнська спільнота стежить за розвитком катехизації дітей, молоді і дорослих як за тим, що їй стосується і до чого вона безпосередньо залучена¹⁶. Також саме християнська спільнота в кінці катехитичного процесу приймає катехизованих до братнього середовища, «забезпечуючи їм такі умови, щоб вони якнайповніше могли жити тим, чого навчилися»¹⁷.

221. Християнська спільнота не тільки багато дає групі катехизованих, але також багато від них отримує. Новонавернені, насамперед молодь і дорослі, пригортаючись до Ісуса Христа, вносять до спільноти, яка їх приймає нове багатст-

¹⁵ AG 14. Щодо цього висловлюється СТ 16: «Катехизація була і завжди буде справою, до якої ціла Церква мусить почуватися зобов'язаною і до якої повинна прагнути». Див.: також: MPD 12; RICA 12; CIC 774, 1.

¹⁶ Див.: DCG (1971) 35: «Катехиза повинна підкріплюватися свідченням церковної спільноти». Див.: част. IV. розд. 2.

¹⁷ СТ 24.

во, людське і релігійне. Таким чином спільнота зростає і розвивається, оскільки катехизація провадить до зрілості віри не тільки катехизованих, а й саму спільноту як таку.

Хоча ціла християнська спільнота відповідальна за катехизу і хоча всі її члени повинні давати свідчення віри, проте тільки деякі отримують місію бути катехитами. Разом з первісною місією, що її мають батьки щодо своїх дітей, Церква доручає офіційно визначеним членам Божого народу, які мають особливе покликання, делікатну місію – органічно проповідувати віру в рамках спільноти¹⁸.

Єпископ – перший відповідальний за катехизу в партикулярній Церкві

222. II Ватиканський Собор підкреслює виняткове значення, яке в єпископському служінні займає звістування і проповідування Євангелія: «Серед головніших повинностей єпископів визначається проповідь Євангелія»¹⁹. Виконуючи це завдання, єпископи є насамперед «проповідниками віри»²⁰, які стараються привести нових учнів до Христа, а також є «справжніми вчителями»²¹, які проповідують довіреному їм Божому народові віру, яку слід визнавати і якою слід жити. Місійне звістування і катехизація складають у пророчому служінні єпископів два аспекти, що є внутрішньо пов'язані.

¹⁸ Див.: LG 33: «Крім того апостоляту, що належить до всіх без винятку християн, миряни можуть бути ще різними способами покликані до тіснішої співпраці з апостолятом єрархії, на зразок тих мужів і жінок, що помагали Павлові апостолові в проповіді Євангелія, трудячись багато в Господі». Соборове повчання більш конкретно висловлене у СІС кан. 228 і 759.

¹⁹ LG 25. Див.: CD 12; EN 68.

²⁰ LG 25.

²¹ Там само.

Щоб виконати ці функції, єпископи отримують «певний харизмат правди»²².

Єпископи — це «перші катехити»²³. В історії Церкви очевидна домінуюча роль великих і святих єпископів, які своїми ініціативами і своїми творами визначали період розквіту інституції катехуменату. Вони вважали катехизацію одним з основних завдань їхнього служіння²⁴.

223. Ця турбота про катехизацію повинна стимулювати єпископа прийняти «найвище керівництво катехизою»²⁵ в партикулярній Церкві, що передбачає між іншим:

— Забезпечення у своїй Церкві *фактичного пріоритету* активної та ефективної катехизи, що включає «людей, за собою і структури, а також необхідні фонди»²⁶.

— Опіку катехизою через безпосереднє втручання у проповідування Євангелія вірним, піклуючись одночасно про автентичність визнання віри, а також про якість текстів і підручників, які мають використовуватися²⁷.

— «Найважливішим завданням є будити і підтримувати в єпархіях щирий *катехитичний ентузіазм*. Очевидно, йдеться про ентузіазм, вщеплений у відповідні та ефективні структури»²⁸, про працю з глибоким усвідомленням важливості катехизи в житті християнської єпархії.

— Піклування про відповідне приготування катехитів до їх завдань, так щоб вони володіли досконалим знанням вчення Церкви і також, щоб теоретично і практично опанували принципи психології і педагогіки²⁹.

²² DV 8.

²³ СТ 63б.

²⁴ Див.: СТ 12а.

²⁵ СТ 63в.

²⁶ СТ 63г; див.: СІС 775, 1.

²⁷ Див.: СТ 63; СІС 823, 1.

²⁸ СТ 63в.

²⁹ Див.: СД 14в; див.: СІС 780.

— Устійнити в єпархії цілісну, детальну і комплексну програму катехизи, яка б відповідала справжнім потребам вірних, а також була б відповідно включена у єпархіальні душпастирські плани. Реалізація такої програми може бути скоординована з планами єпископської конференції.

Пресвітери, пастирі та вихователі християнської спільноти

224. Функція пресвітера в катехизації впливає з таїнства священства, яке він отримав. Через таїнство священства, силою помазання Святим Духом, пресвітери уподібнюються до Христа-Священика, як слуги Голови, щоб як співробітники єпископського стану, навчати і будувати ціле Тіло, яким є Церква³⁰. В силу цього онтологічного уподібнення до Христа, служіння єпископів є служінням, яке творить спільноту, яке координує і зміцнює інші служіння і харизми. Щодо катехизи, таїнство священства настановлює пресвітерів «вихователями віри»³¹. Отже, вони дбають, щоб вірні, які належать до спільноти, відповідно формувалися і осягали християнську зрілість³². Крім того, усвідомлюючи, що їх «пастирське священство»³³ служить «загальному священству вірних»³⁴, пресвітери стимулюють покликання і працю катехитів, допомагаючи їм у реалізації функції, яка впливає з хрещення і виконується через місію, покладену на них Церквою. Таким способом пресвітери виконують вказівку II Ватиканського Собору, який звертається до них:

³⁰ Див.: РО 6, 8, 12; Іван Павло II. *Pastores dabo vobis* (25 березня 1992), 12: цит., 675-677.

³¹ РО 66.

³² Див.: СІС 773.

³³ LG 10.

³⁴ LG 10. Щодо двох способів участі в «єдиному священстві Христа»; див.: ССС 1546-1547.

«Пресвітери нехай щиро визнають і підтримують гідність мирян і властиву їм роль, яку миряни мають у місії Церкви»³⁵.

225. Пресвітер, а зокрема парох³⁶, має такі завдання в царині катехизи:

- збуджувати в християнській спільноті почуття *спільної відповідальності* за катехизу як за завдання, що стосується всіх, як визнання і поцінування катехитів та їх місії;

- турбуватися про базову орієнтацію катехизи та відповідну її програму, апелюючи до активної участі самих катехитів, а також турбуючись, щоб вона була добре спланована і скерована³⁷;

- будити *покликання до катехитичного служіння*, і як катехит катехитів, турбуватися їхнім формуванням, приділяючи цьому завданню найпильнішу увагу;

- інтегрувати катехизацію у *євангелізаційну програму спільноти*, а також особливо потурбуватися про зв'язок між катехизою, таїнствами і літургією;

- забезпечити зв'язок катехизи своєї спільноти з *епархіальними душпастирськими програмами*, допомагаючи катехитам стати активними співпрацівниками спільної епархіальної програми.

Досвід підтверджує, що якість катехизи тієї чи іншої спільноти дуже залежить від присутності та діяльності священика.

³⁵ РО 96.

³⁶ Див.: СІС 776-777.

³⁷ СТ 64. Стосовно того фундаментального спрямування, якого пресвітери своєю співпрацею повинні надати катехизі, II Ватиканський Собор вказує на дві основні вимоги: «Повинні вони викладати не свою мудрість» (РО 4) і «викладати Слово Боже не загально й абстрактно, але пристосовувати вічну правду Євангелія до конкретних обставин життя» (Там само).

Батьки – перші вихователі віри своїх дітей³⁸

226. Свідчення християнського життя, дане батьками в лоні сім'ї, приходить до дітей разом з ніжністю і турботою матері й батька. Так діти усвідомлюють і радісно переживають показану батьками близькість Бога та Ісуса. Цей перший християнський досвід часто залишає вирішальний слід на все життя. Це дитяче релігійне пробудження в середовищі сім'ї, є «незамінимим»³⁹.

Це перше впровадження утверджується, коли з нагоди різних сімейних подій або різних свят «дбають, щоб пояснити християнський чи релігійний сенс цих подій»⁴⁰. Таке впровадження стає ще глибшим, якщо батьки коментують і допомагають прийняти більш методичну катехизу, яку їхні підростаючі діти отримують у християнській спільноті. Справді, «сімейна катехиза передує кожній іншій формі катехизи, супроводжує і поширює її»⁴¹.

227. Батьки у таїнстві подружжя отримують благодать і завдання християнського виховання дітей⁴², перед якими свідчать і яким передають одночасно людські та релігійні вартості. Таке виховання, водночас людське і релігійне, є «справжнім служінням»⁴³, завдяки якому проповідується і поширюється Євангеліє аж до тієї міри, що саме життя стає шляхом віри і школою християнського життя. Зі зростанням

³⁸ Див.: у розд. 3 цієї частини пункт, присвячений *сім'ї як середовищу або засобу зростання у вірі*, де аналізуються характерні риси *сімейної катехизи*. Цей пункт більше наголошує на батьках як працівниках катехизи. Див.: СІС 226, 2; 774, 2.

³⁹ СТ 68.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само.

⁴² Див.: ChL 62; FC 38.

⁴³ FC 38.

дітей такий обмін набуває характеру взаємності і «в такому катехитичному діалозі кожний бере і дає»⁴⁴.

Отже, треба, щоб християнська спільнота звернула на батьків особливу увагу. З допомогою особистих контактів, зустрічей, курсів, а також через скеровану до батьків катехизу дорослих треба допомагати їм у виконанні завдання, сьогодні особливо делікатного, — виховання у вірі їхніх дітей. Це вкрай необхідно в тих місцях, де цивільне законодавство не дозволяє вільно виховувати у вірі або утруднює таке виховання⁴⁵.

У цих випадках «домашня Церква»⁴⁶ — це практично єдине середовище, в якому діти і молодь можуть отримати автентичну катехизу.

Монашество і катехизація

228. Церква у спеціальний спосіб використовує для катехизації осіб посвяченого життя і висловлює побажання, щоб «(монаші) спільноти захотіли присвятити максимум здібностей і зусиль почесній справі катехизи»⁴⁷.

Особливий внесок у катехизу з боку монахів, монахинь і членів згромаджень апостольського життя впливає з їх специфічного становища. Обіт євангельських рад, які характеризують монаше життя, — це дар для цілої християнської спільноти. В єпархіальній катехитичній праці їх оригінальну та особливу участь не можуть замінити ані священики, ані миряни. Цей їх особливий внесок народжується з публічного свідoctва їх посвячення, що робить їх живим знаком Царства Божого: «Визнання євангельських рад у встановлених Церквою сталих формах життя — це характерний

⁴⁴ СТ 68; Див.: EN 716.

⁴⁵ Див.: СТ 68.

⁴⁶ LG 11; див.: FC 366.

⁴⁷ СТ 65; див.: CIC 778.

знак життя посвяченого Богові»⁴⁸. Хоча євангельськими вартостями повинен жити кожний християнин, проте посвячені особи «виражають собою Церкву, наскільки вона прагне присвятитися сповненню суворих євангельських блаженств»⁴⁹. Свідчення монашества, поєднане зі свідченням мирян, показує єдине обличчя Церкви, яка є знаком Божого Царства⁵⁰.

229. «Багато чоловічих і жіночих монаших родин постало з тією метою, щоб присвятитися християнському вихованню дітей і молоді, особливо найбільш занедбаній»⁵¹. Сама харизма засновників спричинює, що численні монахині та монахи сьогодні співпрацюють у єпархіальній катехизації дорослих. Упродовж історії вони завжди «брали дуже активну участь у катехитичній діяльності Церкви»⁵².

Харизми заснування⁵³ не залишаються осторонь, коли монахи виконують катехитичні завдання. Не порушуючи властивого характеру катехизи, харизми різних монаших спільнот надають цьому спільному завданню власних акцентів, часто дуже глибоких у релігійному, суспільному і педагогічному відношенні. Історія катехизи засвідчує живучість, якої надали виховній діяльності Церкви ці харизми.

Катехити-миряни

230. Катехитична праця мирян також має свій власний характер, що впливає з їх становища в Церкві: «Специ-

⁴⁸ CCC 915; див.: LG 44.

⁴⁹ EN 69; див.: VC 33.

⁵⁰ Див.: VC 31 на тему «взаємозв'язку між різними станами християнського життя»; див.: CCC 932.

⁵¹ CT 65; див.: RM 69.

⁵² CT 65.

⁵³ Див.: 1 Кор. 12, 4; LG 126.

фічною властивістю мирян є їх світський характер»⁵⁴. Миряни катехизують, опираючись на своє включення у світ, розділяючи усі форми діяльності з іншими людьми та вносячи у проповідування Євангелія специфічну чутливість і характер: «Така проповідь Євангелія... набуває окремого характеру та особливої успішності через те, що здійснюється вона в звичайних обставинах життя»⁵⁵.

Дійсно, світські катехити, живучи таким самим життям, як ті, кого вони катехизують, є особливо чутливі до того, щоб втілювати Євангеліє в конкретне життя людей. Самі катехумени і катехизовані можуть знайти в них близький християнський зразок, на який вони можуть оперти своє майбутнє як віруючі.

231. Покликання мирянина до катехизації впливає з таїнства хрещення, зміцнюється через миропомазання – таїнства, через які він стає учасником «священничої, пророчої і царської служби Христової»⁵⁶. Окрім спільного (для всіх мирян) покликання до апостоляту, деякі миряни почуваються внутрішньо покликаними Богом до катехизації. Церква будить і верифікує це Боже покликання і наділяє місією катехизації. Таким чином Господь в особливий спосіб запрошує чоловіків і жінок наслідувати Його як учителя і вихователя учнів. Цей особистий поклик Ісуса Христа і зв'язок з Ним є справжнім рушієм катехитичної праці. «З цього, просякненого любов'ю, пізнання Христа народжується прагнення звітувати Його, євангелізувати і вести інших до «Так» віри в Ісуса Христа»⁵⁷.

⁵⁴ LG 31. У ChL 15 є детальний аналіз цього «світського характеру».

⁵⁵ LG 35.

⁵⁶ AA 2; див. *Rituale Romanum, Ordo Baptismi Parvulorum*, 62, Editio Typica, Typis Polyglottis Vaticanis, 1969. RICA 224.

⁵⁷ CCC 429.

Катехитичне покликання і отримане від Церкви доручення виконувати це покликання, може набути різного ступеня посвяти, відповідно до характерних рис кожного. Іноді катехит може співпрацювати в катехизації протягом певного періоду життя, а навіть принагідно; це завжди цінне служіння і співпраця. Але з огляду на важливість катехитичного служіння рекомендується, щоб в єпархії була певна кількість монахів і мирян, які постійно і великодушно посвячуються катехизації, загально визнаних, завдяки яким — в єдності зі священниками та єпископами — це єпархіальне служіння набирає еклезіальної форми, яка йому притаманна»⁵⁸.

Різні типи катехитів, особливо потрібні в теперішній час

232. Типи чи постаті катехитів у Церкві є різні, оскільки існують різні потреби катехизи:

— «*Катехити на місійних теренах*»⁵⁹, яких ця назва стосується особливо. «Без них не були б, напевно, постали квітучі сьогодні Церкви»⁶⁰. Серед них є ті, які мають «специфічне завдання в катехизі»⁶¹, а також ті, що «співпрацюють у різних формах апостоляту»⁶².

— У деяких Церквах з давньою християнською традицією, де не вистачає священників, виникає потреба в кате-

⁵⁸ Кодекс Канонічного Права визначає, що влада Церкви може офіційно доручити мирянам еклезіальний уряд або служіння, абстрагуючись від того, що таке служіння є або не є «служінням», яке не впливає з формальних свячень: «Відповідно приготовані миряни здатні до того, щоб отримати від святих пастирів ті церковні уряди і служіння, які вони можуть виконувати згідно з приписами права» (CIC 228, 1). Див.: EN 73; ChL 23.

⁵⁹ СТ 666; див.: GCM.

⁶⁰ СТ 666.

⁶¹ GCM 4.

⁶² Там само.

хитах, що в певному сенсі уподібнюються до катехитів місійних теренів. Йдеться про те, щоб відповісти на нагальні проблеми, як-от: анімація спільнот малих сільських місцевостей, в яких бракує постійної присутності священика; потреба місійної присутності та проникнення у «робітничі дільниці великих метрополій»⁶³.

— В ситуації країн християнської традиції, які потребують «нової євангелізації»⁶⁴, обов'язковим стає тип катехита молоді і тим катехита дорослих, щоб оживлювати процеси катехизи втаємничення. Ці катехити повинні також потурбуватися про постійну катехизу. В таких завданнях так само основною буде роль священика.

— Підставовим залишається тип катехита дітей, на якому лежить делікатна місія подати «перші катехизмові науки і приготувати до прийняття таїнств сповіді, Євхаристії та миропомазання»⁶⁵. Це завдання сьогодні ще важливіше, оскільки діти і молодь «не отримують відповідного релігійного виховання у своєму родинному середовищі»⁶⁶.

— Слід формувати тип катехита, *для зустрічей перед прийняттям таїнств*⁶⁷, для світу дорослих, з нагоди хрещення або першого святого причастя їхніх дітей або з нагоди таїнства подружжя. Це оригінальне завдання, в якому співдіють прийняття, перше звітування та відповідність супроводу на шляху пошуку правди.

— Інших типів катехитів настійно вимагають особливо вразливі категорії людства: *особи третього віку*⁶⁸, які потребують достосованого до їхнього стану представлення Єван-

⁶³ СТ 45; див.: RM 37, а/в, pag 2°.

⁶⁴ RM 33.

⁶⁵ СТ 66а. (Миропомазання в Латинській Церкві відбувається не одночасно з хрещенням, а дещо пізніше. — Прим. укр. ред.).

⁶⁶ Там само, див.: СТ 42.

⁶⁷ Див.: DCG (1971) 96в.

⁶⁸ Див.: СТ 45; DCG (1971) 95.

гелія; особи непристосовані та неповносправні, які потребують спеціальної катехитичної педагогіки⁶⁹ окрім їх повної інтеграції зі спільнотою; емігранти та особи, відкинуті сучасним розвитком на узбіччя життя⁷⁰.

Можуть бути рекомендовані інші типи катехитів. Кожна партикулярна Церква, аналізуючи свою культурну та релігійну ситуацію, виявить власні потреби і визначить реальні типи катехитів, яких вона потребує. Це основне завдання в той момент, коли треба спрямувати і організувати формування катехитів.

⁶⁹ Див.: DCG (1971) 91; СТ 41.

⁷⁰ СТ 45а.

РОЗДІЛ 2

Формування для катехитичного служіння

Душпастирство катехитів у партикулярній Церкві

233. Щоб добре функціонувала катехитична служба в партикулярній Церкві, найважливіше значення має відповідне душпастирство катехитів. Тут слід взяти до уваги різні аспекти. Отже, треба старатися:

— Будити в парохіях і християнських спільнотах *покликання* до катехизації. Беручи до уваги те, що сьогодні потреби катехизи щораз більше диференціюються, треба підтримувати різні типи катехитів. «Отже, потрібні спеціалізовані катехити»¹. Під цим оглядом треба визначити критерії вибору.

— Підтримувати не лише катехитів, що працюють неповний робочий день, яких назагал буде більше, але підтримувати й певну частину катехитів, що працюють повний робочий день, так, щоб вони могли інтенсивніше і повніше служити катехизи².

— Встановити *відповідніший розподіл катехитів* між групами адресатів, які потребують катехизи. Усвідомлення потреби в катехизі для молоді й дорослих, наприклад, приведе до встановлення кращої рівноваги між кількістю катехитів для дорослих та кількістю катехитів, які працюють з дітьми.

— Підтримувати *аніматорів відповідальних* за катехизацію на єпархіальному, регіональному та парохіальному рівнях³.

¹ GCM 5.

² II Ватиканський Собор розрізняє два типи катехитів: «*(Катехитів)*, що цілком присвятилися такій праці» і «*катехитів-помічників*» (AG 17). Це розрізнення було прийняте в GCM 4, з термінологією: «Катехити, що працюють повний робочий день» і «катехити, що працюють неповний робочий день».

³ Див.: GCM 5.

— Відповідно організувати *формування катехитів* у тому, що стосується як базового, так і постійного формування.

— Розвивати *особисте і духовне піклування катехитами і групою катехитів* як такою. Цей обов'язок лежить насамперед на духівниках відповідних християнських спільнот.

— *Координувати катехитів* з іншими працівниками душпастирства, щоб комплексна євангелізаційна діяльність була цілісна і щоб група катехитів не залишилася ізольована і відчужена від спільноти.

Значення формування катехитів

234. Усі ці завдання виникають з переконання, що кожна душпастирська діяльність, яка не спирається у своїй реалізації на по-справжньому сформованих і підготованих осіб, ставить під загрозу її якість. Засоби праці не можуть бути дійсно ефективні, якщо не будуть використовуватись добре сформованими катехитами. Тому відповідне формування катехитів не може бути підмінене пристосуванням текстів і кращою організацією катехизи⁴.

Єпархіальне катехитичне душпастирство повинно приділяти першочергову увагу *формуванню світських катехитів*. Разом з тим і як на елемент дійсно вирішальний, треба буде звернути увагу на *катехитичне формування пресвітерів* як у навчальних планах семінарійного формування, так і в процесі постійного формування. Прохання до єпископів звернути на це формування особливу увагу.

Ціль і природа формування катехитів

235. Формування призначене для того, щоб зробити катехитів здатними проповідувати Євангеліє людям, які прагнуть

⁴ Див.: DCG (1971) 108a.

довіритися Ісусові Христові. Мета формування вимагає, щоб катехит був добре підготований до реалізації акту комунікації: «Катехитичне формування досягає своєї вершини і центру, коли досягається відповідальність і здатність до передання євангельського послання»⁵.

Христоцентрична ціль катехизи, яка старається розвинути сопричастя наверненого з Ісусом Христом, пронизує все формування катехитів⁶. Те, до чого воно прямує, є не що інше, як приведення катехита до вмілого й ефективного оживлення катехитичної мандрівки, в якій, проходячи обов'язкові етапи, звітується Ісуса Христа; веде до пізнання Його життя, включаючи його в цілу історію спасіння; пояснює тайну Божого Сина, який став чоловіком, а в кінці допомагає катехуменові чи катехизованому в ототожненні з Ісусом Христом через таїнства втаємничення⁷. У постійній катехизі катехит не робить нічого іншого, окрім поглиблення цих основних аспектів.

Ця христологічна перспектива безпосередньо впливає на тотожність катехита і його приготування. *«Цілісність і гармонія катехита повинні бути видимі у цій христоцентричній проекції і повинні будуватися навколо глибокої близькості з Христом і з Отцем у Святому Дусі»*⁸.

236. Те, що формування старається зробити катехита здатним проповідувати Євангеліє від імені Церкви, надає цьому формуванню еклезіальної природи. Формування катехитів є

⁵ DCG (1971) 111.

⁶ Див.: СТ 5. Цей текст дає означення христоцентричної мети катехизи. Цей факт визначає христоцентризм змісту катехизи, христоцентризм відповіді адресата – «так», сказаної Ісусові Христові, і христоцентризм духовності катехита і його формування.

⁷ Див.: чотири етапи катехуменату хрещення, взяті в христоцентричній перспективі.

⁸ GCM 20.

не що інше, як допомога в ототожненні себе з живою та актуальною свідомістю, яку має Церква щодо Євангелія. Таким чином катехити стають здатними проповідувати від її імені.

Говорячи конкретніше, катехит у своєму формуванні входить у сопричастя з цим прагненням Церкви, яка, будучи Нареченою, «вповні та чисто зберігає вірність, приречену Женихові»⁹, а як «матір і учителька» хоче передати Євангеліє у цілій його автентичності, пристосовуючи його до всіх культур, вікових груп і ситуацій. Цією еклезіальністю проповідування Євангелія просякнуте ціле формування катехитів, розвиваючи його правдиву природу.

Критерії, що надихають формування катехитів

237. Щоб адекватно розуміти формування катехитів, треба попередньо взяти до уваги деякі надихаючі критерії, які, з різними акцентами, визначають це формування.

— Насамперед йдеться про формування катехитів для *євангелізаційних потреб* сучасного історичного моменту, з його цінностями, викликами і темними сторонами. Щоб вирішувати ці завдання, потрібні катехити, обдаровані глибокою вірою¹⁰, ясним усвідомленням своєї християнської та еклезіальної тотожності¹¹, а також глибокою суспільною чутливістю¹².

Кожна програма формування повинна врахувати ці аспекти.

— У формуванні слід також взяти до уваги *поняття катехизи*, яке пропонує сьогодні Церква. Мова йде про формування катехитів, які були б в стані передати не тільки

⁹ LG 64.

¹⁰ Див.: DCG (1971) 114.

¹¹ Див.: GCM 7.

¹² Див.: GCM 13.

науку, а також інтегральне християнське формування, вирішуючи «завдання втаємничення, навчання і виховання»¹³. Треба, щоб катехити були одночасно вчителями, вихователями і свідками.

— Церква переживає *катехитичний момент* запрошення до приготування катехитів, які були б здатні подолати «протилежні погляди, притаманні якійсь одній стороні»¹⁴, і подати катехизу цілком і повністю. Вони повинні вміти поєднати пізнаваний і символічний виміри віри, ортодоксію та ортопраксію, еклезіальне і суспільне чуття. Формування повинно спричинитися до взаємного збагачення тих пар, які можуть опинитися в стані напруження.

— Формування світських катехитів не повинно забути про *власний характер мирянина в Церкві* і його не можна розуміти як чисту синтезу тієї місії, яку отримують монахи чи священники. Більше того, потрібно буде врахувати, що їх апостольському формуванню надає специфічного забарвлення світський характер, притаманний мирянинові та його духовності.

— Педагогіка, яка використовується у цьому формуванні, має основне значення. Як загальний критерій, слід підкреслити необхідність єдності між загальною педагогікою формування катехитів та спеціальною педагогікою катехитичного процесу. Катехитові у своїй діяльності було б дуже важко імпровізувати стиль і чутливість, до яких він не був би приготований під час свого формування.

Виміри формування: бути, знати, вміти діяти

238. Формування катехитів охоплює різні виміри. Найглибший стосується самого *буття катехита*, його людського та християнського виміру. Тому, що формування повинно на-

¹³ DCG (1971) 31.

¹⁴ СТ 52; див.: СТ 22.

самперед допомагати йому дозрівати як особі, як віруючому і як апостолові. Потім є те, що катехит повинен знати, щоб добре виконати своє завдання. Цей вимір, просякнутий подвійною вірністю: посланню та людській особі, вимагає, щоб катехит відповідно знав послання, яке він проповідує, а разом з тим адресата, який його отримує, а також суспільний контекст, в якому він живе. Врешті є вимір *здатності діяти*, оскільки катехиза це акт комунікації. Формування прагне зробити катехита вихователем людини і людського життя у вірі¹⁵.

Людська, християнська і апостольська зрілість катехитів

239. На підставі *початкової людської зрілості*¹⁶, катехитична діяльність, яка постійно обдумується і оцінюється, дозволить катехитові критично зростати в емоційній рівновазі, у внутрішній єдності, у здатності до спілкування і діалогу в конструктивному дусі і в груповій праці¹⁷. Насамперед він старатиметься допомагати їм зростати у пошані й любові до катехуменів і катехизованих: «Що це за любов? Не тільки любов педагога, любов батька, а радше матері. Господь хоче, щоб кожний, хто проповідує Євангеліє чи будує Церкву, мав таку любов»¹⁸.

Разом з тим формування повинно турбуватися про те, щоб катехизація живила і кормила віру катехита, сприяючи його зростанню як віруючого. Тому правдиве формування

¹⁵ Див.: СТ 22г.

¹⁶ Див.: GCM 21.

¹⁷ GMD підказує такі людські риси: легкість зав'язування людських стосунків і діалогу, здатність до спілкування, готовність до співпраці, функція провідника, правильність оцінок, розуміння і реалізму, вміння потішати і будити надію (див.: 21).

¹⁸ EN 79.

кормить насамперед *духовність* самого катехита¹⁹ так, щоб його діяльність впливала зі свідчення самого його життя. Кожна катехитична тема, якої він торкається, повинна в першу чергу оживлювати віру самого катехита. Він катехизує інших, катехизуючи насамперед самого себе.

Крім цього, формування буде постійно оживляти *апостольську свідомість* катехита, його мету євангелізатора. Тому він повинен знати і слідувати конкретному євангелізаційному плану своєї єпархіальної Церкви і своєї парохії, щоб згармонізуватися зі свідомістю, яку має Церква щодо своєї власної місії. Найкращий спосіб жити цю апостольську свідомість — це ототожнити себе з постаттю Ісуса Христа, учителя і вихователя учнів, стараючись засвоїти Його турботу про Царство, яке Він об'явив. На основі катехизації, апостольське покликання катехита, підживлюване постійним формуванням, буде поступово дозрівати.

Біблійно-богословське формування катехита

240. Окрім того, що він є свідком, катехит мусить бути учителем, який вчить віри. Біблійно-богословське формування забезпечить йому органічне знайомство із християнським посланням, сконцентрованим навколо центральної тайни віри, якою є Ісус Христос.

Зміст цього доктринального формування складається з різних частин, які становлять органічну катехитичну програму:

- три великі етапи історії спасіння: Старий Завіт, життя Ісуса Христа та історія Церкви;
- важливі центри християнського послання: Символ віри, літургія, моральне життя і молитва.

Якщо говорити про рівень богословського навчання, то доктринальний зміст формування катехита повинен бути

¹⁹ Див.: ChL 60.

такий самий, як той, який катехит мусить передати. «Святе Письмо має бути ніби душею всього цього формування»²⁰. Катехизм Католицької Церкви має бути підставовою доктринальною точкою відліку разом з катехизмами власної партикулярної чи місцевої Церкви.

241. Біблійно-богословське формування повинно взяти до уваги деякі аспекти:

а) Перш за все необхідно, щоб формування мало синтетичний характер, що відповідає звітуванню, яке слід передати і в якому різні елементи християнської віри, добре укладені й поєднані між собою, представлені в органічному вигляді, з дотриманням «ієрархії правд».

б) Цей синтез віри повинен бути таким, щоб допомагати катехитові дозрівати у власній вірі, а разом з тим, робити його здатним обґрунтовувати наявну у виконуваний місії надію. «Сьогодні щораз сильніше відчувається пильна потреба доктринального формування світських католиків, не тільки з огляду на природний процес поглиблення їх віри, а також на вимогу обґрунтувати надію, яка в них є, щодо світу і перед лицем його серйозних і складних проблем»²¹.

в) Богословське формування повинно бути дуже близьке людському досвідові, здатне поєднувати різні аспекти християнського послання з конкретним життям людей, «щоб у світлі Євангелія бути його натхненням або осудженням»²². Залишаючись богословським навчанням, воно повинно в якійсь мірі застосовувати катехитичний стиль.

г) Врешті, воно повинно бути таке, щоб катехит «міг не тільки правильно передати євангельське послання, а крім

²⁰ DCG (1971) 112. GCM 23 підкреслює першорядне значення Святого Письма у формуванні катехитів: «Святе Письмо залишається основним змістом навчання і є душею цілого богословського навчання. Та, де треба, мусить бути розвинене».

²¹ ChL 60в.

²² СТ 22.

цього приготувати дітей до активного прийняття цього послання, а також вміти визначити, що на духовному шляху катехизованих відповідає вірі»²³.

Гуманітарні науки і формування катехита

242. Катехит приходить до пізнання людини і дійсності, в якій він живе, через посередництво гуманітарних наук, які надзвичайно розвинулися в наш час. «В душпастирстві слід визнавати і в достатній мірі застосовувати не тільки богословські принципи, але також досягнення світських наук, особливо психології, так щоб і вірних також провадити до ретельнішого і зрілішого життя віри»²⁴. Необхідно, щоб катехит ознайомився, принаймні, з деякими основними елементами психології: з психологічними процесами, які відбуваються в людині, зі структурою особистості, потребами і найглибшими прагненнями людського серця, еволюційною психологією і етапами людського життя; релігійною психологією і досвідом, який відкриває людину на тайну того, що святе.

Суспільні науки забезпечують пізнання суспільно-культурного контексту, в якому людина живе і який на неї впливає. Тому необхідно, щоб у формуванні катехита було зроблено оцінку «соціальних, культурних та економічних умов, ідеться ж тут про те, щоб визначити, в якому діапазоні ці факти суспільного життя можуть впливати на процес евангелізації»²⁵.

Поряд з цими науками, на які прямо вказав II Ватиканський Собор, у формуванні катехитів повинні бути наявні, різною мірою, спеціальні науки, які стосуються виховання і комунікації.

²³ DCG (1971) 112.

²⁴ GS 62б.

²⁵ DCG (1971) 100.

Різні критерії, які можуть надихати використання гуманітарних наук у формуванні катехитів

243. До них належать:

а) Пошанування автономії наук: Церква «підтверджує правосильну автономію людської культури, а передусім науки»²⁶.

б) Євангельська оцінка різних тенденцій або шкіл — психологічних, соціологічних і педагогічних, їх цінності й обмежень.

в) Вивчення гуманітарних наук у катехитичному формуванні не є самоціллю. Усвідомлення екзистенціальної, психологічної, культурної і суспільної ситуації людини здійснюється з огляду на віру, в якій її треба виховувати²⁷.

г) Богослов'я і гуманітарні науки у формуванні катехитів повинні взаємно збагачуватися. Отже, треба уникати перетворення цих наук в єдину норму для виховання віри, абстраговану від богословських критеріїв, які випливають з самої Божої педагогіки. Це фундаментальні й обов'язкові дисципліни, але вони завжди мають підпорядкований характер у євангелізаційній діяльності, яка не має виключно людського характеру²⁸.

²⁶ GS 59.

²⁷ Див.: DCG (1971) 112: «Оскільки є багато, до того ж різних, дисциплін, які охоплюють знання про людину, то їх вивчення створює складні проблеми відбору окремих дисциплін, а також методу їх викладання. Оскільки йдеться про вишкіл катехитів, а не спеціалістів у галузі психології, то треба прийняти такий критерій, коли вибирається те, що є для них безпосередньою допомогою в набуванні вміння проповідувати».

²⁸ Основним текстом про використання гуманітарних наук у формуванні катехитів залишається вказівка II Ватиканського Собору, вміщена в GS 62: «Отож віруючі нехай живуть якнайтісніше злучені з іншими людьми свого віку і нехай намагаються досконалим зрозуміти їх спосіб думання й відчущання, який проявляється

Педагогічне формування

244. Разом з виміром, який відноситься до буття і знання, формування катехита повинно культивувати також вміння діяти. Катехит — це вихователь, який полегшує дозрівання віри, яку катехумен чи катехизований реалізує з допомогою Святого Духа²⁹.

Перша обставина, яку слід врахувати в цьому вирішальному секторі формування є пошанування оригінальної педагогіки віри. Адже катехит готується допомагати зростанню досвіду віри, хранителем депозиту якої він є. Вона була вкладена Богом у серце людини. Завданням катехита є тільки розвивати цей дар, пропонувати, оживлювати і допомагати йому зростати³⁰.

Формування повинно піклуватись про те, щоб провадити до зрілості здатність катехита до виховання, яка передбачає: увагу до особи, вміння інтерпретувати педагогічні питання і відповідати на них, ініціативу активізувати процеси розуміння, а також мистецтво вести групи осіб до зрілості. Як це стається у кожному мистецтві, так і в цьому випадку найважливіше, щоб катехит знайшов свій стиль катехизування, пристосовуючи до своєї особистості загальні принципи катехитичної педагогіки³¹.

в їх духовній культурі. Нехай поєднують знання нових наук і доктрин, а то й нових винаходів з християнськими звичаями і з пізнаванням християнського вчення, щоб релігійна культура і добродетель поступали в них паралельно зі знаннями науки і з поступом техніки, та й щоб самі вони могли розсуджувати і пояснювати всі справи в повному християнському значенні».

²⁹ Значення педагогіки було підкреслене в СТ 58: «Серед численних прекрасних гуманітарних наук є безсумнівно педагогіка... Наука про виховання і мистецтво навчання постійно є предметом дискусій, метою яких є якнайкраще їх застосування і забезпечення їм якнайбільшої ефективності».

³⁰ Див.: СТ 58.

³¹ Див.: DCG (1971) 113.

245. Конкретніше, слід допомогти катехитові, а особливо тому, хто повністю присвячується катехизі, вміло організувати роботу в групі катехитів, враховуючи обставини, вибрати реалістичний план катехизації, а після реалізації — зуміти критично його оцінити³². Він повинен бути здатним анімувати групу, вміло застосовуючи техніки анімації, які пропонує психологія.

Ця здатність виховувати і це *вміння діяти* в різних обставинах, ситуаціях, використовуючи різні техніки, які воно передбачає, «краще засвояться, якщо будуть подаватися вже під час виконання праці (напр., під час сесій, готуються й оцінюються уроки катехизи)»³³.

Ідеальною метою чи кінцевим пунктом є той, згідно з яким катехити повинні бути протагоністами свого власного знання, критично ставлячись до формування, а не тільки засвоюючи зовнішні правила. Отже, формування повинно бути дуже тісно пов'язане з практикою — треба відштовхнутись від практики, щоб потім до неї дійти³⁴.

Формування катехитів у рамках християнських спільнот

246. З-поміж шляхів формування катехита виділяється насамперед власна християнська спільнота. У ній катехит досвідчує своє покликання і постійно живить своє апостольське чуття. У забезпеченні їх поступового дозрівання як віруючих і свідків основну роль відіграє священник³⁵.

³² Див.: там само.

³³ DCG (1971) 112.

³⁴ Див.: GCM 28.

³⁵ Див.: ChL 61: «Священики, монахи й монахині повинні допомагати католикам-мирянам у їх навчанні. Тому синодальні отці заохочували священників і кандидатів до священства, щоб вони ретельно готувалися до вмілої діяльності задля розвитку покликання і місії мирян».

247. Християнська спільнота може реалізувати різні види діяльності для формування своїх катехитів:

а) Один з них полягає у постійному живленні еклезіального покликання катехитів, оживлюючи в них свідомість того, що вони послані їхньою Церквою.

б) Також дуже важливо допомагати дозріванню віри власних катехитів звичайним шляхом, яким християнська спільнота виховує у вірі своїх працівників душпастирства і найбільш заангажованих мирян³⁶.

Коли віра катехитів не є ще дозріла, пропонується, щоб вони брали участь у катехуменальній мандрівці для молоді й дорослих. Це може бути звичайна дорога спільноти або спеціально приготовлена для них.

в) Безпосереднє приготування до катехизи, яке проводиться в групах катехитів, — це виключний засіб формування, насамперед, якщо в цей же час оцінюється все те, що було відкрито під час катехитичних сесій.

г) У рамках спільноти можна реалізувати також іншу формуючу діяльність: лекції, які б допомагали сприйняттю катехизи, наприклад, на початку душпастирського року; дні концентрації і зустрічі в важливі періоди літургійного року³⁷; реферативні лекції з найважливіших і найвідповідальніших тем; систематичніше доктринальне формування, наприклад, при вивченні Катехизму Католицької Церкви. Це справа постійного формування, яке, разом з особистою працею катехита, видається найбільш відповідним³⁸.

³⁶ Див.: ChL 61.

³⁷ Див.: GCM 22 «Рекомендуються також парафіяльні ініціативи... метою яких є внутрішнє формування катехитів. Це такі, як школи молитви, братерські духовні зустрічі, дні концентрації. Ці ініціативи не ізолюють катехитів, а допомагають їм зростати у власній духовності і в сопричасті між собою».

³⁸ Див.: DCG (1971) 110.

Катехитичні школи і центри навчання катехитів

248. Відвідування *школи для катехитів*³⁹ — особливо важливий елемент у процесі формування катехита. У багатьох місцях існують такі школи двох рівнів: для «звичайних катехитів»⁴⁰ і для «відповідальних за катехизу».

Школа для звичайних катехитів

249. Мета шкіл цього типу — організувати органічне та систематичне підставове і фундаментальне формування катехитів. Протягом достатньо довгого часу розвинулися найбільш специфічні виміри катехитичного формування: християнське послання, знання людини і суспільно-культурного контексту, а також педагогіка віри.

Користь від такого органічного формування значна і стоується:

- його систематичності, оскільки йдеться про формування, що не перебуває під впливом безпосередньої діяльності;
- його якості, що забезпечується завдяки форматорам-спеціалістам;
- інтеграція з катехитами інших спільнот, яка оживлює еклезіальне сопричастя.

Школи для відповідальних за катехизу

250. З метою удосконалення приготування відповідальних за катехизу в парохіях або в душпастирських округах, або також для тих катехитів, які присвячуються катехизі більш

³⁹ Щодо навчання катехитів на місіях див. AG 17с; RM 37; CIC 785 і GCM 30. Якщо йдеться про Церкву в загальному, див. DCG (1971) 109.

⁴⁰ Вираз «звичайний катехит» вживається в DCG (1971) 112в.

постійно і повно⁴¹, відповідною буде підтримка на єпархіальному або міжєпархіальному рівні шкіл для відповідальних за катехизу. Рівень вимог таких шкіл буде, очевидно, вищий. Поряд зі спільною основною програмою розвиватимуться ті катехитичні спеціалізації, які необхідні в єпархії, в її конкретних обставинах.

Може виявитися доцільним (з огляду на економічність засобів і ресурсів), щоб такі школи були зорієнтовані на різні види душпастирської діяльності, перетворюючись у центри *формування працівників душпастирства*. Виходячи зі спільної бази формування (доктринальної та антропологічної), спеціальні програми мають бути укладені згідно з вимогами різних видів душпастирської чи апостольської діяльності, які будуть довірені таким працівникам.

Вищі центри для спеціалістів у галузі катехизи

251. Катехитичне формування вищого рівня, до якого можуть мати доступ священники, монахи і миряни, має життєво важливе значення для єпархії. Тому ще раз наголошується на побажанні «підтримувати або засновувати вищі інститути катехитичного душпастирства саме з тією метою, щоб підготувати відповідних людей для керівництва катехитичною діяльністю на єпархіальному рівні або катехитичною діяльністю, розгорнутою монастирями. Такі вищі інститути можуть бути національними або навіть міжнародними. Вони повинні бути організовані за зразком університетів, якщо йдеться про структуру навчання, його тривалість, а також умови зачислення»⁴².

Окрім формування тих, які будуть займатися керівництвом катехизою, ці інститути повинні готувати викладачів катехитики для семінарій, домів формування чи шкіл для

⁴¹ Див.: DCG (1971) 109б.

⁴² DCG (1971) 109а.

катехитів. Інститути повинні також присвятитися відповідним катехитичним дослідженням.

252. Такий рівень формування дуже добре підходить для плідної співпраці між Церквами: «Там найбільш плідною виявиться також допомога багатших Церков біднішим Церквам-сестрам: бо що кращого може дати одна Церква другій, як не подати допомогу, яка б уможливила її зростання як Церкви?»⁴³ Ця співпраця, звичайно, повинна керуватися делікатним пошануванням особливого характеру бідніших Церков та їх власної відповідальності.

На єпархіальному або міжєпархіальному полі дуже важливо усвідомити необхідність формування людей на такому вищому рівні, так само, як турбуватися іншими видами еклезіальної діяльності або навчанням інших дисциплін.

⁴³ СТ 71а.

РОЗДІЛ 3

Місця і шляхи катехизи

Християнська спільнота як центр катехизи¹

253. Християнська спільнота є історичним здійсненням дару «сопричастя» (*koinonia*)², яке є плодом Святого Духа.

«Сопричастя» виражає глибинну суть Вселенської Церкви і партикулярних Церков, які складають християнську спільноту, що є вихідним пунктом. Ця суть наближається і стає видимою в багатій різноманітності християнських спільнот, в яких християни народжуються у вірі, виховуються в ній і живуть нею. Такими спільнотами є сім'я, парохія, католицька школа, християнські товариства і рухи, підставові церковні спільноти... Вони є «місцями» катехизи, тобто спільнотним простором, де реалізується катехиза з катехуменальною інспірацією та постійна катехиза³.

254. Християнська спільнота — це початок, місце і ціль катехизи. Саме завдяки християнській спільноті народжується звітування віри, яке запрошує людей покаятись і піти за Христом. Це та ж спільнота приймає тих, які прагнуть пізнати Господа і заангажуватися в нове життя. Це вона супроводжує катехуменів і катехизованих у їх катехитичній мандрівці, а також з материнською турботою робить їх співучасниками свого досвіду віри і включає до свого лона⁴.

¹ Див.: ч. V, розд. 1: *Християнська спільнота і відповідальність за катехизацію*, де говориться про відповідальність спільноти за катехизу. Цей розділ розглядає її як «місце» катехизації.

² Див.: Конгрегація у справах віровчення. *Communio notio*, 1: цит., 838.

³ Див.: MPD 13.

⁴ Див.: СТ 24.

Катехиза завжди та сама, але «місця»⁵ катехизації надають їй оригінальних характерних рис. Важливо знати, яка роль в катехизі кожного з них.

Сім'я як середовище або засіб зростання у вірі

255. Батьки є першими вихователями віри. Разом з ними, насамперед в деяких культурах, всі члени сім'ї мають певні завдання у вихованні молодших членів. Необхідно конкретніше окреслити, в якому сенсі християнська сімейна спільнота є «місцем» катехизи.

Сім'ю окреслено як «домашню Церкву»⁶. Це означає, що в кожній християнській родині повинні віддзеркалюватися різні аспекти і функції життя цілої Церкви: послання, катехиза, свідоцтво, молитва тощо. Дійсно, родина, так само як Церква, є «полем, на яке переноситься Євангеліє і з якого воно поширюється»⁷. Сім'я як «місце» катехизи має особливу прерогативу: вона проповідує Євангеліє, вкорінюючи його в контекст найглибших людських цінностей⁸. На цій основі відбувається глибше втаємничення в християнське життя: пробудження відчуття Бога, перші кроки в молитві, виховання морального сумління і формування християнського почуття людської любові, трактованої як відбиток любові Бога Творця і Отця. Словом, йдеться більшою мірою про християнське виховання як про свідоцтво, яке вчить більше принагідно, ніж систематично, у спосіб більш постійний і щоденний, ніж структурований на періоди. У цій родинній катехизі щораз важливішим стає внесок бабусь й

⁵ СТ 67а. Йдеться про класичне вираження в катехизі. Апостольське повчання говорить про «*місця катехизи*» (De locis catecheseos).

⁶ Див.: LG 11; AA 11; FC 49.

⁷ EN 71.

⁸ Див.: GS 52; FC 37а.

дідусів. Їх мудрість і релігійне почуття у багатьох випадках мають вирішальне значення для розвитку справді християнської атмосфери.

Катехуменат хрещення для дорослих⁹

256. Катехуменат хрещення — це типове місце катехизації, якому Церква надала інституційного характеру, щоб приготувати дорослих, які прагнуть стати християнами, до прийняття таїнств втаємничення¹⁰. Адже в катехуменаті реалізується те «специфічне формування, з допомогою якого наверненого у віру дорослого провадять аж до визнання віри хрещення у Навечір'я Пасхи»¹¹.

Катехиза, яка дається в катехуменаті хрещення, тісно зв'язана з християнською спільнотою¹². Від моменту вступу до катехуменату, «катехумени вже є “домашніми Христа”». Мати Церква трактує їх як своїх, оточує любов'ю і турботою...»¹³ Тому християнська спільнота допомагає «кандидатам і катехуменам протягом цілого періоду втаємничення, а отже, в період прекатехуменату, катехуменату і містагогії»¹⁴.

Ця постійна присутність християнської спільноти виражається різними способами, описаними, в *Обрядах християнського втаємничення дорослих*¹⁵.

⁹ Див.: ч. I, розд. 3: *Катехуменат хрещення: структура і стадії*. У цьому місці говориться про катехуменат хрещення як місце катехизи і у зв'язку з постійною присутністю у ній спільноти.

¹⁰ Див.: DCG (1971) 130, де описується ціль катехуменату хрещення. Пор.: RICA 4, який показує зв'язок катехуменату хрещення з християнською спільнотою.

¹¹ MPD 8с.

¹² Див.: RICA 4, 41.

¹³ RICA 18.

¹⁴ RICA 41.

¹⁵ Див.: RICA 41.

Парохія як катехитичне середовище

257. Парохія — це, без сумніву, найважливіше місце, в якому формується і живе християнська спільнота. Вона покликана бути родинним домом, братнім і привітним, в якому християни усвідомлюють, що вони — Божий народ¹⁶. В парохії виявляються всі людські відмінності, які існують і проявляються у вселенськості Церкви¹⁷. Крім цього, вона є звичайним середовищем, в якому народжується і зростає віра. Отже, вона є дуже відповідним спільнотним простором, щоб здійснюване в ній служіння Слова було одночасно навчанням, вихованням і живим досвідом.

Парохія сьогодні в багатьох країнах зазнала глибоких змін. Суспільні зміни мають на неї глибокий вплив. У великих містах вона «виявилася начебто зруйнована в результаті непомірного розростання міст»¹⁸. Незважаючи на це, «парохія залишається місцем, в якому християни, навіть не практикуючі, зв'язані тісними узами»¹⁹. Отож вона й надалі повинна «залишатися проповідницею і натхненницею катехизи»²⁰, хоч слід визнати, що в певних обставинах не може бути осередком цілої еклезіальної функції катехизації і потребує інтеграції з іншими інституціями.

258. Щоб в євангелізаційній місії парохії катехиза могла стати високоефективною, треба, щоб вона відповідала певним умовам:

а) Катехиза дорослих²¹ повинна набути першочергового значення. Мова йде про розвиток «катехизації охрещених

¹⁶ Див.: СТ 67в.

¹⁷ Див.: АА 10.

¹⁸ СТ 67б.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Значення катехизи дорослих було підкреслене в СТ 43 і в DCG (1971) 20.

осіб, здійсненої у формі катехуменату і з використанням певних елементів “Обрядів християнського втаємничення дорослих”, які служать для відкриття і переживання величезних й надзвичайних багатств та відповідальності, які випливають з отриманого хрещення»²².

б) З поновленою відвагою слід запропонувати звітування відчуженим і тим, які живуть в умовах релігійної байдужості²³. Фундаментальне значення, під цим оглядом, можуть мати зустрічі перед прийняттям таїнств (*приготування до подружжя, до хрещення і до першого святого причастя дітей...*)²⁴.

в) Катехиза вимагає, як солідної відправної точки, наявності ядра спільноти, яке б складалося із зрілих християн, вже втаємничених у віру, яким слід зарезервувати відповідну і різноманітну душпастирську опіку. Осягнути цю мету буде легше, якщо в парохіях розвиватиметься формування малих церковних спільнот²⁵.

г) Якщо ці попередні умови, які стосуються насамперед дорослих, будуть виконані, то ними великою мірою скористається катехиза для дітей та молоді, яка завжди залишається необхідною.

Католицька школа

259. Католицька школа²⁶ є дуже важливе місце формування людини і християнина. Декларація *Gravissimum educationis*

²² ChL 61.

²³ Див.: EN 52.

²⁴ Див.: DCG (1971) 96в.

²⁵ Слід зауважити, що Папа Іван Павло II підкреслює в ChL 61 необхідність малих церковних спільнот в контексті парохії, а не як паралельний рух, який охоплює її найкращих членів: «У деяких парохіях... значною допомогою у формуванні християн служать малі церковні спільноти, завдяки яким з повною силою в усі куточки сягає свідомість і досвід церковного сопричастя та місії».

²⁶ Див.: Конгрегація у справах католицького виховання. *Католицька школа*.

II Ватиканського Собору «визначає рішучу зміну в історії католицької школи — перехід від школи-інституції до школи-спільноти»²⁷.

Католицька школа «має на меті культурні цілі та гуманне формування молоді. Однак їй властиво:

— оживляти шкільне середовище євангельським духом свободи і любові,

— допомагати молоді, щоб із розвитком її власної особистості разом і послідовно перетворювалася вона в нове створіння, яким вона стала через хрещення,

— і врешті, всю людську культуру скеровувати до спасительного благовістя»²⁸.

Програму виховання католицької школи необхідно розвивати на основі концепції, запропонованої II Ватиканським Собором.

Ця програма реалізується у шкільній спільноті, до якої належать всі ті, які в неї безпосередньо включені: «Учителі, керуючий, адміністративний і допоміжний персонал, батьки, які відіграють центральну роль як природні й незамінимі вихователі своїх дітей, та учні — співучасники і відповідальні як справжні протагоністи й активні суб'єкти виховного процесу»²⁹.

260. Якщо учні католицької школи належать переважно до родин, які звертаються до цієї школи через її католицький характер, служіння Слова може виконуватись там у різноманітних формах: перше звітування, шкільне навчання релігії, катехиза, проповідь. Однак два з цих способів мають в католицькій школі особливе значення: шкільне навчання

²⁷ Конгрегація у справах католицького виховання. *Релігійний вимір виховання в католицькій школі*, 31.

²⁸ GE 8.

²⁹ Конгрегація у справах Католицького Виховання. *Релігійний вимір виховання в католицькій школі*, 32.

релігії і катехиза, властивий характер яких вже був описаний³⁰.

Якщо учні та їх сім'ї приходять до католицької школи через якість її виховання або через інші можливі мотиви, катехитична діяльність неминуче обмежується і саме навчання релігії (якщо це можливо) наголошує на культурному характері. Внесок такої школи завжди є «цінною послугою людям»³¹ і елементом евангелізації Церкви.

Враховуючи різноманітність суспільно-культурних і релігійних умов, в яких діє католицька школа в різних країнах, треба, щоб єпископи і єпископські конференції уточнили способи катехитичної діяльності, які повинна реалізувати католицька школа.

Товариства, рухи і групи вірних

261. Різні «товариства, рухи і групи вірних»³², які розвиваються в партикулярній Церкві, мають на меті допомагати учням Ісуса Христа у виконанні їх світської місії у світі та в самій Церкві. В таких групах християни віддаються «побожним вправам і безпосередньому апостольству, добродійності, допомагають потребуючим, сприяють християнській присутності в самих дочасних справах цього світу»³³.

У всіх цих товариствах і рухах, з метою глибокого культивування основних вимірів християнського життя, потрібне

³⁰ Див.: СТ 69; див. ч. I, розд. 2, 73-76. «Особливою рисою і найглибшою засадою католицької школи (яку батьки-католики також повинні ставити понад інші) є саме те, що релігійне виховання тут впроваджене у весь спектр підготовки вихованців».

³¹ АГ 12.

³² Див.: СТ 70.

³³ СТ 70. Тут говориться про товариства, рухи і групи вірних, які турбуються катехитичними аспектами у рамках своїх формуючих цілей, але які не постають, щоб безпосередньо діяти в катехитичних середовищах.

обов'язкове навчання, яке здійснюється тим чи іншим способом: «Кожне з цих об'єднань за допомогою притаманних їм методів робить можливим формування, яке глибоко пов'язане з досвідом апостольського життя, а одночасно дає можливість для інтеграції, уточнення та ближчого визначення формування, отриманого їх членами від інших осіб та спільнот»³⁴.

Катехиза — завжди основний вимір формування кожного мирянина. Тому ці товариства і рухи звичайно відводять відповідний час на катехизу³⁵. Вона не є альтернативою християнського формування, яке вони забезпечують, а є його істотним виміром.

262. Якщо катехиза реалізується в рамках цих товариств і рухів, тоді треба звернути увагу на деякі аспекти. Зокрема:

а) Слід враховувати «власну природу»³⁶ катехизи, розвиваючи все багатство її змісту через потрійний вимір слова, пам'яті й свідчення (*доктрина, богослуження і життєве заангажування*)³⁷. Катехиза, без огляду на «місце», в якому вона реалізується, насамперед є органічним і основним формуванням віри. Отже, вона повинна охоплювати «серйозне вивчення християнського вчення»³⁸, а також бути серйозним релігійним формуванням, відкритим на всі елементи християнського життя»³⁹.

³⁴ ChL 62.

³⁵ Див.: СТ 67.

³⁶ СТ 476.

³⁷ Див.: СТ 476.

³⁸ СТ 47. У цьому тексті Папа Іван Павло II говорить про різні групи молоді: групи католицької дії, харитативні, молитовні групи, групи християнських рефлексій... Він просить, щоб в них не бракувало «серйозного вивчення християнського вчення». Катехиза — це вимір, який належить взяти до уваги в апостольському житті мирян.

³⁹ Див.: СТ 21.

б) Не є перешкодою, коли власна мета товариств і рухів — з їх власними харизмами — виражає, з певними акцентами, катехизу, яка, попри все, повинна залишатися вірною своєму власному характерові. Виховання через пропозицію власної духовності якогось товариства чи руху (яка завжди є великим багатством Церкви) пізніше буде типовою для періоду основного християнського формування, завжди спільною для всіх християн. Спочатку треба, радше, виховувати те, що є спільне для всіх членів Церкви, ніж те, що є особливе чи відмінне.

в) Так само слід ствердити, що рухи і товариства, якщо йдеться про катехизу, не є звичайною альтернативою парохії, оскільки вона є основною виховуючою спільнотою⁴⁰.

Підставові церковні спільноти

263. Останніми роками дуже поширилися підставові церковні спільноти⁴¹. Ці групи християн «народжуються з потреби ревно жити життям Церкви або з прагнення чи пошуку більш гідного людини способу життя, чого важко досягти у великих церковних спільнотах...»⁴²

Підставові церковні спільноти є «знаком життєздатності Церкви»⁴³. Учні Христа збираються в них для уважного слухання Божого Слова, пошуку більш братніх стосунків, для відправлення християнських тайн в їхньому житті та заохочення до перетворення суспільства. Поряд з цими суто християнськими вимірами виявляються також важливі людські цінності: особиста приязнь і визнання, дух взаємовід-

⁴⁰ Див.: СТ 676-в.

⁴¹ EN 58 показує, як малі церковні спільноти розквітають майже в цілій Церкві. RM 51 стверджує, що йдеться про «явище, яке швидко розвивається».

⁴² EN 58в.

⁴³ RM 51а. Див.: EN 58д; LC 69.

повідальності і творчості, відповідь на покликання, зацікавлення проблемами світу і Церкви. В них може виникати збагачуючий особистий досвід, «справжнє вираження сопричастя і засіб для його будування в поглибленій формі»⁴⁴.

Щоб бути автентичною, «кожна спільнота повинна жити в єдності з партикулярною і Вселенською Церквою, у щирому зв'язку з пастирями і Учительським Урядом, турбуючись про місійну діяльність, а також уникаючи всякої замкненості та ідеологічних маніпуляцій»⁴⁵.

264. В малих церковних спільнотах може розвинутиися дуже плідна катехиза:

— Братерська атмосфера, в якій вони живуть, є відповідним середовищем для інтегральної катехитичної діяльності, при обов'язковому вмілому пошануванні природи і власного характеру катехизи.

— Катехиза служить поглибленню життя спільноти, оскільки забезпечує основи християнського життя вірних. Без неї малі церковні спільноти не будуть солідними.

— Мала група, врешті, є відповідним місцем для прийняття тих, які закінчили катехитичну мандрівку.

⁴⁴ RM 51с.

⁴⁵ Там само; див. EN 58; LC 69.

РОЗДІЛ 4

Організація катехитичного душпастирства в партикулярній Церкві

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ

Єпархіальне катехитичне служіння

265. Єпископ і єпархія є точкою віднесення організації катехитичного душпастирства. Катехитичний осередок (*Officium Catechisticum*) є «знаряддям, яке використовує єпископ — глава спільноти і викладач навчання для керівництва всією катехитичною діяльністю в єпархії»¹.

266. Найважливішими завданнями єпархіального катехитичного осередку є:

а) Аналізувати ситуацію² в єпархії в питанні виховання віри. У цьому аналізі слід було б уточнити, між іншим, реальні потреби єпархії у сфері катехитичної практики.

б) Розробити програму діяльності³, яка покаже ясні цілі, запропонує напрями і вкаже конкретні дії.

в) Допомогати катехитам і навчати їх. З цією метою слід заснувати центри, які будуть визнані найбільш відповідними⁴.

¹ DCG (1971) 126. Катехитичні осередки (*officium catechisticum*) були засновані в усіх єпархіях декретом *Provido sane*: Св. Конгрегація Собору. *Provido sane* (12 січня 1935): AAS 27(1935), 151; див. також CIC 775, § 1.

² Див.: DCG (1971) 100. Див.: напрями, підказані у Вступі, і те, що стверджувалося в розділі «Аналіз ситуації і потреб».

³ Див.: DCG (1971) 103. Див.: в розділі «Програма та напрями катехитичної діяльності».

⁴ Див.: DCG (1971) 108-109. Див.: ч. V, розд. 2. «Душпастирство катехитів у партикулярній Церкві» та «Катехитичні школи і центри навчання катехитів».

г) Розробити або принаймні запропонувати парафіям і катехитам необхідні засоби для їх катехитичної праці: катехизми, довідники, програми для різних вікових груп, керівництва для катехитів, матеріали для катехизованих, аудіо-та відеозасоби...⁵

г) Розвивати і підтримувати суто катехитичні інституції в єпархії (катехуменат хрещення, парохіяльна катехиза, група відповідальних за катехизу), які є наче «первинними клітинами»⁶ катехитичної діяльності.

д) Турбуватися насамперед покращенням персональних і матеріальних засобів на рівні єпархіальному і парохіяльному, а також деканальному⁷.

е) Співпрацювати з осередком у справах літургії, враховуючи її суттєве значення для катехизи, а особливо для катехизи містагогійно-катехуменальної.

267. Щоб виконати ці завдання, катехитичний осередок «повинен бути колективом людей з відповідною компетенцією. Обсяг і різноманітність проблем, над якими треба замислитися, вимагає розподілу відповідальності між багатьма людьми справді досвідченими»⁸. Треба, щоб до цієї єпархіальної служби були включені священники, монахи й миряни.

Катехиза є настільки важливою діяльністю в житті партикулярної Церкви, що «кожна єпархія мусить мати власний Катехитичний осередок»⁹.

⁵ Див.: DCG (1971) 116-124.

⁶ DCG (1971) 126.

⁷ Див.: СТ 63. Папа Іван Павло II приписує «викликати... правдивий запал до катехизи, захоплення, яке втілювалося б у відповідних і успішних структурах, які б вводили в дію осіб та всі необхідні засоби й економічні ресурси» (там само).

⁸ DCG (1971) 126.

⁹ Там само.

Міжєпархіальна співпраця

268. Така співпраця в наш час особливо плідна. Не тільки причини географічної близькості, а також культурної спорідненості породжують спільну катехитичну працю. «Рекомендовано, щоб різні єпархії координували свою діяльність, об'єднуючи задля спільної користі досвід і починання, обов'язки і допомогу; щоб краще підготовані єпархії допомагали іншим та щоб можна було виробити програму спільної діяльності цілого регіону»¹⁰.

Служіння єпископських конференцій

269. «При єпископській конференції можна створити катехитичний уряд, головним завданням якого було б надання допомоги окремим єпархіям у справах катехизи»¹¹.

Ця можливість, яку надає Кодекс Канонічного Права, реалізована більшістю єпископських конференцій. Катехитичний осередок, або Національний центр у справах катехизи при єпископській конференції виконує дві функції:¹²

— Служіння катехитичним потребам, які заторкують усі єпархії території. Займається публікаціями в національних масштабах, національними конгресами, зв'язком із засобами масової інформації і загалом усією працею і завданнями, які перевищують можливості всіх єпархій чи регіону.

— Допомоги єпархіям і регіонам у розповсюдженні інформації та катехитичних програм, щоб координувати діяльність і помагати єпархіям менш розвиненим в царині катехизи.

Якщо єпископат визнає це корисним, то до компетенції катехитичного осередку або національного осередку належить координування своєї діяльності з діяльністю інших

¹⁰ DCG (1971) 127.

¹¹ CIC 775, § 3.

¹² Див.: DCG (1971) 129.

національних осередків при єпископаті та інших катехитичних інституціях, а також катехитична співпраця на міжнародному рівні. Все це — як допоміжний орган для єпископів, що належать до єпископської конференції.

Служіння Апостольської Столиці

270. «Заповідь Христа проповідувати Євангеліє всьому створінню (Мр. 16, 15) разом з Петром і під владою Петра їх (єпископів) зобов'язує безпосередньо і в першу чергу»¹³. Служіння наступника Петра в цьому колегіальному наказі Христа, що стосується звістування і проповідування Євангелія, набирає основного значення. Бо це служіння слід вважати «не тільки цілісним служінням, яке охоплює кожну партикулярну Церкву “ззовні”, а як таке, що “знутри” належить до суті кожної партикулярної Церкви»¹⁴.

Служіння Петра в катехизі реалізоване особливим чином в його навчанні. В тому, що стосується катехизи, папа діє безпосередньо і окремо за посередництвом Конгрегації у справах духовенства, яка допомагає «папі сповнювати його найвищий пастирський уряд»¹⁵.

271. «На підставі свого завдання (Конгрегація у справах духовенства):

¹³ AG 38a. Див.: CIC 756, § 1-2.

¹⁴ Іван Павло II. Звернення до єпископів Сполучених Штатів (16 вересня 1987), 4// *Insegnamenti di Giovanni Paolo II. X/3* (1987), р. 556. Вираз був прийнятий Конгрегацією у справах віровчення. *Communione notio*, 13: цит., 846.

¹⁵ Іван Павло II. *Pastor Bonus* (28 червня 1988), вказує на реформу Римської Курії, якої домагався II Ватиканський Собор; див.: CD 9. Перша реформа була проголошена Апостольською Конституцією *Regimini Ecclesiae Universae* Павла VI, від 18 серпня 1967: AAS 59 (1967), р. 885-928.

- турбується про сприяння релігійному формуванню вірних кожного віку і стану;
- видає потрібні норми, щоб навчання катехизи здійснювалося відповідно;
- пильнує, щоб катехитичне формування відбувалося правильно;
- надає обов'язкову апробату Святої Столиці катехизмам та іншим працям, які стосуються катехитичного навчання, після узгодження з Конгрегацією у справах віровчення¹⁶;
- допомагає катехитичним осередкам і спостерігає за ініціативами, які торкаються релігійного формування, що має також міжнародний характер, координує їх діяльність і при потребі допомагає їм»¹⁷.

КООРДИНАЦІЯ КАТЕХИЗИ

Значення ефективної координації катехизи

272. *Координація катехизи* є важливим завданням в рамках партикулярної Церкви. Над нею можна роздумувати:

- в рамках самої катехизи, серед її різних форм, скерованих до різних вікових груп і суспільних середовищ;
- щодо зв'язків, які має катехиза з іншими формами служіння Слова, а також з іншими видами євангелізаційної діяльності.

Координація катехизи не є виключно стратегічний факт, зорієнтований на більшу ефективність євангелізаційної діяльності, а має глибший богословський вимір. Євангелізаційна діяльність повинна бути добре скоординована, оскільки прямує до єдності віри, яка підтримує всю діяльність Церкви.

¹⁶ Див.: 282 і 285 цього розділу.

¹⁷ РВ 94.

273. У цій ланці роздумується над:

– внутрішньою координацією катехизи, щоб партикулярна Церква служила катехизі узгоджено і цілісно;

– зв'язком між місійною діяльністю і катехуменальною працею, які передбачають одна одну, в контексті місії *ad gentes*¹⁸ або «нової євангелізації»¹⁹;

– необхідністю добре координованого душпастирського виховання з огляду на численність вихователів, які звертаються до адресатів, насамперед до дітей і підлітків.

Саме II Ватиканський Собор рекомендував координувати всю душпастирську діяльність, щоб краще виявилася єдність партикулярної Церкви²⁰.

Конкретна і цілісна єпархіальна катехитична програма

274. *Єпархіальна катехитична програма* є цілісною катехитичною пропозицією партикулярної Церкви, яка систематично, цілісно і координовано інтегрує різні катехитичні процеси, запропоновані єпархією адресатам різного віку²¹.

У цьому сенсі кожна партикулярна Церква, насамперед, якщо йдеться про християнське втаємничення, повинна пропонувати, принаймні, подвійне служіння:

¹⁸ RM 33.

¹⁹ Там само.

²⁰ Див.: CD 17a: «Треба розвивати різні форми апостоляту, а також прагнути до врахування і тісного об'єднання під керівництвом єпископа всієї апостольської діяльності в єпархії або на її окремих теренах. Це керівництво має згармонізувати усі починання, а також задіяти усі катехитичні, місійні, харитативні, суспільні, родинні, шкільні та будь-які інші інституції, маючи в основі душпастирські цілі, щоб через цю співпрацю виявилася також єдність єпархії».

²¹ Див.: ч. IV, розд. 2 «*Катехизи, пристосована до віку*».

а) Однорідний і цілісний процес християнського втаємничення для дітей, підлітків і молоді, внутрішньо пов'язаний з прийняттям таїнств втаємничення і узгоджений з душпастирством виховання.

б) Процес катехизи для дорослих, запропонований християнам, які потребують бази для своєї віри, реалізуючи або доповнюючи християнське втаємничення, започатковане хрещенням.

У багатьох народів сьогодні з'являється потреба катехизації людей похилого віку, яка пропонується тим християнам, які, дійшовши до третього етапу свого життя, можливо, вперше забажали покласти солідний фундамент під свою віру.

275. Ці різні катехитичні процеси, кожний з усілякими можливими суспільно-культурними варіантами, не повинні організовуватися окремо, «а ще важливіше, щоб не було розриву між ними»²². Необхідно, щоб катехитична пропозиція партикулярної Церкви була відповідно скоординована. «Треба сприяти... досконалій взаємодоповнюваності» різних форм катехизи²³.

Як вже було сказано, *організаційний принцип*, який надає цілісності різним катехитичним процесам, запропонованим партикулярною Церквою, полягає в увазі до катехизи дорослих. Вона є основним стержнем, навколо якого обертається і яким надихається катехиза дітей і осіб старшого віку²⁴.

Той факт, що різні катехитичні процеси пропонуються в єдиній катехитичній єпархіальній програмі, не означає, що адресат повинен пройти її пункт за пунктом. Якщо молода людина наближається до порогу зрілого віку з добре вкорі-

²² СТ 45с.

²³ Там само.

²⁴ Див.: DCG (1971) 20, де показано, як різні форми катехизи скеровані (*ordinantur*) до катехизи дорослих.

неною вірою, то вона не потребує катехизи катехуменального характеру для дорослих, а потребує іншої, соліднішої поживи, яка б допомагала постійно дозрівати у вірі. В такій самій ситуації перебувають ті, які з глибокою вірою доходять до третього етапу свого життя.

Поряд з цією, абсолютно невідкличною, пропозицією процесів втаємничення партикулярна Церква повинна пропонувати також різні форми постійної катехизи для дорослих християн.

Катехизація в контексті нової євангелізації

276. Визначаючи катехизу як *момент* в цілому процесі євангелізації, очевидно з'являється проблема координації катехитичної діяльності з діяльністю місійною, яка її попереджує, та з діяльністю душпастирською, яка йде за нею. Є різні елементи, «які приготують катехизу або з неї впливають»²⁵.

У цьому сенсі зв'язок між місійним звітуванням, яке прагне збудити віру, і катехизою втаємничення, яка старається закласти основи, має вирішальне значення для євангелізації.

Певним чином цей зв'язок виявляється очевиднішим в ситуації місії *ad gentes*²⁶. Навернені завдяки першому звітуванню дорослі входять до катехуменату, де їх катехизують.

В ситуації, яка вимагає «нової євангелізації»²⁷, координація стає складнішою, беручи до уваги, що молоді й дорослим часом намагаються подавати звичайну катехизу, перш ніж приходить звітування і пробуджується їх прагнення Христа. Подібні проблеми з'являються у випадку катехизи

²⁵ СТ 18г.

²⁶ RM 33.

²⁷ Там само.

дітей і формування їх батьків²⁸. Іноді пропонуються форми постійної катехизи для тих дорослих, які радше вимагають справжньої катехизи втаємничення.

277. Сучасна ситуація євангелізації вимагає, щоб два види діяльності — місійне звітування і катехиза втаємничення — здійснювалися скоординовано і пропонувалися в партикулярній Церкві за допомогою *єдиної євангелізаційної місійної та катехуменальної програми*. Катехиза повинна виявлятися сьогодні насамперед як результат ефективного місійного звітування. Вказівка декрету *Ad gentes* — яка поміщає катехуменат у контекст місійної діяльності Церкви — є основним критерієм катехизи²⁹.

Катехиза в душпастирстві виховання

278. Душпастирство виховання в партикулярній Церкві повинно визнати обов'язковість координації між різними «місцями», де здійснюється виховання віри. Надзвичайно важливо, щоб усі засоби катехизації «прямували дійсно до одного і того ж визнання віри, до такої самої відданості Церкві, до служіння суспільству в тому самому євангельському дусі»³⁰.

Координація виховання необхідна насамперед щодо дітей, підлітків і молоді. Треба, щоб у єдиній програмі партикулярної Церкви були поєднані пасторальне виховання різних осередків і середовищ, які служать вихованню християнської молоді. Усі ці місця взаємодоповнюються, тоді як жодне з них, взяте окремо, не може реалізувати цілісного християнського виховання.

²⁸ Див.: СТ 19 і 42.

²⁹ Див.: АГ 11-15. Поняття євангелізації як процесу, поділеного на етапи, було проаналізоване в част. I розд. 1: «Процес євангелізації».

³⁰ СТ 676.

Оскільки особа дитини або юнака, на яку здійснюється виховний вплив, одна, важливо, щоб різні впливи мали одну і ту ж підставову інспірацію. Будь-яка суперечність між цими впливами є шкідлива, оскільки, кожна з них має свою власну специфіку і виконує свою власну роль. У цьому сенсі важливо потурбуватися про те, щоб партикулярна Церква мала програму християнського втаємничення, яка б поєднала різні виховні завдання і врахувала би вимоги нової євангелізації.

ДЕЯКІ ВЛАСНІ ЗАВДАННЯ КАТЕХИТИЧНОГО СЛУЖІННЯ

Аналіз ситуації і потреб

279. Організовуючи катехитичну діяльність, партикулярна Церква повинна мати за вихідний пункт *аналіз ситуації*. «Предмет цього вивчення багатогранний. Адже він охоплює дослідження пасторальної діяльності і аналіз релігійної ситуації, а також соціологічних, культурних та економічних умов. При цьому йдеться про визначення, в якому обсязі ці факти спільного життя можуть впливати на процес євангелізації»³¹. Йдеться про усвідомлення реального стану справ, розглянутого у зв'язку з катехизією і її потребами.

Конкретніше:

— в *аналізі пасторальної діяльності* треба мати чітке усвідомлення стану катехизії: як вона в дійсності включена в євангелізаційний процес; як зрівноважені і виражені різні катехитичні сектори (діти, підлітки, молодь, дорослі...): як відбувається координація катехизії з християнським вихованням в сім'ї, зі шкільним вихованням, зі шкільним навчанням релігії та іншими формами виховання віри; яка її внутрішня

³¹ DCG (1971) 100.

якість; як виглядає вивчення змісту і яка застосовується методологія; які характерні риси катехитів та яке їх формування;

— «аналіз релігійної ситуації» охоплює насамперед три тісно пов'язані між собою рівні: *почуття sacrum*, тобто такого людського досвіду, який, завдяки своїй глибині, спрямований до відкриття тайни; *релігійне почуття*, або ж конкретні способи розуміння Бога і спілкування з ним через визначений народ; *ситуації віри* в різних групах віруючих людей. А у зв'язку з цими рівнями — *моральна ситуація*, з вартостями, які виникають, а також темрявою і широко поширеними антивартостями;

— «суспільно-культурний аналіз», про який говорилося щодо ролі гуманітарних наук у формуванні катехитів³², також необхідний. Треба приготувати катехуменів і катехизованих до християнської присутності у світі.

280. Аналіз ситуації на всіх цих рівнях «повинен також переконати людей, які займаються служінням слова, що людські ситуації є суперечливі щодо пасторальної діяльності. Тому працівники Євангелія повинні вчитися знаходити можливості, які відкриваються для їх пасторальної діяльності у новій та відмінній ситуації... Адже завжди можливий процес переміни, який відкриває шлях до віри»³³.

Цей аналіз ситуації є першим робочим знаряддям інформаційного характеру, яке катехитичне служіння надає душ-пастирям і катехитам.

Програма і напрямки катехитичної діяльності

281. Після уважного розгляду ситуації, треба приступити до формулювання *програми роботи*. Вона визначає цілі, засоби

³² Див.: част. V розд. 5.

³³ DCG (1971) 102; див. Введення 16.

катехитичного душпастирства і норми, які його регулюють, з широким врахуванням місцевих потреб, а разом з тим у повній гармонії з цілями і нормами Вселенської Церкви.

Програма або план роботи має бути оперативним, оскільки спрямовує катехитичну діяльність на єпархіальному або міжєпархіальному рівні. За своєю природою ця програма охоплює, звичайно, певний проміжок часу, в результаті вона оновлюється новими акцентами, новими цілями і новими засобами.

Досвід показує, що програма роботи дуже корисна для катехизи, оскільки, при визначенні деяких спільних цілей підказує уніфікацію зусиль і спільну працю. Тому її першою умовою повинен бути реалізм, поєднаний з простотою, стислістю і ясністю.

282. Разом з програмою діяльності, що відображає насамперед оперативну роботу, різні єпископати розробляють, на національному рівні, засоби більш рефлексійного і спрямовуючого характеру, які забезпечують критерії для автентичної та адекватної катехизи. Вони називаються по-різному: катехитичні довідники, напрямки катехизи, основні документи тощо. Призначені насамперед для відповідальних за катехизу і катехитів, вони з'ясовують поняття катехизи: її природу, ціль, завдання, зміст, адресатів, методи. Ці довідники або загальні вказівки, встановлені єпископськими конференціями або видані під їхнім наглядом, повинні проходити той самий процес опрацювання і затвердження, який передбачений для катехизмів. Це означає, що перед їх проголошенням вони мають бути представлені для затвердження Апостольській Столиці³⁴.

Ці катехитичні довідники або вказівки є елементом, який забезпечує розвиток катехизи місцевих Церков, і їх розробка рекомендується і дуже потрібна, оскільки, між іншим, вони

³⁴ Див.: DCG (1971) 117 і 134; PB 94.

є важливою точкою порівняння для формування катехитів. Ця типологія засобів є прямо і внутрішньо пов'язана зі служінням єпископа.

Розробка дидактичних засобів і посібників для катехизації

283. Окрім засобів для визначення спрямування та планування катехитичної праці в цілому (*аналіз ситуації, програма роботи, катехитичні довідники*) існують робочі засоби, що мають безпосереднє застосування і використовуються в катехизації. Найперше слід відзначити дидактичні тексти³⁵, які безпосередньо вручаються катехуменам і катехизованим. Корисними посібниками, крім цього, є *порадники* для катехитів, а у випадку катехизи дітей — для батьків³⁶. Важливі також *аудіовізуальні засоби*, які використовуються в катехизі і які треба відповідно вибрати³⁷.

³⁵ Що стосується сукупності *катехитичних підручників, Catechesi tradendae* стверджує: «Одним з найбільших виявів сьогоденного оновлення катехизи полягає у перевірці й збільшенні катехитичних творів, що відбулося майже в цілій Церкві. Численні блискучі твори вийшли у світ і стали правдивим багатством на службі катехитичного навчання» (СТ 49).

DCG (1971) 120 визначає *дидактичні тексти* таким чином: «Дидактичні тексти — це допоміжні засоби для катехизованої християнської громади. Жоден текст не може замінити живого проповідування християнського послання. Одначе, незважаючи на все це, тексти мають велике значення, оскільки вони допомагають ширше пояснити документи християнської традиції, а також елементи, що сприяють катехитичній праці».

³⁶ Щодо інструкції, DCG (1971) 121 рекомендує, щоб вони містили: «Виклад звістування спасення (треба сягати джерел і добре розрізняти те, що належить до віри і обов'язкового вчення, і те, що є тільки роздумами богословів); психологічні та педагогічні рекомендації; методичні поради».

³⁷ Див.: част. III, розд. 2. «Засоби масової інформації», пор.: DCG (1971) 122.

Інспіруючим критерієм цих робочих засобів має бути критерій подвійної вірності — Богові та людині, що є фундаментальним законом цілого життя Церкви. Отже, йдеться про вміння поєднати досконалу доктринальну вірність з глибоким пристосуванням до людини, з врахуванням психології віку і суспільно-культурного контексту, в якому людина живе.

Можна коротко сказати, що ці катехитичні засоби повинні:

— бути «пов'язані з конкретним життям тих людей, для яких вони призначені і яких внутрішні турботи, питання, боротьба і надії мають бути безпосередньо враховані»³⁸;

— старатися «користуватися зрозумілою для сучасних людей мовою»³⁹;

— прагнути «дійти до серця своїх читачів, щоб у них народжувалося повніше пізнання таємниць Христа, звідки випливає справжнє навернення, а потім — більш згідне з Божою волею життя»⁴⁰.

Опрацювання місцевих катехизмів: безпосередня відповідальність єпископського служіння

284. У сукупності катехитичних засобів найважливіше місце займають катехизми⁴¹. Їх важливість випливає з факту, що послання, яке вони проповідують, визнають автентичним і власним пастирським Церкви.

³⁸ СТ 496.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Проблема місцевих катехизмів була розглянута в част. II, розд. 2: «Катехизми в місцевих Церквах», де представлені тільки деякі критерії для їх опрацювання. Визначення «Місцеві катехизми» даного документа відноситься до катехизмів, які розробляють партикулярні Церкви або єпископські конференції.

Якщо єпископ завжди повинен бути головою цілої катехитичної діяльності, то завданням єпископського уряду є безпосередня публікація катехизмів. Врешті, єпископи, перші катехити партикулярних Церков, відповідають за національні, регіональні чи єпархіальні катехизми, розроблені з участю працівників катехизи.

При укладанні катехизму слід насамперед врахувати такі критерії:

— досконала узгодженість з Катехизмом Католицької Церкви, «застереженим і автентичним підставовим текстом... для місцевих катехизмів»⁴²;

— ретельне врахування норм і критеріїв представлення євангельського послання, визначених Загальним катехитичним довідником, що також є «постійною нормою»⁴³ для катехизи.

285. «Попереднє затвердження Апостольської столиці»⁴⁴, яке вимагається для катехизмів, що їх видають єпископські конференції, треба розуміти так, що це документи, якими Вселенська Церква, у різних суспільно-культурних середовищах, до яких вона послана, звістує і поширює Євангеліє, а також «народжує партикулярні Церкви... виражаючись в них»⁴⁵. Затвердження катехизму — це визнання факту, що він є текстом прийнятим Вселенською Церквою для специфічної ситуації та культури.

⁴² FD 4в.

⁴³ СТ 50.

⁴⁴ DCG (1971) 119, 134; CIC 775, § 2; PB 94.

⁴⁵ Конгрегація у справах віровчення. *Communio notio*, 9: цит., 843.

Закінчення

286. Формулюючи ці вказівки й напрямки, не жаліли зусиль, щоб кожную рефлексію співвіднести з вченням II Ватиканського Собору, а також з пізнішими найважливішими заявами Церкви. Крім того, велику увагу було звернено на досвід еклезіального життя різних народів протягом цього часу. У світлі вірності Святому Духові було зроблено розрізнення щодо оновлення Церкви і кращого служіння справі євангелізації.

287. Новий Довідник звернений до всіх пастирів Церкви, до їх співробітників і катехитів, в надії, що він є заохоченням у служінні, яке довіряє їм Церква і Святий Дух, а воно — задля розвитку зростання віри в тих, які увірували.

Вміщені тут вказівки мають на меті лише показати і пояснити природу катехизи та норми і критерії, які спрямовують це євангелізаційне служіння Церкви. Крім цього, вони мають намір оживити надію, силою Слова і внутрішнього діяння Святого Духа, в тих, які трудяться на цьому привілейованому полі еклезіальної праці.

288. Ефективність катехизації є і буде безнастанним Божим даром, за посередництвом діяння Духа, Отця і Сина.

Про цю повну залежність катехизації від Божого втручання навчає апостол Павло в листі до Коринтян: «Я посадив, Аполлос поливав, Бог же зростив, так що ні той, хто садив, є чимось, ні той, хто поливав, а Бог, який зрощує» (1 Кор. 3, 6-7).

Ні катехизація, ні євангелізація не можлива без діяння Бога через Святого Духа¹. У катехитичній практиці ані найкращі педагогічні прийоми, ані винятково обдарований

¹ Див.: EN 75a.

катехит, ніколи не можуть замінити тихої, тайної дії Святого Духа². Це Він, «Святий Дух, є насправді вищим суб'єктом цілої місії Церкви»³; це Він — найголовніший катехит, це Він — «внутрішній учитель» тих, які ростуть у Господі⁴. Це Він — головний винуватець усієї справи катехизації та учитель тих, які її виконують»⁵.

289. Отож, нехай живе в глибині духа катехита терпеливість і довіра, що сам Бог є тим, хто здійснює народження, зростання і врожай насіння Божого Слова, засіяного в добру землю і з любов'ю доглянутого! Євангелист Марко — єдиний, хто розповідає притчу, в якій Ісус дозволяє зрозуміти, один за другим, етапи поступового і постійного розвитку кинутого в землю зерна: *«Із Царством Небесним так, як з отим чоловіком, що кидає насіння в землю: чи спить він, чи встає, чи то вночі, а чи вдень — насіння те кльчитьсья й росте. А як — він сам не знає. Сама від себе земля плід приносить: спершу стебельце, потім колос, а потім повну в колосі пшеницю. А коли плід доспіє, він зараз же з серпом посилає, бо жнива настали»* (Мр. 4, 26-29).

290. Церква, що є відповідальна за катехизацію тих, які вірують, взиває до Духа Отця і Сина, благаючи, щоб Він дав плід і внутрішньо омолодив ту працю, яка всюди починається з метою розвитку зростання віри і наслідування Спасителя, Ісуса Христа.

291. Відповідальні за катехизу і сьогодні просять про заступництво Діви Марії, яка бачила свого Сина, що *«зростає мудрістю, літами й ласкою»* (Лк. 2, 52), та, уповаючи на Її

² Див.: EN 75г.

³ RM 21.

⁴ Див.: СТ 72.

⁵ СТ 72.

заступництво, знаходять у Непорочній духовний приклад, необхідний, щоб продовжувати і зміцнювати оновлення сучасної катехизи у вірі, надії й любові. Заступництвом «Богородиці П'ятидесятниці»⁶ Церква сповнюється новою силою, щоб народжувати синів і дочок у вірі, а також виховувати їх до повноти Христа.

Його Святість, Папа Іван Павло II, 15 серпня 1997 року затвердив цей Загальний катехитичний довідник і дозволив його публікацію.

† Даріо Кастрілльон Гойос
Архиєпископ-емерит Букарамангі
Про-префект

† Крещенцо Сепе
Титулярний архиєпископ Граду
Секретар

⁶ СТ 73.

Тематичний покажчик

Номери тематичного покажчика відсилають до тих пунктів, загального катехитичного довідника, які стосуються даної теми (або до неї відсилають, чи, принаймні, згадують).

Номери, позначені жирним шрифтом, — основні.

Вирази зі знаком пор. відсилають до гасел, близьких за значенням.

А

Адресати катехизи:

8; 11; 33; 35; 58; 86; 112; 118;
130;132; 133; 135; 138; 148; 163;
167; 168; 174; 191; 215; 233; 235;
238; 273-275; 282

(пор. *Дорослі, Діти, Катехит, Катехуменат, Катехумени, Підлітки, Молодь, Дорослі*)

Апологетика:

110

(пор. *Вчення, Свідомість*)

Апостоли:

43; 65; 96; 105; 121; 127; 153; 158
(пор. *Єпископ, Папа*)

Апостолят:

30; 176; 185; 231; 232; 261

(пор. *Євангелізація, Нова євангелізація, Завдання християнина*)

Атеїзм:

22

(пор. *Невіруючі, Байдужість релігійна, Секуляризація, Ситуація*)

Б

Байдужість релігійна:

17; 22; 49; 61; 133; 193; 258

(пор. *Атеїзм, Невіруючі*)

Батьки:

179; 220; 221; **226-227**; 255; 259;
260; 283

(пор. *Катехити, Подружжя, Сім'я*)

Біблія:

149; 151; 154; 188

(пор. *Святе Письмо, Слово Боже*)

Благодать:

30; 37; 51; 56; 67; 80; 86; 88; 92;
98; 102; 116; 122; 137; 138; 142;
144; 146; 150-152; 156; 161; 175;
177; 188; 227; 290

(пор. *Дух Святий, Таїнства, Святість*)

Блаженства:

85; 103; 115; 117; 228

(пор. *Освіта християнська, Царство Боже, Життя християнське*)

Бог:

2-24; 30; 36-41; 55; 81-82; 98-102;
112; 115; 116; 118; **122-123**; 139-
140; 142-146; 195; **288-289**

(пор. *Троїця Свята*)

Богослов'я:

7; **51**; 71; 105; 202; 283

(пор. *Служіння*)

В

Визнання віри:

56; 66; 67; 78; **82-83**; 97; 99; 105;

106; 107; 122; 123; 218; 223; 278
(*пор. Віра, Вірую, Символ віри*)

Визволення:

16; 37; 97; 101; **103-104**; 211
(*пор. Справедливість, Розвиток*)

Віра:

14; 16; 22; 25; 26; 29; 30; 48; 51;
53-55; 56-59; 61, 62, 64-71; 78; 79;
82-89; 91; **92**; 94-96; 99; 100; 102;
105-109; 114; 115; 117; 121-123;
125; 127; 128; 130; 133-138; 143;
152; 154; 155; 157; 175; 178; 181;
184; 195; 197; 200; 202; 203; 208;
222; 224; 226; 237; 238; 241; 254;
255; 279
(*пор. Навернення, Віра qua/quae, Визнання віри*)

Віра qua/quae:

51; 85; **92**; 93; 144
(*пор. Навернення, Свідомість, Віра*)

Вірую:

82-83; 146
(*пор. Символ віри, Свідомість, Віра, Визнання віри*)

Воплочення:

30; 91; 109; 117; 143; 152; 169;
206
(*пор. Ісус Христос*)

Воскресіння:

16; 34; 40; 65; 117
(*пор. Ісус Христос, Пасха*)

Втаємничення християнське:

3; 47-49; 51; 52, 58; 60; 64; **65-66**;
67-69; 72; 73; 76; 79; 82; 86; 88-
91; 104; 119; 129; 130; 144; 149;
165; 172; 176; 178; 180; 181; 185;
207; 214; 220; 226; 235; 237; 253;
255; 256; 258; 274-276; 278
(*пор. Миропомазання, Хрещення, Євхаристія, Катехит, Катехиза, Катехумнат, Тайнства*)

Вчення:

8; 51; 147; 148; 171; 184; 189; **242-244**; 279
(*пор. Свідомість*)

Г**Група:**

7; 50; **159**; 184; 220; 221; 233; 244;
245; 247; 267
(*пор. Метод, Товариства і рухи, Спільнота*)

Гріх:

16; 30; 37; 101; 102; 116; 117; 204
(*пор. Заповіді, Моральність, Навернення*)

Д**Депозит віри:**

94; 112; **125-126**; 129; 135
(*пор. Катехизм Католицької Церкви, Учительський Уряд, Святе Письмо, Традиція*)

Джерела катехизи:

93; **94-96**; 127; 130; 132; 138; 149;
283
(*пор. Історія Церкви, Катехизм Католицької Церкви, Учительський Уряд, Отці Церкви, Святе Письмо, Святі, Богослов'я, Традиція, Цінності, Зерно Божого Слова*)

Діалог екуменічний:

197
(*пор. Екуменізм*)

Діалог міжрелігійний:

26; 30; 86; 133; 200
(*пор. Звітування, Місії ad gentes, Релігії*)

Діла і слова:

38; 39; 86; 108
(*пор. Об'явлення*)

Діти:

2; 17; 24; 33; 51; 58; 72; 86; **177-178; 180**; 220; 226; 232; 258; 273; 274; 278; 279; 283
(пор. Підлітки, Молодь)

Діяльність катехитична:

3; 8; 66; 156; 216; 219; 225; 228; 230; 233; 264; 281; 283; 284
(пор. Катехиза, Координація катехизи, Педагогіка віри)

— душпастирська:

9; 49; 58; 59; 64; 276; 279; 280

— місійна:

49; **58; 59**; 64; 90; 276; 277
(пор. Звістування, Діяльність катехитична, Катехиза, Місії, Місії ad gentes, Нова євангелізація, Свідчення)

Доктрина:

1; 5; 28; 38; 41; 50; 51; 85; 98; 104; 115; 120; 121; 123-125; 131; 135; 136; 151; 185; 198; 217; 221; 223; 244; 253; 262; 265; 270; 271; 283
(пор. Катехиза доктринальна, Учительський Уряд, Послання, Свідомість віри, Віра qua/quae)

Доктрина суспільна Церкви:

17; 30; 71; 133; **175**; 285
(пор. Учительський Уряд)

Дорослі:

2; 3; 17; 24; 29; 33; 51; 58; 59; 68; 72; 157; 159; **171-176**; 178; 179; 182; 188; 197; 207; 214; 220; 221; 227; 229; 232; 233; 247; 256; 258; 274; 275; 276; 279
(пор. Катехизація дорослих)

Досвід:

24; 33; 66; 67; 87; 88; 103; 109; **116-117**; 118; 140; 142; 143; 150;

152-153; 159; 181; 182; 187; 188; 201; 213; 225; 226; 241; 244; 254; 257; 258; 261; 263; 279; 281
(пор. Людина, Побажання бідних)

Дух Святий:

4; 8; 15; 31; 32; 37; **42-45**; 44; 45; 48; 50; 54-56; 65; 70; 77-82; 86; 94; 96; 99; 100; 105; 107; 117; 123; 127; 128; 134; 137; 138; 142; 143; 146; 152; 156; 158; 164; 189; 197; 217; 235; 244; 253; 286-288; 290
(пор. Бог, Тройця Свята, Зіслання Святого Духа)

Духовність християнська:

28; 91; 156; 235; 237-239; 247; 262; 289
(пор. Милосердя, Святість, Життя християнське)

Е**Еклезіальність катехизи:**

30; 35; 44; **78-79**; 97; **105-106**; 218; 219; 236
(пор. Церква)

Екуменізм:

74; 86; 99; 139; 197; 198
(пор. Діалог міжрелігійний, Єдність)

Есхатологія:

69; 102; 115; 117; 122
(пор. Послання)

Етапи віри:

6; **47-49**; 56; 57; 62; 63; 67; 69; 73; 77; 78; 82; 88; 89; 91; 105; 109; 126; 129; 130; 132; 138; 140; 143; 149; 150; 151; 155-157; 170; 178; 181; 204-207; 210; 212; 218; 219; 220; 237; 240; 243; 247; 248; 259; 264; 274; 276; 277; 279; 280; 282

Є

Євангеліє:

8; 14-16; 21; 30; 31; 33-35; 43-50;
53; 55; 56, 58, 61-63; 65; 66, 70;
71; 73, 78; 79; 85; 86; 97; **101-102**;
103; 105; 106; 108-111; 113; 115-
117; 125; 131; 134; 138; 143; 147;
148; 152; 158-160; 162; 163; 167-
169; 175; 181; 183; 185; 194; 200-
204; 206; 208; 211; 217; 218; 219;
222; 223; 227; 230; 232; 235; 236;
238; 241; 254; 255; 270; 280; 285
(пор. Євангелізація, Проповідування,
Царство Боже)

Євангелізація:

4; 5; 7; 8; 15; 21; 23; 26; 27; 28;
32; 33; 35; 39; **46-49**; 50; 53; 58;
59; 60; 62; 63; 64; 73; 77; 78; 85;
86; 88; 97; 102; 104; 109; 110; 112;
133; 160; 169; 183; 185; 200-202;
209; 212; 219; 221; 230; 232; 233;
239; 243; 273; 276; 277; 279; 286;
288
(пор. Євангеліє, Місії, Місії *ad gentes*,
Нова євангелізація)

Євхаристія:

51; 65; 70; 82; 85; 91; 115; 159;
218; 232; 258
(пор. Миропомазання, Хрещення,
Літургія, Тайнства)

Єдність:

5; 17; 27; 30; 86; 93; 100; 106; 121;
122; 131; 134; 136; 170; 173; 197;
235; 238; 257; 272; 273
(пор. Екуменізм, Плюралізм)

Єпархія:

29; 59; 76; 131; 135; 136; **217-218**;
219; 223; 225; 228; 229; 231; 233;
234; 239; 250-252; 265-269; 273-
275; 281
(пор. Єпископ, Церква місцева,

Церква партитулярна)

Єпархіяльний проект катехизації:
225; **274-275**

(пор. Єпископ, Катехити, Церква
місцева, Церква партитулярна)

Єпископ:

3; 4; 6; 7; 11; 76; 119; 131; 136;
198; 216; 219; **222-223**; 224; 231;
234; 260; 265; 269; 270; 273; 282-
284
(пор. Катехити, Учительський
Уряд)

Життя богопосвячене:

228-229
(пор. Монахи, Покликання)

Життя людини:

108; 117; 274

Життя християнське:

25; 30; 48; 50; 51; 56; 57; 63; 68;
69; 84-87; 91; 99; 115; 122; 124;
141; 156; 157; 184; 223; 226; 227;
255; 261; 262; 264
(пор. Віра, Моральність, Святість)

З

Забобони:

192; 195

Завдання катехизи:

77; 84; **85-87**; 185
(пор. Ціль катехизи, Катехиза,
Учительський Уряд, Засоби праці,
Педагогіка)

Завдання християнина:

185
(пор. Апостолят, Свідчення)

Заповіді:

85; **115**; 117; **122**; 129; 130
(пор. Благословенні, Милосердя,
Моральність)

Засоби аудіовізуальні:
160; 266; 283
(пор. *Комунікація, Засоби суспільної комунікації*)

– **комунікації суспільної:**
21; 160; 162; 192; **209**; 269; 283
(пор. *Комунікація, Засоби аудіо-візуальні*)

Засоби масової інформації
(пор. *Комунікація*)

Засоби праці:
1; 132; 138; 156; 213; 214; 216;
234; 280; **283**
(пор. *Довідники, Катехизми*)

Зацікавлення Євангелієм:
51; 55; **56**; 62; 89; 185
(пор. *Приготування євангельське*)

Звітування:
10; 14; 23; 31; 33; 34; 39; 46-48;
50-53; 56; 57; **60-62**; 65; 74; 80;
82; 85; 86; 88; 97; 102; 103; 110;
113; 117; 138; 140; 151; 153; 158;
164; 175; 181; 186; 194; 200; 203;
212; 214; 232; 241; 258; 260; 270;
276; 277
(пор. *Діяльність катехитична, Діяльність місійна, Місії ad gentes*)

Зіслання Святого Духа:
117; 164; 217; 218; 290
(пор. *Святий Дух*)

Зерно Божого Слова:
33; 86; 91; 95; 200
(пор. *Приготування євангельське, Цінності*)

Знаки часу:
31-32; 39; 108
(пор. *Ситуація, Зерно Божого Слова*)

Зрілість віри:
2; 47; 51; 56; 58; 61; 74; 75; 80; 82;

88; 89; 92; 139; 142; 143; 148; 155;
156; 159; 167; 173; 204; 206; 209;
221; 224; 238; 241; 242; 244; 246;
247; 275
(пор. *Дорослі, Старі, Віра*)

I

Ідентичність християнська:
21; 116; 173; 175; 194; 197; 200;
235; 237
(пор. *Людина, Віра*)

Ієрархія цінностей:
42; 97; 99; **114-115**; 123; 132; 197;
241
(пор. *Євангелізація, Учительський Уряд, Послання*)

Інкультурація:
8; 21; 91; 97; **109-110**; 111-113;
133; 135; 138; 166; 169; 200; 202;
203-207; 208-210; 212-214
(пор. *Культура, Пристосування*)

Історія Церкви:
30; 35; 108; 130; 148; 222; 240

Історія спасіння:
8; 32; 38; 40; 89; 98; **108**; 115;
128-130; 235; 240

Ісус Христос:
13; 15; 16; 23; 24; 26; 30; 32; 34-
37; 40-43; 46; 48; 50; 51; 53-56;
59-61; 63; 65; 66; 69; 70; 75; 77;
78; 80-82; 84-86; 92; 94; 96-103;
106-108; 111; 112; 115-117; 121;
123; 130; 137; 138; 140; 143; 145;
147; 152; 158; 159; 163; 189-200;
217; 218; 221; 226; 231; 235; 239;
240; 261; 270; 289; 290
(пор. *Бог, Христоцентризм, Син Божий, Трійця Свята*)

К

Катехит:

98; 110; 138; 139; 147; 149; 152;
156; 159; 163; 169; 173; 186; 188;
 219; 225; 230; **231-232**; 235; 236;
 238; 239; 240; 241; 242; 243; 244;
 245; 246; 248; 288; 289

(пор. *Формування катехитів, Учительський Уряд, Педагогіка, Миряни*)

Катехиза [характер і природа]:

8; 10; **29-30**; 35; 52; **63-68**; 69; 71;
 77-78; 80; 82; 84-87; 90; 112; 219;
 272; 288

(пор. *Адресати катехизи, Ціль катехизи, Діяльність катехитична, Послання, Педагогіка, Завдання катехизи*)

— біблійна:

89; 108; 117; 118; **128**

(пор. *Святе Письмо, Види катехизи, Слово Боже*)

— хворих:

189

(пор. *Адресати катехизи*)

— доктринальна:

89; 108; 128

(пор. *Доктрина, Учительський Уряд, Свідомість віри, Вірую*)

— дорослих:

29; 51; 59; **171-176**; 179; 258; 275

(пор. *Адресати катехизи, Дорослі*)

— кериґматична:

62

(пор. *Звістування, Кериґма*)

— містаґогійна:

89; 108; 117; 129

(пор. *Форми катехизи, Літурґія, Молитва, Святість*)

— підлітків:

72-73; **177-180**

(пор. *Адресати катехизи, Діти, Молодь, Батьки*)

— молоді:

181; **184-185**; 207

(пор. *Адресати катехизи, Молодь, Підлітки*)

— неперервна:

51; 69-70; **71-72**; 82; 232; 235

(пор. *Катехиза початкова*)

— людей похилого віку:

186-188

(пор. *Адресати катехизи, Дорослі*)

— систематична:

67-68; 71; 201; 226; 247

(пор. *Доктрина, Свідомість віри*)

— вступна:

67-69; 72; 82; 89; 130; 232; 276;
 277

(пор. *Катехити, Катехиза неперервна, Катехуменат, Катехумени, Втаємничення християнське*)

Катехиза загальна:

62; 117

(пор. *Катехиза кериґматична, Прекатехуменат*)

Катехизм Католицької Церкви:

6; 7; 8; 93; **119-130**; 131-136; 175;
 210; 240; 247; 284

(пор. *Довідники, Катехизми місцеві, Учительський Уряд, Засоби праці*)

Катехизми:

3; 8; 9; 11; 30; 93; 110; 118; 119;
 121; 122; **130-132**; **134-135**; 136;
 141; 175; 210; 213; 266; 271; 282;
284-285

(пор. *Довідник, Засоби праці*)

— місцеві:

8; 93; 110; 119; 121; 122; 131; 135;

136; 210; **284**

(пор. Єпархіальний проект катехизи, Директиви, Засоби праці)

Катехизовані:

16; 29; 66; 78; 90; 91; 104; 106; 108; 110; 133; 145; 157; 165; 220; 221; 230; 239; 241; 254; 266; 283
(пор. Адресати катехизи, Катехуменат, Катехумени, Втаємничення християнське)

Катехуменат:

2; 47; 51; 58; 59; 62; 68; 78; **88-91**; 110; 117; 129; 141; 172; 176; 185; 214; 256; 258; 266; 276; 277
(пор. Миропомазання, Хрещення, Євхаристія, Катехиза, Таїнства, Втаємничення християнське)

Керигма:

56; 62; 88; **102**; 277
(пор. Катехиза, Проповідування)

Комунікація:

21; 36; 58; 86; 118; 132; 137; 140; 141; 143; 148; 149; 150; 156; 157; **160-162**; 169; 192; 208; 209; 211; 235; 238; 243; 283
(пор. Мова, Засоби аудіовізуальні, Засоби масової інформації)

Контекст суспільно-культурний:

2; 10; 58; 71; 74; 86; 133; 166; 189; 193; 197; 200; 202; 205; 206; 220; 238; 243; 255; 273; 276; 277; 283
(пор. Пристосування, Культура, Культури, Секуляризація, Ситуація, Суспільство)

Координація катехизи:

216; 219; 269; **272**; **273**; 276; 277; 283
(пор. Єпископ, Єпархія, Єпархіальний проект катехитичний, Катехит, Діяльність катехитична,

Церква місцева, Церква партикулярна, Місце катехизи, Організація катехизи)

Культура:

20-21; 22; 73; 75; 87; **109-110**; 131; 133; 141; 161; 170; 175; 202-204; 208; 209; 212; 243; 259; 285
(пор. Адресати, Євангелізація, Інкультурація, Контекст суспільно-культурний)

Культи:

20-21; 30; 48; 78; 102; **109-110**; 119; 121; 131; 134; 135; 143; 169; **202-204**; 212; 236-255
(пор. Євангелізація, Інкультурація, Пристосування, Ситуація)

Л

Літургія:

27; 51; 71; 84-87; 91; 95; 101; 108; 117; 118; 121-123; 135; 151; 154; 155; 157; 174; 176; 202; 207; 208; 219; 240; 247
(пор. Катехиза містагогійна, Молитва, Таїнства)

Любов Бога:

82; 115; 143; 255

Людина:

18; 19; 20; 23; 36; 38; 39; 41; 49; 50; 53-55; 67; 80; 81; 85; 87; 92; 97; 98; 102; 115; **116-117**; **123**; 131-133; 138-140; 143-147; 150; 152; 158; 159; 161-163; 167; 170; 171; 185; 188-190; 192; 200; 231; 232; 238; 242-244; 259; 261; 263; 278
(пор. Досвід)

М

Марія:

55; 78; 154; 196; 291
(пор. Ісус Христос, Церква)

Метод:

- 8; 9; 10; 30; 90; 116; 118; 124; 131; 132; **148-149**; 156; 204; 244; 279; 282; 283
(пор. Координація катехизи, Педагогіка, Творчість)
- Милосердя:**
27; **47-48**; 51; **86**; 140; 142; 157; 188; 219; 259; 261; 291
(пор. Благословенні, Моральність)
- Миропомазання:**
65; 91; 181; 231; 232
(пор. Хрещення, Єхаристія, Святе Письмо)
- Миряни:**
19; 29; 32; 86; 174; 176; 184; 206; 216; 219; 221; 224; 228; **230-231**; 234; 237; 241; 246; 247; 251; 261; 267
(Катехити, Катехит, Батьки)
- Місія катехизи:**
91; 95; 110; 158; 178; 211; 216; **253**; 254-257; 259; 262; 264; 278
(пор. Катехиза, Сім'я, Товариства і рухи, Школа, Спільнота християнська)
- Місії:**
4; 6; 13; 18; 23; 25; 27; 33; 34; 43; **46**; 48; 58-60; 62; 63; 65; 66; 70; 77; 78; 81; 83; 84; **86**; 87; 90; 103; 104; 107; 111; 113; 137; 138; 140; 141; 164; 174; 175; 179; 219; 221; 224; 225; 231; 232; 233; 239; 241; 246; 248; 255; 258; 261; 270; 273; 276; 288
(пор. Діяльність місійна, Євангелізація)
- **ad gentes:**
58; 59; 62; 66; 90; 273; 276
(пор. Діяльність місійна, Євангелізація, Місії)
- Мова:**
20; 96; 106; 110; 112; 131; 132; 135; 146; 149; 154; 155; 161; 185; 191; 194; 203; 207; **208**; 209
(пор. Комунікація, Засоби комунікації)
- Молодь:**
2; 25; 26; 30; 33; 51; 58; 60; 66; 72; 73; 76; 159; 162; 176; **181-183**; 184; 185; 188; 191; 197; 207; 208; 211; 212; 220; 221; 227; 229; 232; 233; 242; 247; 255; 258; 259; 262; 274; 276; 278; 279
(пор. Адресати катехизи, Катехиза молоді, Підлітків)
- Молитва:**
70; 71; 84-88; 115; 122; 123; 137; 145; 156; 157; 175; 178; 201; 255
(пор. Катехиза містагогійна, Літургія)
- Монахи:**
29; 216; 219; **228-229**; 231; 237; 246; 251; 267
(пор. Харизми, Катехити)
- Моральність:**
22; 23; 30; **85**; 86; 87; 98; 104; 108; 115; 117; 121; 122; 123; 175; 182; 240; 244; 255; 279
(пор. Заповіді, Милосердя)
- Н**
- Навернення:**
30; 47; 48; **53-57**; 61; 62; 63; 69; 80; 82; 85; 88-90; 102; 149; 152; 157; 194; 203; 204; 283
(пор. Віра qua/quaе, Моральність, Гріх, Ісус Христос, Святість)
- Навчання релігії в школі:**
51; 60; **73-75**; 76; 179; 199; 260; 276
(Школа, Виховання)

Надія:

16; 78; 86; 104; 110; 140; 512; 157;
169; 173; 182; 187; 194; 241; 287;
291

Наказ місійний:

4; 5; 34; 51; 59; 62;
(*пор. Євангеліє, Діяльність місійна*)

Народ Божий:

27; 51; 65; 95; 105; 109; 119; 121;
143; 176; 199; 206; 207; 213; 217;
221; 257
(*пор. Церква, Спільнота християнська*)

Наслідкування Христа:

51; 53; 56; 63; 67; 69; 70; 78; 80;
81; 85; 86; 89; 96; 98; 100; 103;
104; 111; 112; 116; 135; 177; 187;
235; 240; 244; 254; 282; 290
(*пор. Навернення, Учні Ісуса Христа*)

Невіруючі:

49; 51; 61; 201
(*пор. Атеїзм, Байдужість релігійна, Ситуація*)

Нова євангелізація:

26; **58-59**; 62; 75; 212; 232; 273;
276
(*пор. Євангелізація, Місії*)

Новий Завіт:

53; 62; 97; 101; **103-104**
(*пор. Біблія, Святе Письмо*)

О**Обряди християнського втаємничення:**

90; 176; 214; 256; 258

Об'явлення:

8; 10; 29; 30; 35; **36-45**; 45; 50; 53;
54; 66; 78; 80; 92; 95; 100; 108;
115; 116; 131; 132; 138; 139; 143;

149; 150; 152; 153; 157; 197
(*пор. Історія спасіння, Учительський Уряд, Святе Письмо, Слово Боже, Традиція*)

Організація катехизи:

12; 35; 219; 223; 234; **265-266**
(*пор. Єпархіяльний катехитичний проект, Координація катехизи*)

Освіта:

18; 60; 68; 73; 74-75; 142; 144;
147; 175; 178; 180; 184; 18; 194;
207; 227; 229; 243; 240; 255; 259;
260; 278
(*пор. Сім'я, Школа*)

– **християнська:** 51; 60; 76; 122; 194;
227; 229; 255; 262; 278; 279
(*пор. Навчання релігійне, Початки християнства, Виховання у вірі*)

– **віри:** 48; 51; 56, 57, 62, 67-71; 76;
84-87; 91; 104, 122; 130; 131; 142;
147; 148; 178; 185; 189; 192; 194;
200; 220; 227; 237; 244; 253; 257;
266; 279
(*пор. Катехити, Катехиза*)

Отці Церкви:

2; 33; 44; 89; 96; 107; 126; **129**;
130; 202
(*пор. Катехуменат, Традиція*)

Отче:

15; 25; 32; **36-37**; 43; 54; 56; 70;
81; 82; 84-87; 89; 94; 98-100; **102**;
106; 111; 115; 122; 129; 130; 132;
137; 140-143; 154; 189; 255; 288;
290
(*пор. Бог, Трійця Свята*)

Отче наш:

85; 88; 89; 115; 121; 122; 129; 130;
132; 154
(*пор. Проповідкування*)

П

Пам'ять:

46; 66; 107; 141; 144; 154; 262
(пор. Людина, Педагогіка, Традиція)

Папа:

4; 5; 6; 120; 136; 270
(пор. Єпископ, Учительський Уряд, Столиця Апостольська)

Парохія:

178; 233; 253; **257-258**; 262; 266
(пор. Місяця катехизи, Спільнота християнська)

Пасха:

16; 59; 85; 91; 101; 115; 117; 256
(пор. Євхаристія; Хрещення, Ісус Христос, Воскресення)

Педагогіка:

30; 118; 132; 139; 140; 144; 189; 215; 237; 244
(пор. Методика)

— Бога:

8; 100; 112; 129; 131; 137; 138; **139-140**; 142; 143; 146; 148; 152
(пор. Історія спасіння)

— віри:

2; 8; 30; 35; 118; 132; 138-141; **144**; 145-150; 153; 154; 158; 164; 189; 215; 232; 237; 244; 249
(пор. Методика, Вчення, Педагогіка)

Передавання:

8; 30; 42-44; 46; 78; 79; 87; 96; 98; 105; 107; 111; 120; 122; 128; 132; 134; 138; 148; 149; 172; 191; 207; 217; 221-223; 230; 235; 236; 240; 241; 270
(пор. Проповідування, Традиція)

Перше звітування Слова:

48; 51; 56; 57; 58; 60; **61-62**; 80; 82; 88; 212; 232; 260; 276
(пор. Звітування, Керигма)

Підлітки:

33; 58; 76; **181; 184**; 232; 258; 259; 273; 274; 278; 279
(пор. Адресати катехизи, Катехиза молоді, Молодь)

Підлітковий вік:

181
(пор. Адресати катехизи, Молодь)

Плюралізм:

193; 212; 260
(пор. Інкультурація, Єдність, Культура)

Подружжя:

176; 228; 232; 258
(пор. Батьки, Сім'я, Тайнства)

Покаяння:

30; 37; 101; 102; 232
(пор. Гріх, Моральність, Навернення, Тайнства)

Покликання:

6; 27; 37; 51; 53; 56; 57; 61; 70; 71; 73; 78; 86; 100; 102; 104; 109; 116; 122; 123; 131; 144; 156; 171; 194; 197; 200; 202; 224; 231; 237; 239; 246; 247
(пор. Наслідування Христа)

Посвячені:

228-229
(пор. Катехит, Монахи, Життя богосвячене)

Послання:

8; 10; 33; 41; 50; 71; 73; 78; 80; 87; 92-101; 103-105; 107-110; 116-118; 120; 133; 135; 139; 144; 149; 151; 157; 161; 162; 165; 172; 185; 191; 194; 200; 205; 207; 208; 217; 235; 238; 241; 249; 259; 283
(пор. Катехиза, Нова євангелізація, Проповідування, Свідомість, Віра qua/quae)

– автентичне:

44; 79; **111-112**; 125; 134; 169; 175; 198; 233; 236; 284

– повнота:

42; 43; 46; 91; 97; **111-113**; 114; 115; 175; 243

– органічне:

5; 67; 97; **114-115**; 130; 132; 240

– важливість:

55; 102; 103; 107-110; **116-117**; 123; 133; 134; 152; 153

Похилого віку люди:

17; **186-188**
(пор. Катехиза дорослих)

Права людини:

18-19
(пор. Розвиток, Свобода)

Працівники катехизи:

8; 178; 216; 217; 219; 250
(пор. Єпископ, Формування, Священники, Катехит, Богопосвячені, Священники, Миряни, Монахи)

Прекатехуменат:

62; **88**; 117; 185; 25
(пор. Катехиза, Катехиза керигматична)

Пресвітери

11; 51; 216; 219; **224-225**; 234; 246
(пор. Священники, Катехити, Свячення)

Приготування євангельське:

56; 200
(пор. Цінності, Зерно Слова)

Пристосування:

7; 10; 109; 112; 119; 133; 134; 143; 156; **166-170**; 185; 200; 202; 283
(пор. Адресати, Інкультурація, Ситуація)

Проблеми убогих:

17; 104
(пор. Царство Боже, Справедливість, Свобода)

Проповідкування:

56; 70; 71; 84; **85**; 86; 87; 88; 101; 115; 119; 121-123; 129; 130; 135-137; 144-145; 156; 157; 175; 178; 201; 240; 247; 255; 262
(пор. Отче наш)

Проповідь:

48; 51; 52; 57; **70**; 207; 260
(пор. Катехиза, Комунікація, Звістування, Проповідкування)

Р**Релігії:**

25; 51; 73; 86; **200**; 201
(пор. Діалог міжрелігійний, Екуменізм, Пристосування)

Релігійність народна:

25; 133; 193; **195-196**; 212

Розвиток:

18; 20; 21; 22; 26; 87; 92; 146; 148; 157; 159; 165; 171; 181; 211; 212; 220; 242; 259; 289
(пор. Визволення)

Розповідь:

89; 107; 115; 128; 129; 130
(пор. Історія спасіння, Метод)

С**Свідомість віри:**

23; 34; 38; 42; 55; 56; 67; 80; 84; **85**; 86; 87; 92; 101; 105; 108; 111; 121; 129; 130; 154; 207; 218; 231; 235; 240; 254
(пор. Звістування, Діяльність катехитична, Катехиза, Катехуменат, Віра qua/quae, Послання, Нова євангелізація)

Свідомість:

133; 185; 189
(пор. Людина)

Свідчення:

13, 23; 26; 28; 39; 41; 46; 47; 48;
50; 58; 85; 87; 95; 102; 103; 129;
141; 143; 156; 158; 175; 187; 194;
200; 201; 203; 217; 219; 220; 221;
226; 228; 238; 255; 262
(пор. Звістування, Свідомість)

Свобода людини:

100; 143; 147; **156-157**; 162; 185

Свобода християнська:

148; 156; 185

Святі:

95, 96; 105; 141; 222
(пор. Духовність, Свідчення, Свя-
тість, Джерела катехизи)

Святість:

27; **56**; 70; 123; 174; 189; 205
(пор. Духовність, Святі)

Святе Письмо:

27; 29; 30; 71; 95; 96; 115; 120;
126; **127-128**; 132; 139; 175; 178;
197; 240
(пор. Біблія, Слово Боже, Старий
Завіт)

Свячення:

50; 106; **224**; 231
(пор. Єпископ, Священики, Пресві-
тери, Тайнства)

Священики:

29; 30; 71; 73; 91; 219; 220; 228;
231; 233; 237; 251; 267; **224-225**;
232; 246
(Катехити, Пресвітери, Свячення)

Секуляризація:

113; 171; 193; 212
(пор. Атеїзм, Невіруючі, Байду-
жість релігійна)

Символ віри:

83; 85; 88; 89; 108; 115; 117; 119;
128-130; 132; 146; 149; 154; 208;
240
(пор. Віра; Вірую, Визнання віри)

Син Божий:

40; 41; 50; 82; 91; 98; 99; 100; 108;
123; 235
(пор. Ісус Христос)

Ситуація:

7; 8; 10; 12; 17; 22; 23; 25; 26; 29;
32; 33; 47; 50; 58; 59; 62; 76; 102;
103; 118; 119; 121; 124; 131; 133-
135; 139; 151; 152; 165-167; 169;
170; 176-178; 184-187; 189-193; 197;
200; 201; 207; 210; 212; 213; 232;
236; 244; 258; 266; 276; 277; **279-
280**; 281; 283; 285
(пор. Культура, Культури, Присто-
сування, Суспільство, Знаки часу)

Сім'я:

6; 18; 19; 37; 44; 51; 55; 60; 71; 76;
79; 94; 106; 158; 178-180; 186; 188;
189; 207; 211; **226-227**; 253; **255**;
257; 273; 279
(пор. Подружжя, Батьки)

Слово Боже:

8; 13; 15; 27; 35; 44; 50; 67; 70; 86;
92; **94**; 95; 96; 98; 99; 109; 116;
125; 128; 132; 142; 143; 146; 148;
150; 151; 170; 176; 204; 225; 263;
289
(пор. Євангеліє, Об'явлення)

Служіння:

3; 50; 51; 52; 163; 219; 224; 227;
231; 270; 284

— катехитичне:

13; 59; 216; **219**; 231, 233; 287
(пор. Катехиза, Проповідування)

— Слова:

9; 35; **51-52**; 57; 61; 64; 69; 71; 73;

77; 79; 82; 93; 97; 108; 121; 127;
146; 148; 169; 170; 222; 257; 260;
272; 280
(*пор. Євангелізація, Народ Божий*)

Спасіння:

8; 23; 29; 37; 38-40; 42; 47; 63; 78;
83; 85; 89; 97; 98; **101-102**; 103;
107; 108; 113; 115; 116; 122; 123;
128-131; 135; 139; 140; 142-144;
152; 157; 175; 189; 235; 240; 259;
283
(*пор. Історія спасіння, Есхатологія,
Свобода*)

Спільнота:

28; 30; 35; 48; 70; 80; 81; 82; 85;
98; 99; 100; 102; 106; 109; 116;
121; 136; 159; 169; 172; 203; 214;
219; 231; 232; 235; 236; 247; 249;
253; 258; 263
(*пор. Церква, Народ Божий, Місії,
Спільнота християнська*)

Спільнота християнська:

47; 48; 49; 61; 64; 68-72; 84; 91;
105; 141; 158; 168; 171; 180; 189;
191; 197; 219-221; 224-228; 246;
247; **253-257**
(*пор. Церква, Міся катехизи, На-
род Божий*)

Спільноти християнські — принципи:

253; **263-264**
(*пор. Товариства і рухи, Спільнота
християнська, Міся катехизи*)

Справедливість:

102; 104; 157; 199
(*пор. Доктрина суспільна, Свя-
тість, Убогтво, Свобода*)

Собор Ватиканський II:

1-3; 5; 6; 27; 28; 36; 84; 86; 121;
124; 125; 127; 133; 135; 222; 224;
242; 259; 273; 286
(*пор. Учительський Уряд, Папа*)

Старий Завіт:

108; 115; 130; 240
(*пор. Біблія, Святе Письмо*)

Столиця Апостольська:

7; 120; 214; 270; 271; 282
(*пор. Папа*)

Ступені катехизи:

47; 77; **88-89**; 91; 109; 112; 129;
129; 289
(*пор. Етапи віри*)

Суспільство:

16; 26; 30; 71; 81; 95; 100; 133;
175-177; 179; 181-183; 185; 186;
263; 278; 279
(*пор. Контекст суспільно-культур-
ний, Ситуація*)

Т**Таємниця:**

20; 28; 30; 36; 38; 41; 50; 63; 67;
78; 80; 84; 85; 91; 99; 100; 105;
107; 108; 114-116; 122; 123; 132;
133; 142; 150; 151; 156; 169; 199;
235; 240; 242; 279
(*пор. Послання*)

Таїнства:

17; 30; 39; 46; 48; 50; 51; 56; 60;
65; 66; 71; 80; 83; 85-91; 102; 106;
108; 115; 119; 122; 129; 130; 141;
157; 176; 178; 181, 202, 207; 224;
227; 231; 232; 235; 256; 274
(*пор. Літургія*)

Творчість:

134; 135; 156; 157; 169; 245; 263
(*пор. Метод, Педагогіка віри, При-
стосування*)

Товариства і рухи:

253; 261; 262
(*пор. Група, Метод, Миряни, Спі-
льнота*)

Традиція:

26; 30; 35; **42-45**; 44; 58; 76; 78;
85; 89; 94-96; 120; 121; 125-130;
132; 133; 154; 155; 178; 188; 212;
232; 283
(пор. *Святе Письмо, Передавання*)

Тройця Свята:

81; 82; 86; 97; **99-100**; 114; 122;
123; 135
(пор. *Бог, Святий Дух, Ісус Христос, Отець*)

У**Убогство:**

17; 18; 20; 86; 102-104; 140; 163;
192; 195; 200; 201; 252
(пор. *Доктрина суспільна, Справедливість, Свобода*)

Учительський Уряд:

3; 5; 7; 9; 13; 29; 30; 44; 95; 96;
109; 120; 121; 124; 125; 133; 144;
161; 169; 202; 263; 286
(пор. *Єпископ, Віра, Послання, Папа*)

Учитель:

43; 78; 85; 103; 116; 134; 137-140;
142; 231; 239; 288
(пор. *Святий Дух, Ісус Христос, Катехит, Педагогіка*)

Учні Ісуса Христа:

15; 16; 25; 32; 34; 43; 46; 48; 50;
53; 56; 61; 64; 65; 67; 70; 81, 82,
84-86; 102; 103; 106; 107; 111; 115;
116; 121; 136; 137; 140; 142; 163;
217; 218; 222; 231; 239; 261; 263
(пор. *Наслідування Христа*)

Ф**Форми катехизи:**

48; 59; 68; 71; 89; 108; 117; 118;
176; 185; 190; 226; 272; 275
(пор. *Катехиза, Керигма*)

Формування катехитів:

11; 33; 137; 156; 176; 213; 216;
219; 225; 233; 234; **235-237**; 238-
247; 249-252; 279; 282
(пор. *Катехит, Послання, Педагогіка*)

Х**Харизма:**

44; 156; 222; 229
(пор. *Суспільство, Товариства і рухи, Монашество*)

Христос:

(див.: *Ісус Христос*)

Христоцентризм:

29; 41; 80; 97; 98; 99; 100; 123;
235
(пор. *Ісус Христос*)

Хрещення:

25; 27; 65; 66; 82; 89-91; 99; 106;
174; 176-178; 224; 231; 232; 258;
259; 274
(пор. *Миропомазання, Євхаристія, Катехуменат, Тайнства*)

Ц**Царство Боже:**

15; 34; 35; 84; 97; **101-102**; 103;
104; 135; 137; 140; 163; 174; 177
(пор. *Євангеліє, Керигма*)

Церква:

15-19; 21-25; 27; 28; 30; 32-33; **42-45**;
46-51; 55; 58-60; 62-64; 66; 71;
77-79; 81-83; 85-86; **90-91**; 94-95;
97; 100; 102; 103; 105; 108; 109;
115; 119; 127-129; 131; 141; 148;
154; 159-161; **167-170**; 197; 199;
216-221; 228-232; 236; 253-257; 263;
270
(пор. *Єклезіяльність катехитична*,

*Народ Божий, Учительський Уряд,
Спільнота християнська)*

— **місцева:**

132; 133; 134

(пор. Єпископ, Єпархія, Церква партикулярна)

— **партикулярна:**

8; 13; 59; 62; 91; 133; 215; **217-219**; 222; 223; 232; 239; 261; 263; 265; 267; 270; 272-275; 277-279

(пор. Єпископ, Єпархія, Церква місцева)

Ціль катехизи:

30; 66; **80-83**; 84; 87; 142; 158; 218; 220; 254; 264

(пор. Катехизація)

Цінності:

9; 21; 23; 33; 67; 73; 78; 87; 95; 110; 113; 115; 157; 175; 193; 195; 227; 228; 237; 244; 255; 263; 279

(пор. Зерно Божого Слова)

Ш

Школа:

30; 51; 60; 73; 75; 76; 91; 124; 138; 142; 146; 178-180; 185; 211; 227; 248; 253; **259-260**; 273; 279

(пор. Вчення, Шкільне релігійне навчання)

ЗМІСТ

Скорочення.....	3
Вступ.....	9

ВВЕДЕННЯ

Звістування Євангелія в сучасному світі.....	17
«Ось вийшов сіяч сіяти» (Мр. 4, 3).....	17
Погляд на світ очима віри.....	18
ПОЛЕ, ЯКИМ Є СВІТ.....	19
Права людини.....	19
Культура і культури.....	21
Релігійна і моральна ситуація.....	22
ЦЕРКВА НА ПОЛІ СВІТУ.....	24
Віра християн.....	24
Внутрішнє життя еклезіальної спільноти.....	25
Становище катехизи: життєздатність і проблеми.....	27
ЗАСІВАННЯ ЄВАНГЕЛІЯ.....	30
Як читати знаки часу.....	30
Деякі виклики катехизи.....	31

ЧАСТИНА I

Катехиза в євангелізаційній місії Церкви.....	33
Місійний наказ Христа.....	35
Значення і ціль цієї частини.....	36

Розділ 1

<i>Об'явлення і його передавання за допомогою євангелізації... 37</i>	
Об'явлення провіденціального задуму Божого.....	37
Об'явлення: діла і слова.....	38
Ісус Христос — посередник і повнота Об'явлення.....	39
Поширення Об'явлення Церквою, діло Святого Духа.....	40
Євангелізація.....	42
Процес євангелізації.....	43

Служіння Божого Слова в евангелізації	45
Функції і форми служіння Божого Слова	47
Навернення і віра	49
Процес постійного навернення	51
Різні суспільно-релігійні обставини і евангелізація	53
Взаємний зв'язок між різними видами евангелізаційної діяльності, які відповідають різним ситуаціям	55

РОЗДІЛ 2

<i>Катехиза в процесі евангелізації</i>	57
Перше звітування і катехиза	57
КАТЕХИЗА НА СЛУЖБІ ХРИСТИЯНСЬКОГО ВТАЄМНИЧЕННЯ	59
Катехиза — суттєвий «момент» процесу евангелізації	59
Катехиза на службі християнського втаємничення	60
Основні характерні риси катехизи втаємничення	62
КАТЕХИЗА, ЩО СЛУЖИТЬ ПОСТІЙНОМУ ВИХОВАННЮ ВІРИ	63
Постійне виховання віри у християнській спільноті	63
Різноманітні форми постійної катехизи	65
КАТЕХИЗА І НАВЧАННЯ РЕЛІГІЇ В ШКОЛІ	67
Самостійний характер навчання релігії в школі	67
Шкільний контекст і адресати навчання релігії в школі	68
Християнське виховання в сім'ї, катехиза і навчання релігії в школі, що служать вихованню віри	70

Розділ 3

<i>Природа, ціль і завдання катехизи</i>	73
Катехиза: діяльність еклезіальної природи	73
Ціль катехизи: сопрічастя з Ісусом Христом	75
Ціль катехизи виражається визнанням віри в єдиного Бога: Отця, Сина і Святого Духа	76
Завдання катехизи актуалізують її ціль	78
Основні завдання катехизи: допомога у пізнанні, священнодіянні, переживанні й контемплюванні тайни Христа	79
Інші основні завдання катехизи: втаємничення і виховання для життя у спільноті і для післанництва	81
Деякі роздуми про всі ці завдання в цілому	84

Катехуменат хрещення: структура й етапи	85
Катехуменат хрещення — стимул для катехизи в Церкві	87

ЧАСТИНА II

Євангельське послання	91
Значення і ціль даної частини	93

Розділ 1

<i>Норми і критерії представлення євангельського послання в катехизі</i>	95
Боже Слово — джерело катехизи	95
Джерело і «джерела» катехитичного послання	96
Критерії представлення послання	98
Христоцентризм євангельського послання	98
Тринітарний христоцентризм євангельського послання	100
Послання, яке звітує спасіння	102
Послання визволення	104
Еклезіальність євангельського послання	106
Історичний характер тайни спасіння	108
Інкультурація євангельського послання	110
Інтегральність християнського послання	112
Органічність і ієрархічна впорядкованість послання	114
Важливість послання для людини	116
Методологічний принцип представлення послання	118

Розділ 2

<i>«Така наша віра, така віра Церкви»</i>	121
Катехизм Католицької Церкви і Загальний катехитичний довідник	122
КАТЕХИЗМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ	123
Ціль і природа Катехизму Католицької Церкви	123
Структура Катехизму Католицької Церкви	124
Надихаючі чинники Катехизму Католицької Церкви — тринітарний христоцентризм і величність людського покликання ...	126
Жанр Катехизму Католицької Церкви	127
Депозит віри і Катехизм Католицької Церкви	128
Святе Письмо, Катехизм Католицької Церкви і катехиза	129

Катехитична традиція Отців Церкви і Катехизм Католицької Церкви	130
КАТЕХИЗМИ В МІСЦЕВИХ ЦЕРКВАХ	132
Місцеві катехизми: потреба в них	132
Літературна форма місцевого катехизму	134
Аспекти пристосування в місцевому катехизмі	135
Творчий підхід місцевих Церков до опрацювання катехизмів	137
Катехизм Католицької Церкви і місцеві катехизми: симфонія віри	139

ЧАСТИНА III

Педагогіка віри	141
«Один бо ваш наставник — Христос» (Мт. 23, 10)	143
Значення і ціль даної частини	144

Розділ 1

<i>Божа педагогіка, джерело і зразок педагогіки віри</i>	145
Божа педагогіка	145
Педагогіка Христа	146
Педагогіка Церкви	146
Божа педагогіка, дія Святого Духа в кожному християнині	147
Божа педагогіка і катехиза	148
Відповідна педагогіка віри	149
Вірність Богові й вірність людині	150
«Сходження» Бога — школа для особи	150
Євангелізувати виховуючи і виховувати євангелізуючи	151

Розділ 2

<i>Елементи методології</i>	153
Різноманітність методів у катехизі	153
Зв'язок між змістом і методом у катехизі	153
Індукційний та дедукційний методи	154
Людський досвід і катехиза	155
Вивчення напам'ять в катехизі	157
Роль катехита	158
Активна позиція і творчий підхід катехизованих	159
Спільнота, особа і катехиза	160
Значення групи	160

<i>Зміст</i>	297
Засоби масової інформації.....	161

ЧАСТИНА IV

Адресати катехизи	165
«Царство стосується всіх»	167
Значення і ціль цієї частини	168

Розділ 1

<i>Пристосування до адресата: загальні аспекти</i>	171
Потреба і право кожного віруючого отримати відповідну катехизу	171
Потреба і право спільноти	171
Пристосування вимагає, щоб зміст катехизи був немов би здоровою і відповідною поживою	172
Пристосування враховує різні обставини	173

Розділ 2

<i>Катехиза, пристосована до віку</i>	175
Загальні вказівки	175
Катехиза дорослих	176
Дорослі, до яких звернена катехиза	176
Характерні елементи і критерії катехизи дорослих	176
Загальні та особливі завдання катехизи дорослих	178
Спеціальні форми катехизи дорослих	179
КАТЕХИЗА ДІТЕЙ	180
Дитинство і його значення	180
Характерні риси катехизи дітей	181
Діти, які не мають релігійної підтримки сім'ї або які не ходять до школи	182
КАТЕХИЗА МОЛОДІ	183
Період, що передує дозріванню, підлітковий вік і юність	183
Значення молоді в суспільстві та в Церкві	184
Характерні риси катехизи молоді	185
КАТЕХИЗА СТАРШИХ ОСІБ	187
Третій вік — Божий дар Церкві	187

Катехиза повноти і надії	188
Мудрість і діалог	188

Розділ 3

<i>Катехиза в особливих ситуаціях, середовищах і з урахуванням ментальності</i>	189
Катехиза неповносправних і непристосованих	189
Катехиза людей, викинутих на узбіччя життя	190
Катехиза для різних груп	190
Катехиза середовища	191

Розділ 4

<i>Катехиза в суспільно-релігійному контексті</i>	193
Катехиза в плюралістичних і ускладнених ситуаціях	193
Катехиза і народна релігійність	194
Катехиза в контексті екуменізму	195
Катехиза і юдаїзм	197
Катехиза в контексті інших релігій	197
Катехиза і «нові релігійні рухи»	198

Розділ 5

<i>Катехиза в суспільно-культурному контексті</i>	201
Катехиза і сучасна культура	201
Завдання катехизи в інкультурації віри	202
Методологічний процес	203
Необхідність і критерії оцінки	203
Відповідальні за процес інкультурації	204
Привілейовані форми і шляхи	204
Мова	205
Засоби масової інформації	205
Антропологічні середовища і культурні тенденції	206
Втручання в конкретних ситуаціях	207
Завдання локальних Церков	208
Керовані ініціативи	209

Частина V

Катехиза в партикулярній Церкві	211
Значення і ціль цієї частини	213

Розділ 1

Катехитичне служіння в партикулярній Церкві та його працівники	215
Партикулярна Церква	215
Катехитичне служіння в Партикулярній Церкві	216
Християнська спільнота і відповідальність	218
за катехизацію	218
Єпископ – перший відповідальний за катехизу в партикулярній Церкві	219
Пресвітери, пастирі та вихователі християнської спільноти	221
Батьки – перші вихователі віри своїх дітей	223
Монашество і катехизація	224
Катехити-миряни	225
Різні типи катехитів, особливо потрібні в теперішній час	227

Розділ 2

Формування для катехитичного служіння	231
Душпастирство катехитів у партикулярній Церкві	231
Значення формування катехитів	232
Ціль і природа формування катехитів	232
Критерії, що надихають формування катехитів	234
Виміри формування: бути, знати, вміти діяти	235
Людська, християнська і апостольська зрілість катехитів	236
Біблійно-богословське формування катехита	237
Гуманітарні науки і формування катехита	239
Різні критерії, які можуть надихати використання гуманітарних наук у формуванні катехитів	240
Педагогічне формування	241
Формування катехитів у рамках християнських спільнот	242
Катехитичні школи і центри навчання катехитів	244

Розділ 3

Місця і шляхи катехизи	247
Християнська спільнота як центр катехизи	247
Сім'я як середовище або засіб зростання у вірі	248
Катехуменат хрещення для дорослих	249
Парохія як катехитичне середовище	250
Католицька школа	251
Товариства, рухи і групи вірних	253

Підставові церковні спільноти	255
-------------------------------------	-----

Розділ 4

Організація катехитичного душпастирства в партикулярній Церкві	257
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ	257
Єпархіальне катехитичне служіння	257
Міжєпархіальна співпраця	259
Служіння єпископських конференцій	259
Служіння Апостольської Столиці	260
КООРДИНАЦІЯ КАТЕХИЗИ	261
Значення ефективної координації катехизи	261
Конкретна і цілісна єпархіальна катехитична програма	262
Катехизація в контексті нової євангелізації	264
Катехиза в душпастирстві виховання	265
ДЕЯКІ ВЛАСНІ ЗАВДАННЯ КАТЕХИТИЧНОГО СЛУЖІННЯ	266
Аналіз ситуації і потреб	266
Програма і напрямки катехитичної діяльності	267
Розробка дидактичних засобів і посібників	269
для катехизації	269
Опрацювання місцевих катехизмів: безпосередня відповідальність єпископського служіння	270
Закінчення	273
Тематичний покажчик	277